

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Středisko ibero-amerických studií

Diplomová práce
Martin Bohal

Změna orientace chilské ekonomiky z Velké Británie na USA
The Change of the Orientation from Great Britain to US in the Chilean Economy

Praha 2011

vedoucí práce: Prof. PhDr. Josef Opatrný, CSc.

Rád bych vyjádřil své upřímné poděkování panu Profesoru Josefu Opatrnému jako vedoucímu práce za podporu. Dále děkuji všem zúčastněným za velikou trpělivost, přívětivost a ochotu pomoci. V neposlední řadě děkuji všem zaměstnancům a studentům Střediska iber-amerických studií, současným i minulým, za vytvoření příjemného a povzbuzujícího studijního prostředí.

Martin Bohal

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Vdne.....

podpis

Obsah

Obsah.....	4
Seznam grafů.....	6
Seznam tabulek.....	6
Úvod.....	1
Bibliografie.....	3
Od válek za nezávislost k ledkové válce.....	7
Ledková válka.....	9
Cesta k válce.....	9
Znárodnění ledkového průmyslu v Peru.....	9
Mezinárodní vztahy v regionu.....	10
Vnitropolitická situace Chile.....	11
Antofagasta Nitrate and Railway Company.....	13
Válka.....	16
Zahraniční zájmy v ledkové válce.....	16
Politika Velké Británie.....	17
Politika USA.....	20
Politika Francie.....	22
Zhodnocení.....	24
Od ledkové války do začátku parlamentní republiky.....	26
Politická situace.....	26
Ekonomická situace.....	27
Zahraniční vlivy.....	30
Pozice prezidenta Balmacedy.....	30
Britanizace ledkového průmyslu.....	31
Zhodnocení.....	33
Revoluce 1891.....	34
Příčiny konfliktu.....	34
Občanská válka.....	36
Zhodnocení.....	38
Období parlamentní republiky do první světové války.....	39
Politická situace.....	39
Poválečná vláda.....	39
Rostoucí role dělnictva.....	43
Ekonomická situace.....	46
Mezinárodní situace.....	50
Těžba mědi.....	52
Těžba mědi v USA.....	52
Chilský měděný průmysl.....	54
Těžba ledku.....	56
Zhodnocení.....	59
První světová válka.....	61
Dopady války na chilskou ekonomiku.....	61
Německý kapitál v Chile.....	64
Posílení ekonomických vazeb mezi Chile a USA.....	66
Meziválečné období.....	72

Politická situace.....	72
Ekonomická situace.....	74
Závěr.....	79
Bibliografie.....	84

Seznam grafů

Graf 1 - Podíl exportních cel na celkových příjmech Chile (1876 - 1892).....	28
Graf 2 - Výdaje chilského státního rozpočtu 1888 - 1898.....	47
Graf 3 - Objem nekrytých peset a kurz pesety (1898 - 1912).....	50
Graf 4 - Produkce mědi v Chile 1855 - 1895.....	55
Graf 5 - Zisky z vývozních a dovozních cel (1910 - 1920).....	62
Graf 6- Produkce ledku v Chile (1910 - 1920).....	63
Graf 7 - Export ledku z Chile podle země určení (1913 - 1920).....	68
Graf 8 - Import Chile podle země původu (1913 - 1920).....	68
Graf 9 - Export a cena ledku (1918 - 1930).....	75
Graf 10 - Import Chile podle země původu (1923 - 1929).....	77

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Podíl na produkci nitrátů podle původu kapitálu v roce 1878.....	10
Tabulka 2 - Podíl Velké Británie na Chilském vývozu a dovozu (1850-1890).....	17
Tabulka 3- Investice Velké Británie do vládních dluhopisů Chile (1865-1885).....	17
Tabulka 4 - podíl vývozních cel na příjmech Chile (1893 - 1898).....	48
Tabulka 5 - Průmyslová produkce Chile (1914 - 1918).....	64
Tabulka 6 - Vývoj vkladů v bankách v Chile (1914 - 1918).....	66
Tabulka 7 - Podíl na těžbě ledku podle země původu společnosti (1913 - 1921).....	67

Úvod

První dekády 19. století byly v Latinské Americe svědkem osamostatnění se španělských kolonií a vzniku suverénních států. Tato etapa válek za nezávislost ukončila období podřízenosti regionu španělské koruně a vrhla bývalé kolonie jako samostatné hráče do divokých vod mezinárodní diplomacie. Po třech stoletích izolace mohla nyní bývalá španělská Amerika navazovat diplomatické a obchodní vztahy svobodně a bez vnějších omezení. Tato situace byla netrpělivě očekávána nejen místními obyvateli, ale i zahraničními mocnostmi. Nově samostatné kolonie konečně získaly přímý přístup k mezinárodním trhům a mohly své produkty nabízet přímo a bez prostředníků za ceny, které si sami určily. Stejně tak mohly nakupovat zboží podle svých přání a potřeb bez zbytečných překážek a uměle zvyšovaných cen. Ostatní státy získaly s osamostatněním španělské Ameriky přístup k jejímu nerostnému bohatství a otevřely se jim trhy připravené po letech omezení přijmout jejich zboží. Nově vzniklá situace rozpoutala mezi světovými mocnostmi závod o obchodní příležitosti a strategické pozice.

Hlavními hráči za nově vzniklé situace byly Velká Británie a USA. Velká Británie v té době již spravovala celosvětové impérium a měla všechny předpoklady k získání dalších dominantních pozic v zámoří. Ekonomicky i vojensky se jednalo o jeden z nejsilnějších států své doby. Vojenský potenciál jejího loďstva na světě neměl konkurenci a britští obchodníci a inženýři byli schopni efektivně produkovat a prodávat do celého světa. Mimo materiální síly měla Velká Británie i značný potenciál v oblasti lidských zdrojů. Britští obchodníci byli schopni využívat progresivní metody mobilizace kapitálu a řízení zdrojů. Londýn byl v 19. století nezpochybnitelným globálním finančním centrem a britské firmy se v zahraničí mohly spolehnout na podporu zkušeného a fungujícího diplomatického aparátu. Libry šterlinků platily za tvrdou měnu, která se těšila vysoké důvěře a v mezinárodním obchodě byla široce akceptována. Britští obchodníci tak měli možnost vyhledávat obchodní příležitosti a maximalizovat zisky efektivněji než jejich kolegové z ostatních států.

Na druhé straně stály Spojené státy americké, které si začínaly být vědomy svého potenciálu a důležitosti pro globální dění. I když v době skončení válek o nezávislost se nedalo v žádném případě hovořit o USA jako o etablovaném homogenním státě, vědomí vlastní velikosti a síly bylo mezi jeho obyvateli již zakořeněno. Latinská Amerika byla pro nově vznikající velmoc přirozenou oblastí vlivu a je tedy logické, že první kroky nezávislé zahraniční politiky USA jako světové velmoci se odehrály v tomto regionu. Proklamace Moonroevy doktríny v roce 1823 toho byla jasným důkazem. Za dané situace nebylo překvapující, že 19. století bylo v Latinské Americe charakterizováno vzájemným soupeřením těchto dvou zemí o politický vliv a trhy.

Cílem následujících stránek je přiblížit důsledky politiky těchto dvou hlavních velmocí na vývoj v Chile a ilustrovat tak jejich vzájemné soupeření. Hlavním těžištěm práce je období začínající těsně před tichomořskou válkou. Po vítězství Chile nad Peru a Bolívií se drtivá většina zásob nitrátů dostala pod kontrolu Chile, které obratem umožnilo jejich dobývání zahraničním - převážně britským - společnostem. Konec tichomořské války lze tedy považovat za začátek vstupu britského kapitálu do ledkového průmyslu. Objem těchto investic i jejich strategický význam brzo předčil předešlé investice a těžba ledku se stala osou britsko-chilských vztahů až do první světové války. Ubývající světové zásoby guana a rostoucí mechanizace a modernizace zemědělství v Evropě a v USA a jeho význam pro výrobu výbušnin a munice učinily z ledku strategickou surovinu, které bylo Chile téměř monopolním dodavatelem. Zisky plynoucí z prodeje nitrátů ovlivnily chilskou ekonomiku na mnoho nadcházejících desetiletí a umožnily Chile investice do infrastruktury, která leckdy přetrvává až do dnešních dnů. Vysoká míra účasti britských investorů v chilské těžbě nitrátů pak byla vyvrcholením britského vlivu v Chile. Konec první světové války a období bezprostředně následujících je naopak doba, kdy význam ledku jako základu chilské ekonomiky a jako globální strategické suroviny začal nenávratně klesat a význam Velké Británie v Chile i ve světovém dění byl postupně ale jistě nahrazován vlivem USA. Po roce 1920 Velká Británie definitivně ztratila obchodní, strategickou i technologickou iniciativu v regionu a její

vliv byl na ústupu. Některé její obchodní aktivity přebrala konkurence z USA, jiné se staly obětí postupné nacionalizace chilské ekonomiky a další přestaly být v nových podmínkách relevantní. Během necelých čtyř desetiletí tak došlo k výrazné politicko-ekonomické reorientaci regionu. V 80. letech 19. století prudce vzrostl vliv Velké Británie, ale ve 20. letech 20. století byla jasné, že zahraniční politická i ekonomická orientace Chile se otáčí směrem ke Spojeným státům. Cílem této práce je popsat průběh, mechanismy a předpoklady této reorientace.

Obsahově se práce soustředí především na britanizaci chilské ekonomiky po ledkové válce a pozdější přechod Chile z ekonomického orbitu Velké Británie do ekonomického orbitu USA. Tyto změny nebyly pouze změnou v rámci zavedených struktur, ale byly spojeny se vznikem struktur nových. Jednalo se nejdříve o nástup ledku jako hlavního zdroje příjmu chilských veřejných financí, později o postupné nahrazování ledku jako hlavního exportního artiklu mědí. S příchodem ledku přišly do země první velké a mocné zahraniční společnosti a vznikly první ekonomické a kulturní enklávy izolované od zbytku země. Ledkové společnosti byly s klesajícím významem ledku postupně nahrazovány ve své důležitosti a vlivu společnostmi zabývajícími se těžbou a zpracováním mědi. Ty, alespoň ty významné, byly v rukou investorů z USA. Tento jev nebyl v žádném případě lokálního ani regionálního charakteru, ale spíše důsledkem změn v rovnováze na globální scéně. Londýn jako hlavní finanční centrum byl postupně nahrazován New Yorkem. Nejprogresivnější technologické postupy již nepřicházely z Velké Británie, ale přinášeli je inženýři z USA. Objevily se nové metody organizace práce, obchodu a politického vlivu. Rostoucí potenciál chilských investorů a dospívání chilské ekonomiky si žádaly nové postupy a hledání nových investičních a obchodních příležitostí. Tento nový systém a jeho vnitřní logika pak spolu s vývojem na světové scéně umožňovaly USA převzít iniciativu a odsunout Velkou Británii do pozadí.

Bibliografie

Téma historie Chile a jejího vztahu k Velké Británii a později k USA bylo v chilské historiografii bohatě zpracováno. Některá období, jako například ledková

válka a revoluce 1891, se těšila většímu zájmu historiků a literatura zbývající se těmito tématy je obsáhlá. U jiných témat je naopak prostor pro budoucí výzkum větší. Mezi ně můžeme zařadit například první roky *Gran Minería*, historii bankovníctví a finančnictví v Chile nebo historie obchodních vztahu mezi USA a Chile na začátku 20. století.

Jako základní dílo poskytující úvod do obecné historie Chile poslouží dílo od dvojice autorů Simon Collier a William F. Sater *A History of Chile 1808-1994*¹. Jejich práce popisuje dějiny Chile z politického společenského i ekonomického hlediska.

Chilskou historii od nezávislosti do konce první třetiny 20. století popisuje z marxistického úhlu pohledu Hernán Ramírez Necochea v *Historia del imperialismo en Chile*. Ten vnímá historický vývoj Chile jako vyústění imperialistických zájmů hlavních světových velmocí. Ty jsou prezentovány jako monolitické entity snažící se využít politických a ekonomických pák pro maximalizaci svého vlivu v Chile a příjmů z tohoto vlivu plynoucích. Tato schematizace vede k vnímání zahraničních vazeb Chile jako hlavního důvodu většiny problémů v zemi. V závěru knihy přímo obviňuje zahraniční imperialismus z uvrhnutí Chile do role "závislého státu, téměř kolonie"². I když dílo bylo v mnoha svých závěrech a v celkovém přístupu k problematice překonáno, je stále významné jako jedna z prvních prací přistupujících ke studiu zahraničního vlivu v Chile z globálního pohledu a s jasným ideologickým chápáním dějin.

Podobným tématem, tedy nárůstem vlivu Velké Británie v posledních dekádách 19. století a nástupem vlivu USA ve století dvacátém se zabývá kniha *Chile in the Nitrate Era: The Evolution of Economic Dependency*, kterou zpracoval Michael Monteón. Metoda jeho práce i závěry jsou modernější než v případě Ramírezova díla. Jejich základem je teorie závislosti a vnímání dějin jako interakce rozdílných zájmů a cílů mnoha skupin, které spolu uzavírají koalice dle momentální potřeby. Závislost pak není apriori pouhým důsledkem vlivu zahraničních mocností jako v díle Ramírezovi, ale spíše vyústěním konkrétního rozpoložení sil a zájmů na

1 V roce 2004 autoři vydali doplněné druhé vydání popisující události až do roku 2002.

2 Hernán Ramírez NECOCHEA, *Historia del imperialismo en Chile*, Santiago de Chile, Empresa Editorial Austral Ltda, 1960, 291

domácí i mezinárodní scéně. V úvodu své práce píše: "Ekonomika státu může růst, může se i industrializovat, ale stejně nemusí uspět v získání větší kontroly nad svým ekonomickým vývojem.". Monteón vidí hlavní předpoklad chilské závislosti na zahraničí ve struktuře chilské společnosti, která neumožnila vycházet se zahraničními mocnostmi na rovnoprávnějším základě.

Vzájemný vztah Chile a Velké Británie během prvních dekád druhé poloviny 19. století popisuje článek Johna Mayo *Britain and Chile, 1851-1886: Anatomy of a Relationship*. V něm autor přináší spíše obecné rysy jejich vztahu a základy jeho fungování než detailní popis konkrétních historických událostí. Specificky těžbou nerostných surovin se zabývá Charles William Centner ve své práci *Great Britain and Chilean Mining 1830-1914*. Popis britské enklávy v Atacamě můžeme nalézt v práci *The British in the Atacama Desert: The Cultural Bases of Economic Imperialism*. Michael Monteón zde popisuje příchod britů do Atacamy a jejich vliv na vývoj v Chile až do roku 1891, kdy padl Balmacedův režim. Fungování zahraničního obchodu v podání nejen britských importních a exportních společností v Chile na konci 19. a začátku 20. století přináší Juan Ricardo Couyoumdjian v *El alto comercio de Valparaíso y las grandes casas extranjeras, 1880-1930. Una Aproximación*.

Ledková válka a role zahraničních zájmů na její rozpoutání a průběh byla předmětem studia mnoha autorů. Oproti starším autorům³ se mladší generece vymezuje v hledání hlavních příčin pro rozpoutání ledkové války v situaci na domácí a regionální scéně. V článku *Chilean Elites and Foreign Investors: Chilean Nitrate Policy, 1880-82* zdůrazňuje Thomas F. O'Brien Jr. jako začátek britanizace těžby nitrátů právní a mezinárodní situaci vzniklou nejdříve peruánským znárodněním *salitreras* a poté jejich zabráním Chile v prvních měsících konfliktu. Podle jeho mínění neměla chilská vláda jinou možnost, pokud nechtěla jít do přímého konfliktu s evropskými věřiteli Peru, než se zachovat tak jak udělala. Lusi Ortega ve své práci *Nitrates, Chilean Entrepreneurs and the Origins of the War of the Pacific* s

3 Hernán Ramírez Necochea vidí v britském získání dominance v těžbě ledku "[...] klasickou manifestací imperialistického vykořisťování; ukazuje mechanismus skrz který národní průmysl - a chilská ekonomika obecně - byla předmětem vysátí benefitujícím pouze sídlo imperialismu." NECOCHEA, op. cit., 116

O'Brienem v podstatě souhlasí, ale zdůrazňuje mimo právních aspektů i aspekty společenské, politické a ekonomické. V jeho očích sehrála významnou roli i chilská elita snažící se zachovat si své postavení a z něj plynoucí výhody. K podobným závěrům jako předchozí autoři dochází i V. G. Kiernan , který se ale ve svém článku *Foreign Interests in the War of the Pacific* soustředí více na popis politického vývoje na mezinárodní scéně.

Dalším bodem, ve vývoji Chile zajímavým z hlediska role zahraničního kapitálu v Chile, je občanská válka roku 1891 a s ní spojený pád prezidenta Balmacedy. Zde je opět patrný rozdíl v chápání příčin mezi mladší a starší generací historiků. Stejně jako v případě ledkové války i zde se snaží mladší generace hledat příčiny konfliktu hlavně na domácí půdě v Chile. Tento vývoj je velice přehledně popsán v přehledu Harolda Blakemora *The Chilean Revolution of 1891 and Its Historiography* . John R. Bowman a Michael Wallerstein v článku *The Fall of Balmaceda and Public Finance in Chile: New Data for an Old Debate* ukazují s pomocí statistik hospodaření státu, kdy mezi politikou Balmacedy a parlamentní republiky byla značná kontinuita. Hlavní změny které, výměna režimu přinesla, nebyly tedy ve vztahu k zahraničním investorům, ale spíše v systému rozdělování státních příjmů.

Období 20. století a nástup stále rostoucího vlivu USA popisuje ve své, spíše ekonomicky laděné, práci *Chile y Gran Bretaña durante la primera guerra mundial y la postguerra, 1914-1921* Juan Ricardo Couyoumdjian. Problémům stěžujícím situaci britských obchodníků v Chile v období po první světové válce se věnuje Jonathan R. Barton v práci *Struggling against Decline: British Business in Chile, 1919-33*. Působení odborné komise z USA a reformy které pro Chile připravila popisuje Paul W. Drake ve svém díle *The Money Doctor in the Andes: the Kemmerer Missions, 1923-1933*.

Od válek za nezávislost k ledkové válce

Ihned po vyhlášení nezávislosti a otevření přístavů volnému obchodu⁴ se Chile stalo cílem zájmu obchodníků z Velké Británie i z USA. V prvních měsících byla rovnováha mezi vazbami na Velkou Británii a USA poměrně vyrovnaná, ale postupně začala být patrná silící pozice Velké Británie. Její obchodníci se těšili několika výhodám, kterých dokázali efektivně využít a díky kterým měli lepší startovní pozici. Po válce 1812 došlo k omezení zahraničního obchodu USA⁵ a Velká Británie tak získala silnější obchodní pozice v ostatních státech Latinské Ameriky. Když v roce 1817 došlo k otevření prvních přístavů v Chile zahraničnímu obchodu, měla již na kontinentu vybudovaný odrazový můstek a její obchodníci mohli na vzniklou situaci reagovat daleko rychleji a pružněji než jejich konkurenti z USA. Chile bylo pouze zařazeno do již existujícího systému obchodu s Latinskou Amerikou a nemuseli proto vytvářet systém nový. Na chilské domácí scéně byla pozice Velké Británie také silnější. Republikánské názory zde byly stále spojeny s poraženým José Miguel Carrerou a vláda O'Higinse byla logicky výrazně více nakloněna anglické koruně než USA. K vzájemným sympatiím nepřispěl ani fakt, že USA neposkytly Chile očekávanou pomoc při boji za nezávislost a za ochotu během válek za nezávislost jednat se Španěly.⁶

Tento směr vývoje přetrvával i v nadcházejících desetiletích. Britové postupně začali pronikat do moderních odvětví chilské ekonomiky a získávali si dominantní postavení v jejím zahraničním obchodě. Od roku 1840 brázdlily pobřežní vody Chile a Peru parníky londýnské *Pacific Steam Navigation Comapny*⁷. Britové také investovali do těžby mědi a jejího zpracování. Mezinárodní obchod

4 Po celou dobu nadvlády španělského království trvala Koruna na svém obchodním monopolu s koloniemi. Systém byl hojně porušován a pašování bylo významnou součástí ekonomiky.

5 I když válka skončila de facto nerozhodně, bylo jedním z hlavních úspěchů Velké Británie a jejího námořnictva blokáda východního pobřeží USA s cílem způsobit co největší ztráty zahraničnímu obchodu USA.

6 Analýzu soupeření USA a UK v Chile v prvních letech po vyhlášení nezávislosti přináší Goebel: *The Enganche in the Chilean Nitrate Sector, 1880 - 1930*

7 PSNC provozovalo pouze mezinárodní linky mezi Valparaísem a Callaem. Později byla linka prodloužena do Panamy a nakonec až do Velké Británie. Na příbřežní plavbu měla monopol pouze chilská plavidla.

zprostředkovávaly importní a exportní společnosti. Společnost Antony Gibbs and Sons Ltd. otevřela pobočku ve Valparaísu v roce 1826, Williamson, Balfour & Cía. začal obchodovat v Chile roku 1852 a následovaly další. Od poloviny století jim ale v konkurovaly německé obchodní firmy. Vorwerk & Cía. zahájil provoz v roce 1846 a v 1850 přibyla společnost Weber & Cía. Prvním importním a exportním domem z USA, který se usídlil ve Valparaísu, byl až Grace v roce 1880. Velká Británie byla také významným dovozcem uhlí do Chile. To našlo využití převážně jako palivo v měděných hutích a slévárnách a v *salitreras*.⁸ Mimo přímou účast na obchodních a investičních aktivitách narůstal význam Velké Británie i jako dodavatele technologií a know-how. Britové zastávali většinu manažerských pozic, zvláště v bankovním sektoru⁹ a jejich experti se podíleli na stavbě železnic. Od nezávislosti až do konce století role Velké Británie jako hlavního zahraničního partnera Chile trvale posilovala.

Pozice USA byla v Chile během 19. století výrazně slabší. V Chile se neusídlily žádné významné společnosti ze Spojených států a většina obchodu probíhala prostřednictvím obchodních společností původem z třetích zemí. Z oblasti Oregonu v USA se sice dováželo dřevo a během kalifornské zlaté horečky v polovině 19. století vyváželo Chile do USA potravinářské produkty, hlavně pšenici, ale jednalo se buď o dočasné nebo objemově nevýznamné výměny. Obchodní vazby mezi státy existovaly, ale jednalo se spíše o izolované případy. V žádném důležitém odvětví se Spojeným státům nepodařilo získat nadvládu v míře, jakou měly velká Británie nebo Německo. Jejich role v tuto dobu nebyla významná.

8 Uhlí chilské provenience bylo hojně využíváno jako palivo pro lodní dopravu a jako příměs do britského uhlí při použití v nitrátových rafinériích. Pro více informací o těžbě uhlí v Chile a dovozech uhlí z Velké Británie: Luis ORTEGA, "The First Four Decades of the Chilean Coal Mining Industry, 1840-1879", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 14, No. 1, May 1982, 1-32. Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/155725>.

9 Více o Britech v chilském bankovníctví: John MAYO, "Britain and Chile, 1851-1886: Anatomy of a Relationship", in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 23, No. 1, Feb. 1981, 95-120. Accessed 22.8. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/165544>, 106-107

Ledková válka

Cesta k válce

Znárodnění ledkového průmyslu v Peru

V 70. letech 19. století byla nejdůležitější oblastí těžby ledku peruánská provincie Tarapacá. V menší míře se pak nitráty těžily též v okolí bolivijské Antofagasty a od roku 1877 v ještě menší míře také při severní hranici Chile v Taltal a Aguas Blancas. Naleziště v Tarapacá měla nad ostatními oblastmi výhodu jak v kvalitě rudy, tak v kratší vzdálenosti k vývozním přístavům na pobřeží. To se promítalo do nižších nákladů na jednotku produkce. Těžba v Bolívii si udržovala konkurenceschopnost díky vyjmutí Antofagasta Nitrate and Railway Company z povinnosti platit exportní daň. Až do ledkové války to bylo hlavní - a jedinou - konkurenční výhodou těžby v Bolívii. Těžba v Taltalu a Aguas Blancas byla nevýznamná a neměla dlouhého trvání. V roce 1878 byla produkce Tarapacá 268,601 tun a produkce Antofagasty 55,765 tun. Těžba v Peru byla tedy do objemu výrazně větší, ale ne do té míry, aby bylo množství nitrátů z Bolívie zanedbatelné.

Ve všech výše uvedených lokalitách se na těžbě význačným způsobem podílel chilský kapitál (Tabulka 1) i chilští pracovníci¹⁰. Roku 1875 přistoupila vláda Peru k nacionalizaci ledkového průmyslu na svém území. Protože peruánská státní pokladna nedisponovala dostatečným množstvím financí k vyplacení náhrad soukromým vlastníkům za vyvlastněné *salitreras*, byly jim místo hotovosti vydány úrok akumulující směnky. Jejich důvěryhodnost byla ale nejistá, a když již roku 1876 přestalo Peru obsluhovat svůj zahraniční dluh, jejich cena na volném trhu se propadla hluboko pod jejich nominální hodnotu. Situace se ještě zhoršila během finanční krize a recese v druhé polovině 70. let, kdy investorům a věřitelům začínalo být zřejmé, že Peru nebude v dohledné době schopné splatit své závazky. Cena

10 Pro více informací o národnostním složení dělnictva v *salitreras*: Michael MONTEÓN, "The Enganche in the Chilean Nitrate Sector, 1880-1930", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 6, No. 3, *Studies on the State and Development and on Popular Mobilization*, Summer 1979, 66-79 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2633400>.

směnek padala ještě níž a staly se zajímavou spekulativní investicí¹¹.

Tabulka 1 - Podíl na produkci nitrátů podle původu kapitálu v roce 1878

Peru	Chile	Velká Británie	Německo
58.5%	19%	13.5%	8%

Zdroj: McQueen Charles A., *Chilean Public Financem*, Washington, U.S. Departament of Commerce, Bureau of Foreign and Domestic Commerce, Special Agents Series No. 224 1924. in Alejandro Soto CÁRDENAS, *Influencia Británica en el salitre: origen, naturaleza y decadencia*, Santiago de Chile, Editorial Universidad de Santiago, 1998 Accessed 28.8.2011 Stable URL: <http://www.memoriachilena.cl/archivos2/pdfs/MC0000312.pdf>,

37

Mezinárodní vztahy v regionu

Již od první poloviny 19. století byly Bolívie a Chile ve sporu o území mezi 23° a 25° jižní délky. Původně se jednalo o nehostinné a ve své podstatě bezcenné území a ani jedna z vlád tak nepovažovala vymezení přesné hranice za prioritu. Situace se však změnila s nálezem nerostného bohatství, konkrétně stříbra, guana a nitrátů. Rozpor mezi oběma státy byl roku 1874 dočasně vyřešen smlouvou, která rozdělila sporné území mezi oba státy podle 24° jižní šířky. Bolívie se smlouvou také zaručila ctít svůj závazek nevyžadovat od Antofagasta Nitrate and Railway Company exportní clo podle podmínek koncese z roku 1873. Ani tato smlouva, ani udělení koncese však nebyly ratifikovány bolivijským parlamentem a míra jejich závaznosti pro příští vlády tak byla z čistě právního hlediska diskutabilní.¹² Situace se dále komplikovala nejednotnou mezinárodní politikou jednotlivých bolivijských vlád¹³ vůči Chile. Výsledkem byla, z pohledu mezinárodního práva, nejednoznačná situace.

11 Autoři se rozcházejí v přesné míře jejich propadu. Necochea uvádí pád až na 11% původní hodnoty (NECOCHEA, op. cit., 115), Blakemore uvádí hodnoty 60% na začátku války a 15-20% v pozdějších fázích (1974 *British Nitrates and Chilean Politics, 1886-1896*: Balmaceda and North. London: The Athlone Press of the University of London/Institute Latin American Studies. cited in Michael MONTEÓN, "John T. North, the Nitrate King, and Chile's Lost Future", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 30, No. 6, *Chile since 1990: The Contradictions of Neoliberal Democratization, Part 2*, Nov. 2003, 69-90. Accessed 6.9. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3185084>.)

12 Luis ORTEGA, "Nitrates, Chilean Entrepreneurs and the Origins of the War of the Pacific", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 16, No. 2, Nov 1984, 337-380. Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/157426>, 348

13 Ibid., 368

V průběhu 70. let narůstal v disputované oblasti vliv chilského kapitálu i podíl chilského obyvatelstva. I když se jednalo o bolivijské území, drtivou většinu jeho obyvatelstva tvořili chilští občané podílející se na těžbě nitrátů a většina společností zde fungujících byla chilská. Ekonomické i společenské vazby na Chile tak byly na tomto území silnější než vazby na Bolívii. Není proto překvapující, že i přes potvrzenou suverenitu na území na sever od 24° jižní délky začaly na bolivijské straně narůstat obavy z přílišného nárůstu chilského vlivu. Situace na chilsko-bolivijské hranici tak byla na konci 70. let značně nepřehledná a otevřená kreativnímu výkladu mezinárodního práva dle potřeb té které strany.

Dalším faktorem, který nelze při hledání příčin ledkové války opominout, je konkurence mezi Peru a Chile. Z obchodního i strategického úhlu pohledu mělo západní pobřeží Jižní Ameriky dvě přirozená centra: Valparaíso a Callao. Obě přístavní města ležela nedaleko hlavních měst svých států a obě soutěžila o možnost stát se centrem mezinárodního obchodu v regionu¹⁴. Oblast těžby ledu se nacházela mezi nimi a obě země se je přirozeně snažily přitáhnout do své sféry vlivu. Na začátku války dokonce zaznívaly v Chile hlasy obviňující Peru z vyvíjení nátlaku na Bolívii s cílem vyvolat válku proti Chile. Cílem měla být buď eliminace konkurence pro ledek z Tarapacá prostřednictvím zavedení exportní daně na ledek z Antofagasty nebo přímo válečný konflikt s Chile¹⁵ s cílem získat nadvládu v regionu. Z tohoto úhlu pohledu se tedy jednalo o konflikt o hegemonii v regionu a o námořní a vojenskou dominanci nad východním pobřežím Pacifiku. Toto chápání konfliktu se jeví pravděpodobnější v kontextu historie chilsko-peruánských vztahů, zvláště pak podřízenosti Chile vicekrálovství Peru a konfliktu z roku 1836.

Vnitropolitická situace Chile

Ve druhé polovině 70. let 19. století se ekonomická situace Chile stávala stále složitější. Evropa, USA i ostatní státy Jižní Ameriky upadaly do ekonomické krize, která se díky vysoké závislosti chilské ekonomiky na vývozu rychle rozšířila i do

14 Juan Ricardo COUYOUMDJIAN, "El Alto Comercio de Valparaíso y las grandes casas extranjeras, 1880 - 1930. Una Aproximación", in: *Historia*, Vol. 33, 2000, 63-99. Accessed 7.3. 2011. Stable URL: http://www.memoriachilena.cl/temas/top_descarga.asp?id=MC0001484&tipo=1, 64

15 ORTEGA 1984, op. cit., 365

Chile. Ceny mědi a stříbra klesaly a v letech 1876 - 1878 byl zemědělský sektor zasažen třemi lety špatné úrody za sebou. Ke špatné situaci přispěla i vzrůstající konkurence pro chilské produkty na světovém trhu. Měděný průmysl musel čelit konkurenci moderních důlních provozů ve spojených státech (Calumet) a Španělsku (Rio Tinto, Tharsis). Stříbro se muselo vypořádat s poklesem zájmu způsobeným přechodem Německa z bimetalismu na marku krytou zlatem. Ve stejné době docházelo k nárůstu produkce stříbra z USA¹⁶. Propad zemědělské produkce vedl nejen k menšímu vývozu s negativním dopadem na platební bilanci Chile, ale i k zvýšení cen potravin na domácím trhu¹⁷. Snížená zemědělská produkce v centrálním regionu Chile měla za důsledek i menší objem železniční dopravy. Protože obě trati v oblasti (FCSV, FCSur) byly v tuto dobu již vlastněny státem, vedl propad zájmu o jejich služby k dalšímu snížení příjmů státních financí¹⁸. Tradiční ekonomická opatření nebyla v řešení situace úspěšná a pomalu začínala být zřejmá nutnost výrazných změn systému. Luis Ortega argumentuje¹⁹, že hloubka této změny by ale s největší pravděpodobností byla nebezpečím pro zavedené společenské a ekonomické zřízení. Vládnoucí elity tedy hledaly jiná východiska. Možnost války s Bolívií a Peru byla jedním z těchto možných řešení. O'Brien je sice v hodnocení ekonomické krize jako příčiny k válce zdrženlivější²⁰, ale i on ji přijímá jako jeden z faktorů, jež učinil válku pro chilské elity přijatelným řešením. Oba autoři se shodují, že příčiny konfliktu je - minimálně z části - nutné hledat v neutěšené socio-ekonomické situaci Chile na konci 70. let.

Mimo ekonomických důvodů k chilskému vyhlášení války je nutno přihlédnout i k politickým motivacím, jež k tomuto kroku prezidenta Pinta vedly. V 70. letech se Chile a Argentina dostaly na pokraj války. Během uplynulých let se Chilané svévolně

16 William F. SATER, "Chile and the World Depression of the 1870s ", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 11, No. 1, May. 1979, 67-99 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156408>, 70

17 Ibid., 78

18 Robert Oppenheimer, 'Chilean Transportation Development: The Railroads and Socio- Economic Change in the Central Valley, 1840-85 '. Unpub. doctoral dissertation, Univ. of California, Los Angeles, 1976, pp. 503, 516-17 cited in SATER 1979, 78

19 ORTEGA 1984, op. cit.,

20 Thomas F. O'BRIEN, "Chilean Elites and Foreign Investors: Chilean Nitrate Policy, 1880-82 ", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 11, No. 1, May. 1979, 101-121 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156409>, 107

usazovali na území Patagonie a od 40. let Chile kontrolovalo námořní cesty okolo Mysu Hornova. Argentina si nárokovala obě oblasti a požadovala, aby zde Chile uznalo její svrchovanost. Hrozící konflikt se nakonec podařilo odvrátit dohodou, kde Chile uznalo argentinskou svrchovanost nad Patagonií výměnou za dočasnou společnou kontrolu jižních námořních cest. Finální vyřešení problému bylo v zájmu zabránění ozbrojeného střetu odsunuto do budoucna. Válka tak sice byla zažehnána, ale chilské veřejné mínění výsledek přijalo bez nadšení. Prezident Pinto byl vnímán jako slabý politik, který umožnil, aby se Argentina neoprávněně obohatila na úkor Chile. Když v následujícím roce byl na obzoru konflikt s Bolívií, bylo veřejné mínění daleko receptivnější k silovému řešení situace. Za prvé byl zájem odčinit vnímané příkoří ze strany Argentiny a za druhé existovaly obavy, aby role Chile na mezinárodní scéně nebyla oslabena opakovanou otevřeností k ústupkům a nebyly tím povzbuzeny další státy ke vznášení svých nároků. Dokonce zaznívaly i hlasy vyjadřující podezření, že krize na severních hranicích je přímý důsledek nedostatku rozhodnosti při řešení konfliktu s Argentinou²¹. Chilská vláda, již značně oslabena ekonomickou krizí a čelící sílící nespokojenosti obyvatel, tedy ve válce s Bolívií mohla vidět i možnost, jak zlepšit své postavení v očích veřejnosti.

Antofagasta Nitrate and Railway Company

V 50. letech 19. století se vydalo množství Chilanů na území tehdejší Bolívie hledat nerostná bohatství. Pravděpodobně nejúspěšnějším z nich byl José Santos Ossa, jemuž se podařilo objevit významné naleziště nitrátů v provincii Cobija. S cílem těžit tato ložiska se spojil s právníkem a inženýrem Franciscem Puelmou a během 60. let se jim podařilo od bolivijské vlády získat výhodnou koncesi zaručující exkluzivní práva na těžbu nitrátů v provincii a osvobozující společnost od daní po dobu 25 let. Potřebný kapitál pro jejich podnik zajistil chilský investor z Valparaísa Agustín Edwards Ossandon. Ten přispěl částečně vlastními finančními prostředky a zároveň pomohl sjednat kapitálový vstup londýnské obchodní firmy Antony Gibbs and Sons Ltd. Obchodní společnost Gibbs byla jedním z nejvýznamnějších britských importních a exportních domů v regionu a mohla nabídnout potřebné materiální a

21 ORTEGA 1984, op. cit., 84

lidské zdroje a technologie. Stala se hlavním agentem společnosti zprostředkovávající prodej nitrátů v Evropě a nákup strojního vybavení. Gibbs také dodal potřebné know-how pro efektivní management a technické zajištění nově vzniklé společnosti. Dohoda mezi partnery byla uzavřena roku 1869 a podnik začal fungovat. Roku 1873 se s pomocí anglických odborníků poskytnutých Gibbem podařilo nalézt další naleziště nesoucí název Salinas. Nová jednání s bolivijskou vládou vedla k úpravě koncese. Práva k těžbě byla omezena pouze na lokality Salar a nově objevené Salinas, ale zároveň byla udělena koncese pro stavbu železnice. Výjimka z exportních daní pro vývoz ledku byla touto smlouvou potvrzena. Po udělení této nové koncese pozice společnosti zesílila a došlo k navýšení kapitálu a reorganizaci. Název byl změněn na *Antofagasta Nitrate and Railway Company* (ANRC).

Nová společnost měla pouze tři akcionáře, ale každý byl svým způsobem nenahraditelný a přinášel do společného podniku jasně definovanou přidanou hodnotu. Provoz nové společnosti byl do značné části závislý na službách Gibbs and Sons Ltd. jako hlavního agenta v Evropě, zprostředkovatele implementace nových technologií a dodavatele technologického vybavení. Vlastní práce byla většinou vykonávána chilskými dělníky, kteří byli považováni za schopnější a zodpovědnější než Bolívijci, jichž byl navíc v oblasti nedostatek²². Edwards zajišťoval politické vazby na chilské elity, jež se postupně stávaly důležitější jak pro zajištění kapitálu potřebného pro rozvoj společnosti, tak pro vytvoření odpovídajícího právního a politického prostředí. Francisco Puelma do společnosti přinesl koncesi od bolivijské vlády, jíž byl držitelem. V průběhu 70. let společnost prosperovala, zaváděla do výroby nové progresivní technologické procesy a její zisky rostly.

V únoru 1878 schválil bolivijský parlament zavedení exportní daně 10 centů za quintal²³ vyvezeného ledku. Antofagasta Nitrate and Railway Company považovala daň za protiprávní a až do října 1878 se snažila s bolivijskou vládou vyjednávat o kompromisním řešení situace. Během tohoto období souhlasila

22 Více o národnosti dělníků, politice zaměstnávání a snahách o rozdělení pracujících v: MONTEÓN 1979, op. cit.

23 1 quintal = 100 liber = 45.4 kg

bolivijská strana s pozastavením platnosti zákona o výběru daně. Představenstvo ANRC si bylo po dobu vyjednávání jisté podporou chilské vlády. Firmě se dokonce v tomto období podařilo i navýšit kapitál, což ukazuje, že i finanční trhy věřily v úspěch dohody. Vyjednávání ale nakonec nebylo úspěšné. Lobbistické aktivity ANCR vyvrcholily velice silně formulovanou protestní nótou zaslanou z chilského ministerstva zahraničí. Jednalo se ve své podstatě o ultimátum. Bolivijská vláda reagovala konfiskací majetku ANCR s cílem jej vydražit a výnos použít na splácení dlužné částky za neuhrazenou daň. Tlak ANRC na vládu a vliv veřejného mínění nakonec přiměly chilskou vládu, aby se proti exportní dani ohradila a zvolila vojenské řešení otázky.

Snaha Bolívie zavést exportní daň na ledek pro ANRC byla pochopitelně přijata jejími akcionáři se značnou nevolí. Výrobní a transportní náklady při těžbě v Antofagastě byly z důvodu chudší rudy a delší vzdálenosti k vývozním přístavům na pobřeží výrazně vyšší než při těžbě v Tarapacá a úleva od daně byla tedy pro ANRC otázkou přežití²⁴. Představenstvo ANRC se rozhodlo nepříznivému vývoji situace čelit na dvou frontách. Na jedné straně se rozhodlo vyvinout tlak na vládu Chile s cílem přimět ji, aby se co možná nejenergetičtěji zasadila o zrušení daně a donutila Bolívii vzdát se svého plánu. K tomuto cíli zmobilizovali chilští členové rady síť svých známostí a kontaktů mezi vládnoucími elitami. Druhou oblastí, kde se rozhodla správní rada ANCR jednat, bylo veřejné mínění. Bylo rozhodnuto využít novin, časopisů a demonstrací k mobilizaci nacionálního citění a tím donutit vládu jednat. K tomuto účelu byly využity jak vazby na chilské vydavatele tiskovin, tak platby individuálním novinářům za články hájící zájmy ANCR. Konflikt s Bolívií nebyl prezentován jako spor soukromé společnosti s cizím státem, ale jako otázka národnostní, kde Bolívie páchala příkoří na Chile. Oba směry řešení situace se ukázaly být velice úspěšné. Chilská vláda zaujala nekompromisní stanovisko a veřejné mínění bylo jednoznačně na straně ANRC. Jediné nesouhlasné hlasy zaznívaly od chilských elit majících finanční zájmy v Bolívii²⁵. Ti se pochopitelně

24 Thomas F. O'BRIEN, "The Antofagasta Company: A Case Study of Peripheral Capitalism", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 60, No. 1, Feb 1980, 1-31. Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2513890>, 69

25 např. předseda dolní komory parlamentu Melcha Concha de Toro

strachovali, aby o své investice nepřišli. Aktivita ANRC a veřejné mínění je ale nakonec donutily svůj boj vzdát.

Válka

Chilská vláda se pod tlakem veřejného mínění nakonec rozhodlo řešit situaci zabráním přístavu Antofagasta. Bolívie měla s Peru tajnou dohodu o vzájemné vojenské pomoci proti Chile, kterou aktivovala a v únoru 1879 vypukly boje. Stav armád byl sice žalostný na obou stranách²⁶, ale Chile nakonec dobylo jasné vítězství. Na konci roku již byla bolivijská provincie Caipó i peruánská Tarapacá v rukou Chile a roku 1881 padla Lima. Bojové operace dále pokračovaly v omezené míře až do roku 1884, kdy byl uzavřen mír s Peru a příměří s Bolívií. Chile získalo právo okupovat bolivijské území na blíže nespecifikované období a peruánskou provincii Tarapacá. Další dvě provincie Peru, Tacna a Arica měly být podle smlouvy pod správou Chile po období deseti let, kdy mělo referendum rozhodnout o jejich konečném majiteli.²⁷ Chile vyšlo z války jako rozhodující vojenská a ekonomická velmoc regionu. Podařilo se mu získat oblasti bohaté na přírodní zdroje, podpořit nacionalistické citění na domácí scéně a získat strategicky silnou pozici v regionu.

Zahraniční zájmy v ledkové válce

Mimo stran přímo se účastnících konfliktu byly v tichomořské válce zainteresovány i další státy. Jejich zájmy byly dvojího druhu: strategické a ekonomické. Strategické zájmy byly nejsilnější na straně USA, kde představovaly hlavní motivaci pro zasahování do vývoje konfliktu. Cílem jejich politiky bylo hrát v regionu vedoucí úlohu a prezentovat Evropě Jižní Ameriku jako sféru svého vlivu. Ekonomické zájmy se pak odvíjely hlavně ze struktury a objemu investic v regionu, které měl nebo naopak neměl ten který stát investovány. Největší finanční zájmy v oblasti měly Velká Británie a Francie. Investice a zájmy dalších států, například Německa, nebyly z hlediska vývoje konfliktu významné.

26 Více o stavu chilského vojska v předvečer války: William F. SATER, "Chile during the First Months of the War of the Pacific ", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 5, No. 1, May. 1973, 133-158. Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156004>.

27 Situace byla vyřešena až v roce 1929, kdy byla uzavřena dohoda, podle které Chile připadla Arica a Peru získalo zpět provincii Tacna a finanční kompenzaci.

Politika Velké Británie

Již od dob nezávislosti, jak bylo popsáno výše, mělo Chile úzké vztahy s Velkou Británií. Po materiální stránce byla nejen jeho největším obchodním partnerem (Tabulka 2), ale také hlavním zdrojem kapitálu (Tabulka 3). Byla také zdrojem většiny moderních technologií nutných pro efektivní produkci chilských vývozních artiklů a vzorem a dodavatelem expertízy pro chilské námořnictvo. Ve Valparaísu existovala poměrně velké komunita britských obchodníků a existovala samozřejmě i závislost politická. V oficiální rovině mohla britská Foreign Office vyvíjet nátlak na Chile z pozice hlavního obchodního partnera, námořní velmoci a hlavního dodavatele chilského námořnictva. Na neoficiální rovině mohli zainteresovaní občané Velké Británie ovlivňovat dění v Chile prostřednictvím svých osobních kontaktů, investičních rozhodnutí a obchodních strategií. Chile ale nebylo na Velké Británii politicky závislé do té míry, aby se stalo jeho nástrojem politiky v Tichomoří a fungovalo jako nástroj, jehož prostřednictvím by Velká Británie vedla válku proti Peru. Tento názor, jež zastával například ministr zahraničí USA James G. Blaine²⁸, je chybný z několika důvodů.

Tabulka 2 - Podíl Velké Británie na Chilském vývozu a dovozu (1850-1890)

	1850	1860	1870	1880	1890
vývoz	32%	75.3%	60.4%	77.7%	67.1%
dovoz	34.6%	33.5%	45.1%	45.3%	43.3%

Zdroj: M. J. MAMALAKIS, *The Growth and Structure of the Chilean Economy*. New Haven, Yale 1976, 32 in MAYO, op. cit., 101

Tabulka 3- Investice Velké Británie do vládních dluhopisů Chile (1865-1885)

	1865	1875	1885
objem v librách	2,253	8,274	7,560

Zdroj: Irving STONE, "British Long-Term Investment in Latin America, 1865-1913", in: *The Business History Review*, Vol. 42, No. 3, Autumn 1968, 311-339. Accessed 7.4. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3112503>, 325

Za prvé, britské zájmy v Chile byly převážně ekonomické a obchodní a lze tedy usuzovat, že britská vláda nebyla nakloněna politice, která by ve svém důsledku působila proti zájmům jejích finančních kruhů. Britští investoři a obchodníci byli vypuknutím ledkové války spíše zaskočení. Většina z nich ji vnímala jako

28 House Report no. 1790, Chili-Peruvian Investigation, 217. in David HEALY, *James G. Blaine and Latin America*, Missouri, University of Missouri Press 2001, 63. Accessed: 28.8.2011 11:20 Stable URL:<http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10001725>

ohrožení pro své investice a aktivity, neboť si uvědomovali, že jakýkoli konflikt, nehledě na to kdo jej vyhraje, bude mít v krátkodobém horizontu negativní dopad na obchod a jejich zisky. Námořní blokáda Peru ze strany Chile jim dala za pravdu. Existovala i skupina investorů, která viděla v případném vítězství Chile možnost si v dlouhodobém horizontu polepšit, ale obecně byla nálada v zainteresovaných kruzích spíše proti konfliktu. Důkazem je i významný pád hodnoty chilských a mírné posílení peruánských cenných papírů po oznámení začátku konfliktu v Londýně²⁹.

Za druhé, Velká Británie měla své obchodní a finanční zájmy nejen v Chile, ale i v Peru a každý investor a obchodník pochopitelně přál vítězství té straně, kde měl své investice z obav, že její prohra by mohla ohrozit vložené prostředky. Dá se tedy předpokládat, že tlaky na Foreign Office by byly protichůdné a vzájemně by se vyvážily. Konkrétně je to vidět na příkladu obchodní společnosti Gibbs and Sons Ltd., která v Chile lobbovala za agresivní postup Chile vůči Peru daleko méně než ostatní akcionáři³⁰. Jedním z důvodů pravděpodobně byla i opatrnost s přihlédnutím k rizikům spojených s aktivitami společnosti Gibbs v Peru.

Za třetí i politika Chile během války vypovídá a značné míře samostatnosti v rozhodování ohledně řešení krize ve vztazích s Bolivií. V období krize byla samozřejmě vystavena značným tlakům zájmových skupin, ale jejich původem nebyly cizí státy, ale hlavně soukromé entity. Chilská vláda si uvědomovala, že Velká Británie ji nestojí jednoznačně po boku a v lednu 1880 se postavila vstřícně k požadavkům výboru britských investorů na uznání jejich nároků na zisk z těžby guyana, jimž Peru garantovalo své úvěry. Této dohody bylo dosaženo bez jakéhokoli vlivu Foreign Office, neboť britský velvyslanec v Santiagu, F. J. Pakenham doručil oficiální stanovisko britské vlády až 29. ledna, tedy již po uzavření dohody³¹. I když státní finance Chile a jeho ozbrojené síly byly před válkou a během jejích prvních

29 Albert G. BROWNE, Jun'r., "The Growing Power of the Republic of Chile ", in: *Journal of the American Geographical Society of New York*, Vol. 16, 1984, 1+3-88 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/196360>, 26

30 ORTEGA 1984, op. cit., 370

31 V. G. KIERNAN, "Foreign Interests in the War of the Pacific ", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 35, No. 1, Feb. 1955, 14-36 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2509249>, 108

měsíců v žalostném stavu³², nedovolila si vláda v Santiagu podniknout cokoli, co by se dalo vyložit jako neuznání nároků zahraničních investorů. Situace se změnila s pokračujícím konfliktem. Mezi uznáním nároků investorů na část zisků z quyana a rozhodnutím o privatizaci *salitreras* vydaným v červnu 1881 uběhl téměř rok a půl. Během této doby se investoři, jímž byly vydány směnky za znárodněné *salitreras*, obávali o osud svých investic. Jejich snahy byly nakonec vyslyšeny když se Chilská vláda rozhodla vyřešit problém peruánského dluhu privatizací *salitreras*. Jedním z důvodů vedoucím k tomuto rozhodnutí byl i strach o možnost získání dalších úvěrů v Evropě v případě nerespektování nároků držitelů certifikátů³³.

Za čtvrté během konfliktu Velká Británie zachovala neutralitu. Ani jedné ze stran nedodávala válečné lodě³⁴, ale ostatní zbraně dodávala bez omezení každému, kdo mohl zaplatit. Osazenstvo lodí chilského i peruánského námořnictva bylo z velké části britského původu a britští soukromníci se podíleli i na zásobovacích a jiných podpůrných aktivitách obou armád. Stejně jako Velká Británie nepodpořila Chile ve vojenských a technických záležitostech, nedodala mu ani podporu finanční. Pouhý rok před vypuknutím války, kdy Chile zažívalo hlubokou ekonomickou krizi, mu britští bankéři odmítli umožnit sjednat požadovanou půjčku 5 000 000 liber, která by jistě umožnila chilské armádě výrazně zlepšit své vyhlídky na vítězství. Jednalo se sice o odmítnutí ze strany soukromých subjektů, ale pokud by Foreign Office plánovala připravit Chile na válku, nepochybně měla metody jak půjčku umožnit.

Na druhou stranu byla by chyba vysvětlit si neutralitu Foreign Office jako neutrality Velké Británie celkově. Na začátku války byl Peru silně zadlužený stát. Již od roku 1876 bylo pozastaveno splácení zahraničního dluhu. Již v červnu 1879 vydal výbor britských věřitelů prohlášení o ztrátě naděje ve splnění závazků ze strany Peru. Chile využilo této situace a ve snaze získat na svou stranu přízeň Velké Británie uznalo práva britských věřitelů Peru na část zisků z těžby guana v provincii

32 SATER 1973, op. cit.

33 KIERNAN, op. cit., 113

34 Dvě opancéřované lodě vyrobené pro Peru v Německu a dvě vyrobené pro Chile v Anglii byly zabaveny a nebylo jim umožněno doplnout do Pacifiku. Britské zákony o neutralitě to neumožňovaly. BROWNE, op. cit., 45

Tarapacá, které Peru v době sjednání půjčky přislíbilo jako zástavu. V červnu 1881 pak chilský parlament schválil zákon o privatizaci *salitreras*. Tím umožnil britskému kapitálu získat kontrolu nad velkou částí světové produkce ledku a zároveň se tím zbavil povinností vůči vlastníkům certifikátů vydaným peruánskou vládou. Náklonnost investorů se brzy manifestovala i na konkrétních výsledcích. Roku 1880 chilský ministr financí Rafael Sotomayor Baeza ocenil, jak evropští věřitelé znemožňovali Peru nakoupit v Evropě zbraně a působili na evropské veřejné mínění ve prospěch Chile³⁵. I přes oficiální neutralitu Velké Británie je tedy zřejmé, že existovaly vlivné zájmy, které Chile podporovaly.

Velká Británie byla tedy během ledkové války spíše pasivním hráčem. V žádném případě nelze tvrdit, že by Velká Británie byla strůjcem války nebo že by se cíleně snažila štvát Chile proti Peru nebo jinak rozdmýčkovat konflikt. Ani do vlastního konfliktu se Velká Británie přímo nezapojovala. Jejím hlavním zájmem byl spíše brzký konec války a co nejbližší možné obnovení obchodních aktivit. Tomu ukazují i rozhodnutí Foreign Office. Její jediné angažmá ve válce bylo zadržení dodání bojových lodí objema stranám a nabídka ministerstvu zahraničí USA na společný postup, která nebyla přijata. Londýn dokonce ani jednostraně neuznal peruánskou prochilskou vládu Miguela Iglesiasa. Velká Británie sice s nejvyšší pravděpodobností preferovala vítězství Chile, ale nevyvíjela žádnou aktivitu, aby jej podpořila v bojovém úsilí. I přes tuto oficiální politiku neutrality ale ve Velké Británii existovaly skupiny, které aktivně podporovaly Chile. Jednalo se především o investory do ledkového průmyslu a quyana.

Politika USA

Politika USA vůči válčícím stranám se během konfliktu dvakrát výrazně změnila spolu s výměnou vlády. Až do roku 1881 byl ve vládě prezidenta Rutherforda Hayese ministrem zahraničí William M. Evarts. Jeho politika dávala jasně najevo snahu o kontrolu situace a získání iniciativy. Byl ochoten akceptovat diplomatickou a ekonomickou aktivitu evropských států v Latinské Americe, pokud ty byly ochotné uznat vedoucí úlohu USA v regionu. Pod jeho vedením byla politika

35 Pakenham to Salisbury, Valparaíso, 17. ledna 1880 quoted in O'BRIAN 1979, op. cit., 109

Spojených států vykonávána často jednostranně a bez konzultací s ostatními zainteresovanými stranami. Roku 1880 uspořádaly USA na válečné lodi mírovou poradou, kde se neúspěšně snažily přesvědčit Chile k přijetí mírových podmínek, mezi nimiž by nefigurovaly teritoriální změny. Snaha evropských zemí o společný postup v řešení krize byla k překvapení britské *Foreign Office* odmítnuta. Silný vliv Velké Británie v Chile neodpovídal mocenským představám USA a ty se proto snažili v konfliktu diplomaticky podporovat Peru. Cílem jejich strategie bylo snížit míru britského vlivu v oblasti oslabením jeho hlavního centra na západním pobřeží Latinské Ameriky, Chilské republiky. Spíše než sledování konkrétních zájmů a cílů se politika USA soustředila na získání co největšího vlivu na dění v regionu a na místní vlády.

Během roku 1881 nastoupil do funkce prezident James Garfield, ale jeho tragická smrt³⁶ v témže roce měla za následek pouze velice omezenou dobu působení jeho vlády a ministra zahraničí James G. Blaina. Ten zastával vůči Chile a Velké Británii nejtvrdší linii ze všech tří ministrů a nebál se zabývat i riskantními a méně běžnými řešeními situace. Mezi ně patří i například plán vytvořit z Peru území závislé na USA a snahu pronajmout si peruánský přístav Chimbote jako námořní základnu USA. Jeho rozhodnutí a plány pochopitelně nebyly v Londýně přijaty s pochopením a přispěly k celkovému vyhocení situace mezi válčícími stranami. Jeho snaha o dotlačení Chile k mírovým podmínkám výhodným pro Peru dokonce vedla prezidenta Santa Mariu k vyžádání od hlavních představitelů politických stran souhlas k jednání, jež by přesvědčilo USA o chilské odhodlanosti k vedení války proti USA.³⁷ Tato politika nebyla ze strany USA udržitelná. USA neměly v této době žádnou možnost jak donutit Chile přistoupit na své podmínky. Námořnictvo USA na západním pobřeží bylo ve srovnání s chilským válečným loďstvem slabé³⁸ a ekonomická přítomnost Spojených států v regionu nebyla natolik silná, aby ji mohly

36 Prezident James A. Garfield byl zastřelen 2. července 1881 neúspěšným žadatelem o zaměstnání ve státní správě. Vražda to byla apolitická a střelec byl zadržen ihned po výstřelu.

37 "Tajná schůze Senátu a Poslanecké sněmovny trvala několik dní. Přední senátor za stranu v opozici vůči prezidentovi mi sdělil: Jsme jeden celek. Spojené státy mohou rozdrtit sesterskou republiku pokud se jim to podaří, ale nemohou nám vyhrožovat a diktovat; zemřeme v boji a využijeme všech možností jež nám Bůh a příroda dali." Lucius H. Foote, konsul ve Valparaísu ministerstvu zahraničí, 9. prosince 1881 v BROWNE, op. cit., 62

38 Ibid., 80

využít k dosažení svých cílů. Celá politika ministra Blaina se nakonec obrátila proti USA.

Po smrti prezidenta Garfielda bylo zřejmé, že dojde k výměně vlády. Politika ministerstva zahraničí USA ubrala na své agresivitě a i když nadále odmítala teritoriální změny, netlačila již Chile k uzavření míru. V lednu roku 1882 nastoupil do funkce ministra zahraničí F. T. Frelinghuyesen a politika USA vůči účastníkům konfliktu se postupně otočila o 180°. S postupem času, když začínalo být jasné, že USA nemají žádné reálné možnosti jak donutit Chile k přijetí požadovaných podmínek, nátlak slábl. Od původní pozice nového ministra, kde USA přímo netlačily Chile k přijetí mírové dohody, ale pouze odmítaly jeho územní nároky, ustoupily až do pozice, kdy roku 1883 hrozily Peru, že pokud nepřistoupí na podmínky Chile, nebude mu poskytnuta diplomatická podpora USA. Tato otočka postavila Peru do nezáviděníhodné situace, kdy jeho hlavní spojenec jej opustil a nechal na milost a nemilost Chile. Tento styl politiky vedl i ke kritice vlády USA na domácí scéně, kde ji bylo vyčítáno nezvládnutí situace s důsledkem ztráty prestiže a důvěryhodnosti³⁹. Vláda prezidenta Arthura zdědila nezáviděníhodnou situaci, kdy předchozí politika postavila USA do pozice, která nebyla dlouhodobě udržitelná a ani z ní nebylo možné jednoduše vycouvat. Chilští politici si to pravděpodobně uvědomovali a proto se nebáli zaujmout nekompromisní pozici. Jejich strategie se nakonec vyplatila.

Politika Francie

Francie se finančně značně angažovala v Peru a její investoři zde byli po Velké Británii držiteli největšího objemu cenných papírů. Na rozdíl od svých britských kolegů ale nebyli jednotní. Nepodařilo se jim založit zastřešující orgán, který by reprezentoval jejich zájmy a jejich vliv na francouzskou vládu byl slabší než tomu bylo u britských investorů s Foreign Office. Na jedné straně stála Societe Generale de Credit Industriel et Commercial a proti ní firma Dreyfus. Obě strany oprávněně vnímaly případnou prohru Peru v ledkové válce jako závažné nebezpečí pro své investice a snažily se Peru podpořit. Uvědomovaly si, v jak kritické pozici se Peru nachází a že k vítězství v první řadě potřebuje zdroj financí. V lednu 1880 se Credit

39 Ibid., 83

Industriel podařilo dohodnout s vládou v Limě na podmínkách půjčky. Výměnou za okamžité poskytnutí financí státní pokladně, s cílem umožnit fungování peruánského státu a vedení války, bude Credit Industriel dovoleno spravovat těžební oblasti na jihu země. Část zisků si investor měl ponechat jako splátky na umoření úvěrů, těch minulých i těch v jednání, část byla určena pro peruánskou státní pokladnu. Vzhledem k situaci státních financí Peru a objemu potencionálních zisků pro investora se jednalo o dohodu riskantní, ale přijatelnou pro obě strany.

Credit Industriel se rozhodl pokusit se pro správu oblasti spolupracovat s USA. V lednu 1981 byl předložen ve Washingtonu návrh, podle nějž by se provincie Tarapacá stala de facto protektorátem USA. Hlavním cílem bylo zaručit bezpečnou těžbu nitrátů. Jak uvádí O'Briena, tento návrh zazněl v kontextu nedávné diplomatické intervence USA v regionu a nebyl tedy tak nereálný, jak by se na první pohled mohl zdát⁴⁰. V únoru 1890 nabídly USA podporu ve sporu mezi americkým investorem do těžby guana v Peru a peruánským státem. Značnou výhodou pro prosazování plánu byl i fakt, že reprezentant Credit Industriel ve Washingtonu byl bratrem předsedy Sněmovny reprezentantů Kongresu USA. Firma tedy měla přístup k nejvyšším místům v politických kruzích USA. Ministr zahraničí William M. Evarts se k plánu nestavěl apriori odmítavě a dokonce vyslal do Peru svého reprezentanta s cílem prozkoumat situaci.

Situace se ale výrazně změnila s výměnou režimu v Limě. Prezident Prado byl svržen a na jeho místo s podporou armády nastoupil Nicolás de Piérola. Ten se po svém nástupu rozhodl využít pro řešení finančních problémů Peru služby francouzské firmy Dreyfus. Plány spolupráce s Credit Industriel byly zavrženy. Kolem firmy Dreyfus byli sdruženi převážně francouzští investoři do těžby guayana. Piérolovi se s jejich představiteli podařilo dojednat dohodu, kde výměnou za uznání předešlého dluhu ve stanovené výši bude Peru v okamžiku obnovení dodávek guayana okamžitě poskytnuta nová půjčka s cílem stabilizovat státní finance a podpořit válečné úsilí. S firmou Dreyfus byl osobními vztahy spojen i prezident Francouzské republiky. Tato dohoda se tak těšila podpoře z nejvyšších míst

40 O'BRIEN 1979, op. cit., 110

francouzské politiky. Celý plán ale skončil, když Chile začalo jasně vítězit, chilské námořnictvo znemožnilo sjednaný vývoz quyana a chilská armáda začala kontrolovat situaci v ekonomicky relevantních částech země.

Francouzské zájmy v ledkové válce byly podobné jako zájmy britské. Byly motivovány snahou uchránit své investice. Na rozdíl od Britů ale francouzské firmy, ke své smůle, spojily své štěstí se stranou, která nakonec nebyla vítězná. K dosažení svých cílů neváhaly vyhledat podporu USA. Je pravděpodobné, že ve světle Moonroevy doktríny předpokládaly, že bude v zájmu Spojených států spojit se s nimi. USA by to umožnilo navýšení svého vlivu v Latinské Americe. Jejich plán nebyl nereálný, neboť správně předpokládaly, že USA se bude snažit podporovat stranu, jejíž vítězství by přineslo oslabení vlivu Velké Británie v regionu. Ze strany francouzských investorů by tato spolupráce byla také výhodná. Jejich vliv v regionu byl výrazně menší než britský a jejich možnosti ovlivnit rozhodování místních vlád nebo na ně vyvinout tlak byly daleko menší. Spolupráce s USA jim dala příležitost získat podporu partnera, který měl v tomto směru větší možnosti a jehož zájmy nebyly s těmi jejich nekompatibilní. Zatímco Francie byla angažována hlavně finančně a jejím hlavním cílem byla snaha ochránit a zhodnotit investice, zájmy USA byly spíše politické a strategické. Spolupráce se jevila jako logické řešení jak čelit vlivu Velké Británie, který ohrožoval plány obou stran.

Zhodnocení

Vláda Velká Británie neměla potřebu do konfliktu zasahovat, neboť její hlavní zájmy nebyly ohroženy. Po dobu konfliktu obchodní aktivity sice ustaly, což pro mnoho firem přineslo citelné ztráty, ale to bylo společné pro všechny zainteresované země a z dlouhodobého pohledu Velké Británii tedy nehrozilo relativní oslabení vlivu a snížení podílu na trhu Velké Británie, která tedy necítila potřebu se silně angažovat. To ovšem neplatilo pro její investory, jejichž investice ohroženy byly. Výsledek války a poválečné vypořádání s investicemi na protivníkově území byly nejisté. Stejně tak jejich investice do fyzických aktiv byly samozřejmě akutně ohroženy v důsledku probíhajících bojů. Tito investoři ale určitě neplánovali válku,

spíše se během konfliktu snažili zachránit, co se dalo. Hlavním vítězem totiž nakonec nebyli finančníci, kteří měli výrazné investice v regionu před rokem 1879, ale nová generace s Thomasem Northem v čele, která zbohatla levným nákupem poukázek na peruánské *salitreras* až během války. Masivní nárůst vlivu a investic Velké Británie v Chile byl tedy spíše neplánovaným výsledkem vývoje událostí, jejichž původ je třeba hledat v regionu.

I přes nepříjemné přehmaty USA jejich politika byla úspěšná ve smyslu Moonroevy doktríny. Žádná evropská mocnost přímo nezasáhla do konfliktu. Neúspěšná byla v tom smyslu, že se ji nepodařilo snížit vliv Velké Británie v Chile ani se Spojeným státům nepodařilo stát se dominantní silou v regionu. Jejich materiální, ekonomické ani personální možnosti ještě nebyly na dostatečné úrovni. Politika USA nebyla úspěšná ani v dlouhodobém budování pozice v regionu a vztahu s místními vládami. Ve vztahu k Peru se Spojené státy ukázaly být nestálým a nedůvěryhodným partnerem. Ve vztahu k vlastním diplomatům působilo jednání ministerstva zahraničí amatérsky.

Ledková válka byla začátkem období maximálního vlivu Velké Británie v Chile. Vývoj událostí ukázal její naprostou dominanci v regionu a vyspělost v řešení zahraničních otázek. Bez nutností přímé diplomatické nebo vojenské intervence posílila své postavení a stále se hlavním investorem do světově strategicky důležitého odvětví. Válka ale nezměnila strukturu vzájemného vztahu s Chile. I nadále se jednalo o nezávislé republiky a pro Foreign Office bylo dostačující, aby v Chile zůstaly zachovány zásady volného obchodu a respektování soukromého vlastnictví. Velká Británie věděla, že to ji stačí k udržení dominantní pozice.

Od ledkové války do začátku parlamentní republiky

Politická situace

V období mezi ledkovou válkou a občanskou válkou 1891 se na místě prezidenta republiky vystřídali dva muži. Prezident Domingo Santa María zastával úřad od roku 1881 do roku 1886, kdy jej vystřídal José Manuel Balmaceda. I přes určité odlišnosti je možné hovořit o značné míře kontinuity mezi jejich vládami. Balmaceda byl v jednu dobu dokonce ministrem vnitra ve vládě Santa-Maríi. Ten si jej později i sám vybral jako svého nástupce a s využitím metod ne přímo ústavních mu v prezidentských volbách 1886 zajistil vítězství.

Během 80. let se ustálil systém těžby nitrátových zásob soukromými subjekty, kdy stát se soustředil na udělování koncesí a výběr exportních cel. Tyto zisky byly značné, pokrývaly podstatnou část rozpočtu země a přinášely do země devizy. Prezident Balmaceda se snažil investovat toto nově nabyté bohatství do rozvoje Chile. Bylo jeho cílem modernizovat a diverzifikovat chilskou ekonomiku a emancipovat chilský stát ve vztahu vůči zahraničním investorům⁴¹. Roku 1887 založil prezident ministerstvo veřejných prací s cílem využívat příjmy z nitrátů k výstavbě veřejných budov a infrastruktury. Prezident také investoval značné prostředky do vzdělání. Podíl ministerstva školství na státním rozpočtu se mezi lety 1886 a 1890 více jak zdvojnásobil. Pod vládou prezidenta Balmacedy nastoupilo Chile rozsáhlý program modernizace zasahující do všech částí veřejného života.

V 80. letech docházelo k významným změnám i v chilské společnosti. Nejdůležitější byla tendence k nárůstu počtu skupin vyžadujících podíl na vládě a s ním spojený přístup ke zdrojům. Vyšší podíl gramotných a ekonomicky aktivních obyvatel zvyšoval počet občanů, kteří měli hlasovací právo a zájem o politiku a kteří se dožadovali svých práv. Vysoká koncentrace dělníků v *salitreras* a padající reálné mzdy vytvářely podmínky pro organizaci dělnictva a vznik levicových hnutí. Rostoucí

⁴¹ José Manuel Balmaceda, *Chile y su organización industrial*, Proslov při otevření Národní výstavy, Santiago, 25.11. 1888 in Rafael Sagredo BAEZA and Eduardo Devés VALDÉS (ed.), *Discursos de José Manuel Balmaceda: Iconografía*, Santiago de Chile, Centro de Investigaciones Diego Barros Arana/Dirección de Bibliotecas Archivos y Museos 1991, 173-175

státní aparát dával pomalu vzniknout zárodkům střední třídy. Bohaté příjmy, které stát čerpal z exportních daní na vývoz ledku vyvtářely v zemi podmínky, které byly pro politický režim výzvou a nutily jej adaptovat se.

Ekonomická situace

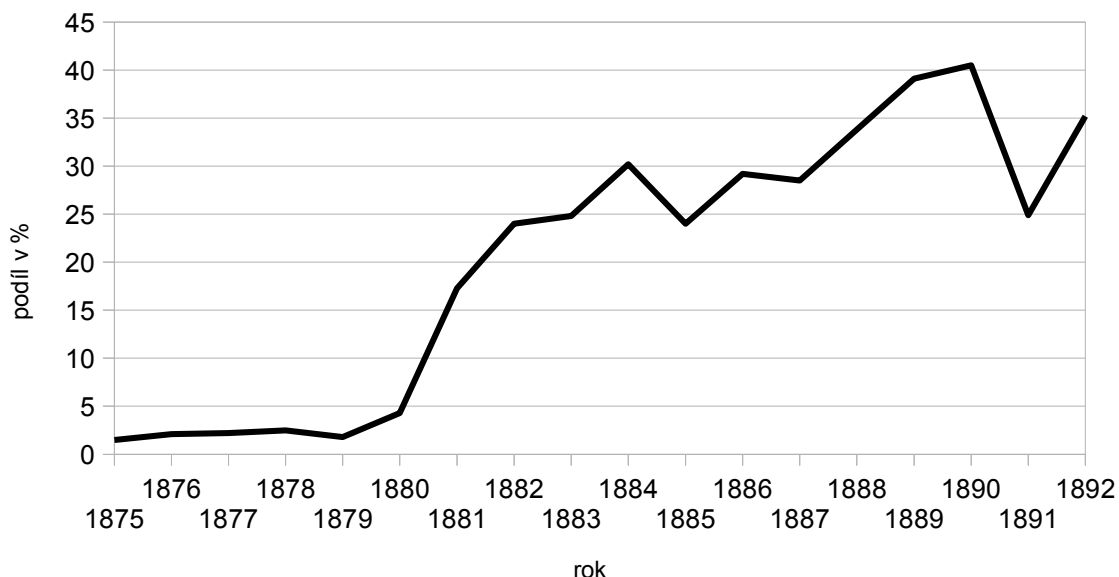
Finanční a peněžní politika Chile byla v 80. letech 19. století definována několika konstantami. Za prvé daňová struktura a příjmy státu byly stále více závislé na příjmech z exportu ledku. Tato závislost umožňovala vládě nedanit vůbec - nebo jen minimálně - ostatní finanční transakce. Střední třída se v Chile začala teprve rodit spolu s nástupem prezidenta Balmacedy. Jeho program investic do infrastruktury a redistribuce ledkového bohatství si vyžádaly nárůst státního aparátu, který vytvářel podmínky pro vznik střední třídy⁴². Během 80. let ale nebyla tato nově se rodící skupina dostatečně ekonomicky významná a případné daně zatížily převážně elity. Jednotlivci, kteří měli možnost ovlivnit směřování státu a kteří by museli platit případné daně, byli tedy vesměs jedni a ti samí a tak není překvapující, že k zavádění jiných než exportních daní docházelo pouze velice zřídka a vždy pouze v situaci krajní nouze.

Důsledkem této situace byla i druhá charakteristika. Zdraví chilských veřejných financí bylo s rostoucím podílem příjmů z exportních daní (Graf 1) stále více závislé na cenách a poptávce po ledku na mezinárodních trzích. Vývoz nitrátů nebyl pouze jednou z mnoha ekonomických činností provozovanou soukromými subjekty, ale byl pro Chile životně důležitý a z velké míry ovlivňoval ekonomickou i společenskou situaci v zemi. Aby producenti ledku zachovali příjmy, omezili produkci s cílem zvýšit světové ceny. Omezení exportu snížilo státní příjmy. Vzhledem k nechuti parlamentu danit jiné aktivity než export, nezbylo vládě, než dostát svým závazkům zvýšením objemu peněz v oběhu. Následná inflace vedla ke zvýšení cen a zvýšení sociálního napětí. Situace byla o to horší, že snížení produkce ledku zpravidla vedlo k nárůstu nezaměstnanosti v severních provinciích a případně k

42 Charles PREGGER-ROMAN, "Nineteenth-Century Chile: A Case Study: Subordination, the Class Process, and the Relative Autonomy of States ", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 18, No. 1, *Military Rule and the Struggle for Democracy in Chile*, Winter 1991, 113-135 . Accessed 10.9. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2633732>, 56

migraci nezaměstnaných na jih. Chile se tak ocitalo mezi dvěma mlýnskými kameny, kdy spolu s klesajícími příjmy rostla nezaměstnanost a nebezpečí sociálních nepokojů.

Graf 1 - Podíl exportních cel na celkových příjmech Chile (1876 - 1892)

Zdroj: John R. BOWMAN and Michael WALLERSTEIN, "The Fall of Balmaceda and Public Finance in Chile: New Data for an Old Debate ", in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, Nov 1982, 421-460 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/165583>, 443-444

Třetím stěžejním bodem charakterizujícím chilskou ekonomiku byla neschopnost vlády a společnosti jako celku definovat udržitelnou a obecně přijatelnou peněžní politiku. Od krize 1878 až do 30. let 20. století stále přežívala, v souladu s obecným učením ekonomie dané doby, myšlenka návratu k měně kryté zlatem. Uchýlení se k nekryté měně v červenci 1878 nebylo v případě Chile výsledkem vědomého rozhodnutí, ale nutnost. Zaznívaly sice hlasy které "papírové peníze" podporovaly s poukazem na jejich benefity pro ekonomiku, ale nikdy se nestaly dominantním přesvědčením.

Těžba mědi procházela během 80. let výrazným útlumem. Celková produkce klesla téměř o polovinu a většina nových investic směřovala do těžby ledu, kde byla

možnost lepšího zhodnocení. Většina snadno těžitelných ložisek byla vyčerpána a pokračování v těžbě by si vyžádalo značné investice na nákup nových těžebních a zpracovatelských technologií a vybavení. Stejně tak i riziko spojené s investicí do nitrátů bylo větší. Zatímco Chile bylo jediným producentem nitrátů na světě, chilská měď musela čelit na světovém trhu významné konkurenci⁴³. Nedostatek kapitálu a motivace k investicím do měděného průmyslu v Chile nedovolily místním producentům růst dostatečně dynamicky. V důsledku pro ně pak bylo těžké udržet krok se světovým vývojem v těžbě. V 80. letech byla v odvětví jasná tendence k horizontálnímu i vertikálnímu růstu měď produkujících společností na úkor jejich počtu (viz. níže). Dominantními hráči na trhu se stávali producenti z USA (Anaconda, Calumet), Velké Británie (Devon Great Consols) a ze Španělska (Rio Tinto, Tharsis). Chilští producenti nebyli schopni se tomuto vývoji přizpůsobit a jejich význam jako prodejců na světovém trhu s mědí i jako významných přispívatelů do chilské ekonomiky upadal.

V chilské ekonomice docházelo ke značné diversifikaci. I když dominance zahraničního obchodu, konkrétně vývozu nerostných surovin s ledkem na prvním místě, byla stále jejím hlavním pilířem, začínaly se objevovat známky diversifikace a zárodky domácího průmyslu. Na dalekém jihu pomalu začínal prosperovat chov ovcí. Zemědělství začínalo stále častěji produkovat pro domácí trh. Odbyt poskytoval rostoucí počet obyvatel ve městech a potřeby dělníků zaměstnaných v těžebních a zpracovatelských provzech v severních provinciích. Zvýšená produkce zemědělských produktů umožnila vznik i zpracovatelskému průmyslu. V omezené míře se začínala prosazovat i výroba produkující předměty dříve dovážené. Roku 1883 vznikla *Sociedad de Fomento Fabril* s cílem podporovat domácí výrobu, pomáhat školit kvalifikované pracovníky a lobbovat vládu. Výroba rostla během 80. let rychlostí 2.1% ročně⁴⁴ a byla schopna uspokojovat postupně větší a větší část domácí poptávky. Na druhou stranu situaci komplikovala rostoucí inflace snižující reálné mzdy. Balmaceda se sice snažil zamezit růstu objemu oběživa a aktivně se

43 Největšími producenty byli USA a Španělsko, v menší míře se na světovém trhu v tomto období uplatňovali i producenti z Německa, Austrálie a Japonska.

44 Simon COLLIER and William F. SATER, *A History of Chile 1808 - 1994*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996, 159

snažil odstrňovat státovky z oběhu, ale tato snaha byla neutralizována vydáváním nekrytých peněz soukromými bankami⁴⁵.

V 80. letech bylo Chile relativně bohaté. Příjmy z vývozu ledku byly značné, ale neexistoval konsenzus ohledně jejich ideálního využití. Prezident Balmaceda díky nim měl možnost investovat nemalé částky do systému veřejného vzdělání a infrastruktury. Výsledkem této politiky byl veliký rozmach státního aparátu podporovaného relativně prosperující ekonomikou závislou na vývozu nitrátů. Chilská ekonomika stála na vratkých základech, kdy propad objemu vyvezeného ledku měl tragické důsledky na státní pokladnu. Vzhledem k cyklické povaze tohoto odvětví se jednalo o nebezpečnou situaci. Většina produkce ostatních odvětví byla z velké části určena k zásobování dělníků na severu. Domácí trh byl velmi omezený, převážně jako důsledek nízkých disponibilních příjmů neprivilegované většiny. V období po ledkové válce nedošlo v chilské ekonomice k žádným významným kvalitativním změnám a i příjmy z nově nabytých ledkových provincií byly využity podle přetrvávajících mechanismů distribuce.

Zahraniční vlivy

Pozice prezidenta Balmacedy

Prezident Balmaceda byl odpůrcem monopolů, zvláště pak zahraničních. Jeho pozice byla spíše blízká ekonomickému nacionalismu. V jednom ze svých nejznámějších a nejčastěji citovaných projevů předneseném v Iquique v roce 1889 říká:

Těžba a výroba náleží svobodné soutěži. Soukromé a státní vlastnictví jsou však předmětem k vážnému zamyšlení a studiu. Soukromý majetek je téměř celý v rukou cizinců a aktivně se koncentruje u příslušníků jedné národnosti. Bylo by lepší, kdyby toto vlastnictví bylo i chilské, ale když jsou naši investoři lhostejní nebo nedůvěřiví, nelze se podívat, že zahraniční kapitál v tomto kraji prozíravě a chytře

⁴⁵ Banky mohly vydávat bankovky až do celkové výše 150% jejich základního kapitálu. Michael MONTEÓN, *Chile in the Nitrate Era: The Evolution of Economic Dependence, 1880 - 1930*, Madison, The University of Wisconsin Press, 1982, 37

uspokojuje poptávku vzniklou nedbalostí našich krajanů.⁴⁶

Z prezidentových slov je zřejmé, že předmětem jeho obav nebyla účast zahraničního kapitálu na těžbě a vývozu ledu, ani organizace ledkového odvětví, ale přílišná koncentrace moci v rukou nevolených ekonomických elit. To potvrzuje i další úryvek ze stejného proslovu:

Ledkový monopol nesmí být podnikem státu, jehož hlavní úloha je zaručit soukromé vlastnictví a svobodu. Nesmí to být ale ani podnikem soukromníků, domácích nebo zahraničních, neboť nikdy nepřistoupíme na ekonomickou tyranii ani úzké skupiny ani mnoha. Stát si vždy musí uchovávat dostatečné vlastnictví ledu, aby jeho prostřednictvím mohl zaručit jeho výrobu a prodej a mohl v každém případě zničit průmyslovou diktaturu v Tarapacá.⁴⁷

Fakt, že se prezident neobával zahraničního kapitálu jako takového, ale pouze jeho přílišné koncentrace v míře ohrožující státní suverenitu, dokazuje i jeho rozhodnutí přizvat do země investory z kontinentální Evropy a USA. Některé obchodní příležitosti tradičně v britských rukou tak nyní měli možnost využít i investoři a obchodníci z jiných států. USA dostali zakázku na stavbu železnice, Chile si vzalo v Německu první úvěr u nebritské banky a německý Krupp dostal zakázku na dodání zbraní a železničních kolejí. Britský velvyslanec si ve svých depeších stěžoval, že "[...]Balmaceda preferoval francouzské firmy kdykoli to bylo možné a jevil otevřeně nepřátelský vůči britským zájmům."⁴⁸ Prezident Balmaceda byl tedy více liberálem, snažícím se v rámci možností emancipovat Chile ve vztahu vůči zahraničním investorům, než bojovníkem za zájmy chilského průmyslu.

Britanizace ledkového průmyslu

Špatná ekonomická situace v Peru na konci 70. let vedla k poklesu ceny jeho cenných papírů včetně směnek vydaných jako protihodnota za znárodněné

46 José Manuel Balmaceda, *La industria salitrera*, Proslov při otevření Národní výstavy, Iquique, 9.3. 1889 in BAEZA and VALDÉS, op. cit.

47 Idem

48 MONTEÓN 1982, op. cit., 30

salitreras. Po začátku války mezi Peru a Chile hodnota směnek klesala ještě níž. Situace využili investoři, převážně britští, na prvním místě mezi nimi ledkový král John Thomas North, a zakoupili množství směnek za výhodnou cenu. Když se v roce 1881 Chile rozhodlo pro privatizaci nově získaných salitreras, tito spekulanti pohádkově zbohatli. Nabitý kapitál pak často reinvestovali do nových ledkových společností a zvyšovali tak svůj podíl na těžbě. North sám byl až do své smrti v roce 1896 jedním z nejdůležitějších investorů v Tarapacá. V průběhu 80. let se mu podařilo získat kontrolu nad skupinou podniků, která zahrnovala 8 *salitreras* dohromady pokrývající 25% produkce provincie Tarapacá, importní a exportní společnost, monopol na zásobování Tarapacá pitnou vodou, měděnou huť, banku a železniční společnost s monopolem na přepravu v Tarapacá. Mimo jeho společnosti samozřejmě fungovaly v Atacamě i jiné provozy, ale "nitratový kroužek" okolo J. T. Northa byl specifický šíří svých aktivit a monopolním postavením v některých z nich. Tato koncentrace mu zaručovala nebývalou moc a vliv. Během 80. let 19. století vliv a význam britského kapitálu dosáhl bezprecedentní úrovně. Severní Chile bylo z velké části v rukou investorů z Velké Británie a soukromé společnosti, často kótované na Londýnské burze, zde život většiny lidí ovlivňovaly daleko více než vláda v Santiagu. Tato skutečnost samozřejmě nebyla po chuti prezidentovi a jeho vládě.

Nástup britského kapitálu do ledkového průmyslu byl z velké části výsledkem ledkové války a situace, kterou v Chile konflikt vytvořil. Jak ukazuje O'Brien⁴⁹, Chile si potřebovalo zajistit dostatečné příjmy k vedení válečného úsilí a zároveň zabránit otevřenému konfliktu s investory, kteří by mohli ovlivnit politiku svých vlád ve směru nevýhodném pro Chile. O'Brien tak doplňuje argumentaci objevující se ve starší literatuře, kde jako hlavní důvody byly shledávány překotný vývoj válečných událostí vedoucí k "unáhleným a špatně informovaným rozhodnutím" a hluboko zakořeněná víra v *laissez faire* kapitalismus⁵⁰. Toto řešení bylo i v souladu s vývojem struktury státních příjmů Chile. Vládnoucí elity byly přivyklé na stát získávající finance z jiných zdrojů než z daní a privatizace těžby nitratů a následné danění vývozu byly v

49 O'BRIEN 1979, op. cit.

50 Ibid., 101

souladu s touto tradicí. Svěřit těžbu ledku do rukou cizincům tak umožnilo pokračovat v zaběhnutých kolejích a zároveň relativně bezbolestně vyřešit akutní finanční problémy.

Zhodnocení

Období 80. let 19. století bylo pro Chile obdobím výrazné prosperity a rozvoje. Chile bylo dominantním hráčem na západním pobřeží kontinentu a i vztah s Argentinou se dočasně uklidnil. Ledkové příjmy umožnily modernizaci a rozvoj státu. Na jižní hranici došlo k zikání svrchovanosti nad odbojnými kmeny Mapuche a telegrafní a železniční spojení sbližovalo jednotlivé části země. Tato prosperita ale zároveň umožnila vyklíčit zárodkům budoucích rozporů a komplikací. Příliv peněz plynoucích z vývozu ledku přinesl spory o jejich nejlepší využití. Modernizace ekonomiky a s ní spojené změny ve společnosti postavily chilské elity před nové problémy, které vyžadovaly nová řešení. Přetrvávající politický systém se postupně stával méně udržitelným.

Nárůst vlivu britského kapitálu, ve své nejextrémnější formě zhmotněný monopolem skupinou kolem Thomase Northa, vynesl na světlo mimo jiné i negativní stránky systému, který v Chile fungoval. Závislost na ledku podvázala ostatní odvětví ekonomiky a znemožnila rozvíjet se odvětvím, která s těžbou ledku nesouvisela. Rohodování vlády bylo díky své závislosti podřízeno potřebám ledkového průmyslu. Pokles objemu vývozu ledku působil destruktivně na chilské státní finance a vláda tak byla nucena přijímat rozhodnutí udržující produkci na odpovídající úrovni. Prosperita 80. let vytvořila předpoklady pro vývoj roku 1891 a následujících let.

Revoluce 1891

Historiografie občanské války roku 1891 prošla od konce 19. století značným vývojem. To se odráží i na různých závěrech týkajících se příčin konfliktu, k nimž jednotliví autoři došli. J. R. Bowman a M. Wallerstein dělí tento vývoj do čtyř hlavních etap. První etapa přímo následující vlastní občanskou válku byla charakteristická snahou obvinít jednu nebo druhou stranu z porušení ústavního pořádku. V tomto období politická příslušnost autora z velké části určovala závěry jeho práce. Ve druhé etapě bylo v konfliktu hledáno vysvětlení pro šířící se pocit národního úpadku a vysvětlení pro zjevné nedostatky parlamentní republiky. Nová vládnoucí garnitura byla obviňována z neutěšeného stavu v republice a ze své neschopnosti reagovat na změny ve společnosti. Příčiny těchto neduhů vidí autoři druhé etapy historiografie v pádu Balmacedy, který bývá prezentován jako představitel režimu, jež vynikal stabilitou a prosperitou. Třetí fáze vývoje přímo ideově navazuje na fázi druhou. Strany konfliktu jsou jasně vymezeny podle vztahu k národní samostatnosti a podle hlavních společenských a ekonomických bází opory. Balmaceda podporován střední třídou byl prezentován jako bojovník za snížení závislosti na zahraničním kapitálu a za industrializaci Chile. Proti němu stojící vzbouřenci podporováni zahraničním kapitálem naopak bojovali za zachování status quo, za imperialistické zájmy cizích mocností a za uchování svého výsadního postavení ve společnosti i za cenu uvrhnutí Chile hlouběji do role ekonomické periferie. Čtvrtá etapa historiografie pak vidí jako hlavní příčinu revoluce 1891 vnitřní změnu v chilské společnosti. Důsledkem hledání příčin tohoto vývoje na domácí scéně je pak i menší význam, který je připisován tomuto období v dějinách Chile jako celku⁵¹. Jak je vidět, revoluce 1891 a její výklad je velice sporným obdobím v dějinách Chile.

Příčiny konfliktu

Argumentace, kterou přináší autoři poslední etapy historiografie revoluce roku 1891 je velice přesvědčivá a v současné době se jeví jako nejpravděpodobnější vysvětlení vývoje událostí. Hlavní příčinou rozkolu mezi parlamentem a prezidentem

51 BOWMAN and WALLERSTEIN, op. cit., 423-428

byla snaha parlamentu získat větší vliv na chod státu a na přerozdělování ledkových příjmů. Balmaceda tak nebyl schopen získat pro svůj projekt dostatečnou podporu a dostával se do izolace. Chislkým elitám vadila jeho snaha monopolizovat moc ve státě a redistribuci státních příjmů. Balmaceda podporoval diversifikaci ekonomiky a modernizaci Chile, ale to nebyl směr, který by benefitoval tradiční elity. Dělnictvo v něm nenašlo podporu během stávek a ve své snaze o zlepšení pracovních a životních podmínek. Střední třída, která za jeho vlády vznikala, byla stále příliš nevýznamná, aby mohla ovlivnit vývoj událostí. Jak píše Manteón, Balmaceda neměl žádnou pevnou bázi podpory, na kterou by se mohl spolehnout⁵². Od této situace byl už jenom krůček k jeho pádu a k pádu systému, jehož byl představitelem.

Ke konci 80. let se vztah mezi exekutivní a legislativní mocí v Chile postupně vyostřoval. Až do roku 1888 se vláda prezidenta Balmacedy sestávala ze dvou liberálů a dvou příslušníků Národní strany. Vzájemný vztah prezidenta a parlamentu se změnil k horšímu po parlamentních volbách 1888 které byly, stejně jako většina ostatních voleb té doby, silně ovlivněny prezidentskou intervencí. Parlament se odmítal smířit se systémem, kde hlavní roli hrál president. Balmaceda, se svou pevnou vírou v silnou centrální vládu v rukou prezidenta, jejich snahy o posílení role parlamentu odmítal a možnost dosažení kompromisního řešení přijatelného pro obě strany se vzdalovala. V odpovědi na výzvu Demokratické strany o urovnání sporů přímo řekl:

[...] došlo ale k rozbití všech vazeb jednoty s mocí výkonnou a usiluje se o nadvládu parlamentu, která by, v tomto momentě, přinesla nadvládu politických kruhů bez opory v srdcích národa.⁵³

V podstatě se jednalo o střet dvou různých interpretací ústavy.

Značnou nelibost vzbudil prezident Balmaceda u parlamentu i založením ministrstva veřejných prací. Vláda tím získala možnost distribuovat značné množství prostředků bez kontroly parlamentu. Rozhodování o konkrétním použití prostředků

52 MONTEÓN 1982, op. cit., 41

53 José Manuel Balmaceda, *La actualidad política*, Proslov při přebrání výsledků jednání o možnostech urovnání politické situace svolaném Demokratickou stranou, Santiago de Chile, 20.7. 1890 in BAEZA and VALDÉS, op. cit.

vytvářelo příležitosti pro budování klientských sítí a ke zvyšování prezidentovy podpory a vlivu ve společnosti. Členové parlamentu, zvláště pak ti z opozičních stran a ti kteří se na této redistribuci nepodíleli, s tím pochopitelně nesouhlasili. Změna struktury chilské ekonomiky v 80. letech, hlavně pak dramatický nárůst prostředků plynoucích z vyvozních cel, vytvořila potřebu změny politického systému. Pro elity soustředěné v parlamentu bylo klíčové zvýšit svůj vliv na využití nově nabytého ledkového bohatství a k tomu bylo třeba oslabit roli prezidenta.

Konflikt mezi parlamentem a prezidentem byl tedy převážně politický. J.R. Bowman a M. Wallerstein ukazují prostřednictvím srovnání struktury výdajů chilského rozpočtu Blakemoreovy závěry, že výdajová politika chilské vlády před občanskou válkou 1891 a po ní se výrazně nezměnila⁵⁴. Jak ukazují, vztah vůči zahraničnímu kapitálu obecně a ledkovému průmyslu konkrétně zůstal víceméně beze změny. Rozpočet Balmacedou založeného ministerstva veřejných prací také nebyl nijak výrazně omezen. Hlavní rozdíly byly ve vyšším objemu financí k dispozici ozbrojeným silám a snížení výdajů na školství. Ani jedna z těchto kapitol ale nebyla hlavní osou zahraničních zájmů v Chile a je tedy nepravděpodobné, že by k dosažení těchto změn zahraniční mocnosti iniciovaly občanskou válkou. Revoluce 1891 neproběhla z popudu zahraničních zájmů, ale jednalo se primárně o výsledek domácí politické situace, kde silný prezidentský úřad jako mocenské centrum pomalu přestával být obecně přijatelný.

Občanská válka

Situace vyústila v otevřenou rozepř roku 1889, kdy parlament odmítl schválit periodické zákony. Chile bylo od roku 1833 státem se silnou exekutivou, kde byla role parlamentu značně omezena. Jednou z mála možností, kde měli poslanci a senátoři příležitost vyvíjet přímý nátlak na exekutivu, bylo schvátování periodických zákonů. Ty musely být parlamentem schváleny každý rok. Bez nich neměla vláda mandát nadcházející rok vládnout. Jednalo se o státní rozpočet, zákon o výplatách státním zaměstnancům a zákon o platbách armádě a námořnictvu. Jejich neschválení teoreticky znemožnilo chod státu, ale v praxi se zpravidla nejednalo o

54 BOWMAN and WALLERSTEIN op. cit.

nepřekonatelnou krizi, natož pak o důvod k občanské válce. Sám Balmaceda dočasně vládl bez rozpočtu v roce 1888 a stejnou situaci zažilo i několik prezidentů před ním. V tomto případě byla situace odlišná hlavně proto, že parlament neměl zájem dohodnout se s prezidentem na kompromisním řešení. Pro rok 1890 se rozpočet sice ještě nakonec podařilo zachránit díky zprostředkování arcibiskupa Mariana Casanovy, ale následující rok se situace opakovala a opět hrozilo neschválení. Tentokrát se znepřáteleným stranám již nepodařilo dosáhnout kompromisu. Prezident Balmaceda se tedy rozhodl vládnout podle zákonů schválených pro rok 1890. Reakce parlamentu byla velice rázná. Jeho představitelé podepsali rozhodnutí o sesazení Balmacedy a nařkli prezidenta z velezrady. Zároveň pověřili kapitána Jorge Montta znovunastolením ústavního pořádku, což se za daných okolností rovnalo násilnému sesazení Balmacedy. 6. ledna 1891 se hlavní představitelé vzbouřeného parlamentu částečně skryli a částečně odpluli na lodích chilského námořnictva pod velením kapitána Montta mimo dosah sil věrných Balmacedovi. Občanská válka v Chile definitivně začala.

Na rozdíl od námořnictva, které se přidalo na stranu vzbouřenců, zůstala armáda prezidentovi věrná. Na začátku konfliktu tak Balmacedovy síly kontrolovaly většinu území Chile. První týdny války proběhly v klidu a bez bojů. Poté iniciativu převzali vzbouřenci a útokem z moře se jim podařilo v únoru 1891 získat kontrolu nad nitráty produkované severními provinciemi. Kontrola ledkových nalezišť byla pro jejich snahu klíčová a jejich vývoz jim zajistil příjme kapitálu. I přes Balmacedovo naléhání Velká Británie a Německo odmítly přerušit dovoz ledku po změně vlastníků jeho nalezišť. Obě strany se během konfliktu snažily v zahraničí získat zbraně a zároveň to samé znemožnit straně druhé. Úspěšnější nakonec byly vzbouřenci, jimž se podařilo, s využitím "metod pláště a dýky"⁵⁵ získat 10 000 pušek a vyzbrojit tak invazní armádu pro útok na centrální Chile. V srpnu 1891 dobyly jejich jednotky Valparaíso a zanedlouho i Santiago. Když si prezident Balmaceda uvědomil, že situace je bezvýchodná, předal výkonnou moc v Chile do rukou generála své armády a uchýlil se pod ochranu argentinské ambasády. Tam se v den konce svého mandátu zastřelil.

55 COLLIER and SATER, op. cit., 155

Zhodnocení

Jak bylo ukázáno výše, prezident Balmaceda nebyl příliš nakloněn monopolům a silné roli zahraničního kapitálu v Chile. Zvláště pokud se jednalo o strategicky tak důležité odvětví jako byla těžba ledku. Jeho odpor k tomuto zřízení ale s nejvyšší pravděpodobností nebyl hlavním důvodem pro jeho pád v roce 1891. Ten je třeba hledat v politickém systému, který neumožňoval participaci všem relevantním skupinám. Chilská ústava platila od roku 1833 a byla velmi aristokratická. Prezident v ní hrál centrální úlohu. Jak dokazuje dlouhé období stability mezi lety 1833 a 1891, jednalo se o ústavu mimořádně zdařilou. V poslední čtvrtině 19. století se ale začala situace na domácí scéně měnit. Nové zdroje z těžby ledku vyžadovaly systém který by umožnil, aby se na jejich redistribuci podílela větší částí obyvatelstva. Silná role prezidenta proto přestávala být akceptovatelná. Prezident Balmaceda považoval silnější roli parlamentu za nepřijatelnou. Vyústěním této situace byla občanská válka a s ní spojený pád prezidenta.

Období parlamentní republiky do první světové války

Období parlamentní republiky je v chilské historii složitým obdobím přerodu. Na jedné straně Chile zažívalo po období prosperity 80. let určitou stagnaci, ne-li přímo úpadek. V ekonomické rovině zažilo dva neúspěšné pokusy o navrácení pesety na zlatý standard. Politická scéna byla charakterizována nejprve cíleným útokem na struktury a organizaci minulého režimu a později postupným hledáním nových řešení k jejich nahrazení. Nová politická elita se musela vyrovnat s měnícími se ekonomickými a společenskými podmínkami na vnitropolitické scéně a s postupně se měnícím rozpoložením sil na scéně mezinárodní. Tento vývoj postavil Chile před nové výzvy a neschopnost elit nalézt na ně odpovídající řešení vedly na začátku 20. století k pocitu "národního úpadku".

Na druhé straně bylo období parlamentní republiky dobou, kdy docházelo k významným modernizačním změnám. Demokratizace společenského prostoru vedla k postupné modernizaci politického a ekonomického systému, který měl své základy stále v koloniálním období. Ekonomika se diverzifikovala a v zemi začaly operovat společnosti kvalitativně nového ražení. Žádný z těchto nových směrů vývoje v době před první světovou válkou ještě nezískal dostatečnou sílu, aby se stal určující pro vývoj země. Zahraničnímu obchodu stále kraloval export ledu, domácí výroba byla stále nevýznamná, dělnictvo bylo stále během stávek stále masakrováno a mimo město byli všemocní hacendados stále nezpochybnitelnými vládci. Zárodky poválečného vývoje se začínaly formovat v této době.

Politická situace

Poválečná vláda

Jednou z hlavních výtek vzbouřenců roku 1891 proti Balmacedovi a systému jehož byl obhájcem a představitelem byla přílišná koncentrace moci v rukou prezidenta. Jedním z prvních rozhodnutí nového režimu tedy bylo rozdělit moc mezi větší počet vládců. K naplnění tohoto cíle bylo podniknuto několik kroků.

Za prvé se představitelé parlamentní republiky snažili, alespoň v prvních letech, dosadit do čela státu politicky slabé prezidenty závislé na parlamentu. Prvním poválečným prezidentem byl Jorge Montt, bývalý admirál v čele vzbouřeneckého loďstva a člen junty, která stála v čele boje proti Balmacedovi. Sám se považoval spíše za vojáka než za politika a choval minimální politické ambice. To z něj spolu s jeho zásluhami z války udělalo v očích vítězů povstání 1891 ideálního prezidenta. Ve volbách na konci roku 1891 neměl protikandidáta. V roce 1896 na jeho místo nastoupil Federico Errázuriz Echauren. Za jeho vlády se vystříдалo 12 vlád. Sater a Collier o jeho vládě tvrdí:

"S odstupem času vidíme, že vláda prezidenta Errázurize pouze potvrdila formu a styl nově vznikajícího politického systému. [...] Role politických stran byla v tomto novém "parlamentním" režimu centrální. Nedělily je žádné významné ideologické rozepře mimo jednu výjimku: soustavný spor o vztah k církvi."⁵⁶

Prezident Errázuriz abdikoval a zemřel před vypršením svého mandátu. Po krátkém intermezzu vlády jeho ministra vnitra Aníbala Zaňartu jako dočasného prezidenta nastoupil v roce 1901 do prezidentského úřadu švagr zesnulého prezidenta Germán Riesco. Jeho vládu vyjadřuje jeho údajné sebehodnocení že "není pro nikoho hrozbou". Pro posouzení jeho vlády není ani tak důležitý fakt, že zmíněný citát neřekl přesně tak, jak je uvedeno, ale spíše to, že v obecném podvědomí mu je tato věta připisována.

Tuto sérii slabých prezidentů ukončily až volby 1906 a vítězství Pedro Montta. Členům parlamentu vyhovovalo dosazovat do prezidentského úřadu politicky slabé osobnosti. Mohly tak kontrolovat složení vlády a jejím prostřednictvím ovlivňovat vládní politiku. Ta byla klíčem ke klientským vazbám a přístupu ke zdrojům. Na začátku první dekády 20. století ale byla situace již téměř neúnosná. Systém vytvářel podmínky, kde se dobře dařilo prosazování individuálních zájmů poslanců a kde i malé skupiny politiků mohly mít, díky momentálnímu rozložení sil, rozhodující vliv. Ideové vyprázdnění politických stran umožňovala vytvářet dočasné koalice

56 Ibid., 190-191

napříč politickým a spektrem s cílem získání co největšího krátkodobého prospěchu. Jednotlivé vlády byly pak rukojmími většiny, která se měnila dle potřeby a neměly možnost vytvářet konsistentní dlouhodobou politiku. Tento systém umožnil nebývalý nárůst korupce, klientelismu a politikaření. Postupně ale začínala být zřejmá potřeba stálosti a jasného směru ve směřování země a to ani slabí prezidenti ani stále se obměňující vlády nebyly schopny poskytnout. Patnáct let po pádu Balmacedy byla mezi politickou elitou obecně uznána nutnost jednotného vedení státu. Široká podpora napříč jednotlivými stranami, kterou získal ve volbách 1906 prezident Pedro Montt, toho byla důkazem.

Druhý krok, kterým se nový režim snažil po skončení války oslabit prezidentský úřad, byl na poli legislativních změn. Nejvýznamnějšími z nich byl zákaz členům parlamentu sloužit ve státní správě. Vzhledm k tomu, že státní správa podléhala vládě a tudíž zprostředkovaně prezidentovi, bylo touto úpravou exekutivě znemožněno ovlivňovat členy parlamentu příslibem nebo hrozbou odebrání funkce ve státní správě. Tím byla výrazně snížena prezidentova možnost budovat si klientské sítě.

Třetím krokem byla decentralizace organizace voleb. Volby v Chile byly tradičně provázeny vysokou mírou korupce a intervence ze strany vlády a prezidenta. Bylo běžné, že prezident si vybral svého nástupce a zajistil mu vítězství. Nová vláda se snažila ztížit ovlivňovat výsledky voleb z centra. Po občanské válce 1891 byla proto zhruba 200 obcím na území Chile udělena autonomie. Součástí nově získaných pravomocí bylo i získání zodpovědnosti za pořádání voleb. Volební výsledky tak již nešly falšovat a ovlivňovat ze Santiaga, ale bylo třeba si zajistit většinu hlasů v každé obci. To výrazně změnilo mechanismy ovlivňování volebních výsledků. Schopnosti a podpora místních předáků a kandidátů se staly důležitější pro zdárný výsledek a větší roli začaly hrát úplatky⁵⁷. Stranická organizace, místní klientské sítě a bohatší zdroje financí nyní začaly být pro manipulování voleb důležitější, než tomu bylo v minulosti. Tento systém přinášel výhodu politickým stranám, které měly se svou organizační strukturou a širším potenciálem pro získání

57 Ibid., 191

zdrojů za těchto podmínek lepší šanci na úspěch než měl v novém podmínkách prezident. Nový systém se nakonec ale ukázal jako ještě méně praktický a v letech 1914 - 1915 byla organizace voleb opět centralizována.

Politickým elitám parlamentní republiky se v prvních letech podařilo rozbít mnoho nosníků předešlého systému založeného na silné exekutivě. To s sebou přineslo mnoho problémů a položilo to na bedra parlamentu problémy, na jejichž převzetí nebyl plně připraven. Scházely mechanismy jak zabránit šířícímu se prospěchářství a ideovému vyprazdňování politiky. Nově zavedený politický systém a politická kultura s ním spojená svědčily spíše nízkému politikaření s cílem získat co největší krátkodobé výhody. Velvyslanec USA Henry Wilson poskytl ve své zprávě z roku 1903 velice přímé a nelichotivé zhodnocení situace:

"Všechny politické strany jsou nakažené vnitřními neshodami a vláda, kterou jsou tyto strany schopny poskytnout, je výsledkem intrik, jejichž hlavním cílem je podpora vlastních zájmů jednotlivých klik dominujících orgánům jejich vedení. Neexistuje zde nic takového jako odlišný politický program a jednotliví ministři nejsou jmenováni ani odvoláváni na základě přesvědčení. Moc a možnost budovat klientské vazby nebo příležitost si zajistit osobní zisk se zdají být rozhodujícím faktorem."⁵⁸

Programová vyprahlost jednotlivých stran je zřetelná i z rychlého návratu balmacedových liberálů do politiky. Po prohrané válce a změnách nutných k etablování nového režimu následovala již na konci roku 1891, pouhé čtyři měsíce po skončení bojů, první částečná amnestie. Do voleb roku 1894 šli balmacedisté sdružení v nové straně Liberálních demokratů, ale k myšlenkám mrtvého presidenta se již nehlásili. Volební výsledek pro ně byl víceméně příznivý. Podařilo se jim obsadit čtyři senátorská křesla a 22 poslaneckých. Jejich program se nijak nelišil od ostatních stran, na jejichž styl vlády rychle přistoupili. Ani jejich zájem o získání postů nebyl o nic menší než u jejich kolegů, což je ale pochopitelné vzhledem k potřebě znovu získat své pozice, které ztratili během změn ve státní správě po

58 Wilson no. 332, Sept. 7, 1903, U.S. Despatches, reel T-50 v MONTEÓN 1982, op. cit., 52-53

skončení konfliktu a nástupu nového režimu⁵⁹. V prvních letech po skončení války nový režim neměl jasně zavedené mechanismy pro dosažení politické disciplíny nutné pro řízení státu a hlavní roli v určování směřování nehrála ideologické přesvědčení, ale krátkodobé prospěchářství. Dobrou ilustrací pro tento styl vlády byla rychlá reintegrace balmacedistů zpět do nejvyšší politiky.

Bylo by ovšem chybou domnívat se, že konflikt roku 1891 byl pouhým bojem za osobní prospěch. Povstalci měli jasně definovaný program, který se pokoušeli naplnit. Snaha zmenšit státní aparát a snížit výdaje, zavést zlatý standard a decentralizovat vládu svědčí o jisté politické koncepci. Realita se, bohužel, ukázala jiná než plánovali a většinu bodů jejich plánu se nepodařilo realizovat.

Rostoucí role dělnictva

Od počátku 20. století se na politické scéně v Chile začala objevovat nová síla v podobě organizovaného dělnictva. Dělnické organizace vzájemné pomoci existovaly v Chile již od poloviny 19. století a s postupem času jejich počet a význam rostl. Ke kvalitativní změně v jejich organizaci došlo počátkem 20. století. Výhra v ledkové válce výrazně změnila sociální a ekonomické podmínky ve městech a v oblastech těžby ledu. Tato změna umožnila, aby se nejnižší vrstvy začaly pomalu a opatrně formovat do politické síly, která postupně nabírala zkušenosti i sílu. Ideové kořeny této změny je nutno hledat v začátku 90. let, kdy začaly do Chile pronikat anarchisticko - syndikalistické myšlenky z Argentiny.

Demokratizaci politického života umožnily hlavně změny ve struktuře chilské ekonomiky a s nimi spojené změny společenské. Masivní nástup velkých těžebních a zpracovatelských provozů v ledkových provinciích vytvořil třídu dělníků vytržených z tradičních společenských struktur a koncentrovaných v jedné oblasti. Materiální potřeby těžebních provozů a jejich zaměstnanců přinesly diversifikaci ekonomiky a přispěly k nárůstu počtu dělníků ve městech a přístavech. Za vlády prezidenta Balmacedy došlo k nárůstu výdajů na školství, což se promítlo do vyšší úrovně gramotnosti. Došlo k usnadnění šíření informací i v nižších vrstvách společnosti.

59 COLLIER and SATER, op. cit., 188

Dělnictvo se pomalu začínalo formovat jako politická síla s vlastním programem přesahujícím krátkodobé pracovní požadavky.

Katalyzátorem organizace dělnictva bylo rostoucí napětí ve společnosti. To bylo z velké části zapříčiněno dvěma faktory. Za prvé střídání období prosperity a kontrakce ledkového průmyslu kladlo značné nároky na dělníky tohoto odvětví a zprostředkovaně na celou ekonomiku. V období nízkých světových cen byli producenti nuceni omezit produkci, čímž klesla jejich poptávka po pracovní síle a dělníci přišli o práci. Nově nezaměstnaní se tak ocitli bez příjmů v oblasti, kde mimo těžby ledku a přidružených aktivit de facto neexistovalo nic a šance získat zde jiné zaměstnání byla téměř nulová. Navíc se jednalo o region, kam bylo třeba dovážet naprosto vše, často včetně vody a životní náklady zde byly vyšší. Vyhledy pro osobu bez příjmu zde nebyly přívětivé. I za předpokladu, že se nově propuštěným podařilo dostat do centrálního Chile, byla šance, že najdou zaměstnání, malá. Mimo města byla společenská organizace velice statická a nebyla schopna vstřebat pracovní sílu vzniklou fluktuacemi v pracovní nabídce ledkových provincií. Většina nezaměstnaných tak končila ve městech, kde přežívala na hraně zákona nebo za ní, většinou dle svých momentálních možností.

Druhým faktorem přispívajícím k rostoucímu napětí ve společnosti byla soustavně rostoucí inflace a s ní spojený pokles reálné mzdy nejnižších vrstev. Během 80. let se sice objem měny nezvětšoval, ale v roce 1891 prezident Balmaceda vydal 20 milionů nekrytých peset k financování právě probíhající občanské války. Dva neúspěšné pokusy navrátit pesetu na zlatý standart a závody ve zbrojení s Argentinou ve druhé polovině 90. let situaci ještě více zkomplikovaly. Toto zdražování životních nákladů se pochopitelně týkalo pouze pracovníků placených penězi. V některých *salitreras* byli dělníci vypláceni v takzvaných *fichas*, poukázkách platných pouze v obchodech dané firmy. Těch se vývoj peněžní politiky Chile týkal pouze zprostředkovaně, neboť hodnota jejich *fichas* závisela jen na rozhodnutí jejich zaměstnavatele, který je mohl devalvovat dle libosti. Situace takto placených zaměstnanců byla často ještě horší. Inflace byla jedním z prostředků jak nechat dělníky a nejchudší segmenty obyvatelstva zaplatit za přehnané utrácení

státních financí. Stát byl do určité míry schopen financovat své schodky nekrytými penězi inflace, která jejich vypuštění do oběhu provázela vedla k nárůstu spotřebitelských cen. Mzdy většinou rostly až se zpožděním a účet za státní dluh tak byl předán těm méně privilegovaným. Modernizace a narůstající složitost a provázanost chilské ekonomiky dospěla na konci 19. století do bodu, kde i části nejnižších vrstev požadovaly účast na vládě a rozhodování o ziscích z vývozu nerostného bohatství. Vládnoucí elity jim toto právo nebyly ochotny přiznat a "sociální otázka" začínala být v Chile velice palčivým tématem.

Bodem zlomu bylo založení první moderní odborářské organizace roku 1898 mezi drážními pracovníky v Santiagu. Do této doby fungovaly dělnické organizace jako rámec vzájemné pomoci mezi členy a do vyjednávání se zaměstnavateli přímo nevstupovaly⁶⁰. Případné stávky byly spíše spontánním jevem než organizovanou akcí. Během několika málo let začaly moderní odbory vznikat i mezi pracovníky jiných odvětví (tiskaři, pekaři, obchodní námořníci etc.). S postupným rozmachem těchto organizací rostl i počet stávek, které organizovali. Stávka nebyla v chilském právu nijak upravena a zaměstnavatelé, hlavně v prvních letech, odmítali s dělníky vyjednávat. Když vláda považovala stávku za ohrožení obecného zájmu, neváhala zasáhnout, téměř vždy na straně zaměstnavatelů a často krvavě. Jak píše De Sahzo, "V době největší odborářské aktivity a násilí mezi lety 1903 a 1907 tekla v Chile krev dělnické třídy bez omezení"⁶¹. Organizace dělnictva na začátku 20. století byla stále velice roztržštěná a mezi jednotlivými segmenty ekonomiky panovaly velké rozdíly. Existoval velice jasný předěl mezi dělníky na venkově a dělníky ve městech a salitreras. Venkov byl společností se stále přežívajícími znaky koloniálního uspořádání. Společnost byla silně stratifikovaná a klientské vazby byly silné. V těchto podmínkách se nové socialistické a reformistické myšlenky neujaly a naopak dělníci z venkova byli někdy využíváni jako nekvalifikovaná pracovní síla k zastoupení stávkujících dělníků ve městech. Na opačném konci spektra pak stáli dělníci z moderních a progresivních segmentů ekonomiky. Ti patřili v organizaci stávek mezi ty nejaktivnější. Zpravidla byli lépe placeni a těšili se vyššímu podílu

60 DE SHAZO, op. cit., 147

61 Ibid., 146

gramotnosti. Byli si vědomi své důležitosti pro chod státu a neváhali se přihlásit o podíl na bohatství, které do Chile díky jejich práci přicházelo⁶². Jejich názory ale nebyly revoluční. Jejich požadavky byly spíše reformistické a ve své podstatě umírněné⁶³. Ostatní dělníci se pohybovali někde mezi těmito dvěma póly. Dělnické hnutí bylo stále velice roztržité a jednotlivé skupiny měly různé zájmy. Od téměř neexistující organizace na tradičním venkově, přes organizace vzájemné pomoci, odbory moderního typu až po anarchistické skupiny. Sjednocování, nabírání zkušeností a získávání nových zdrojů probíhající začátkem 20. století umožňovalo dělnictvu postupně zvyšovat svůj vliv.

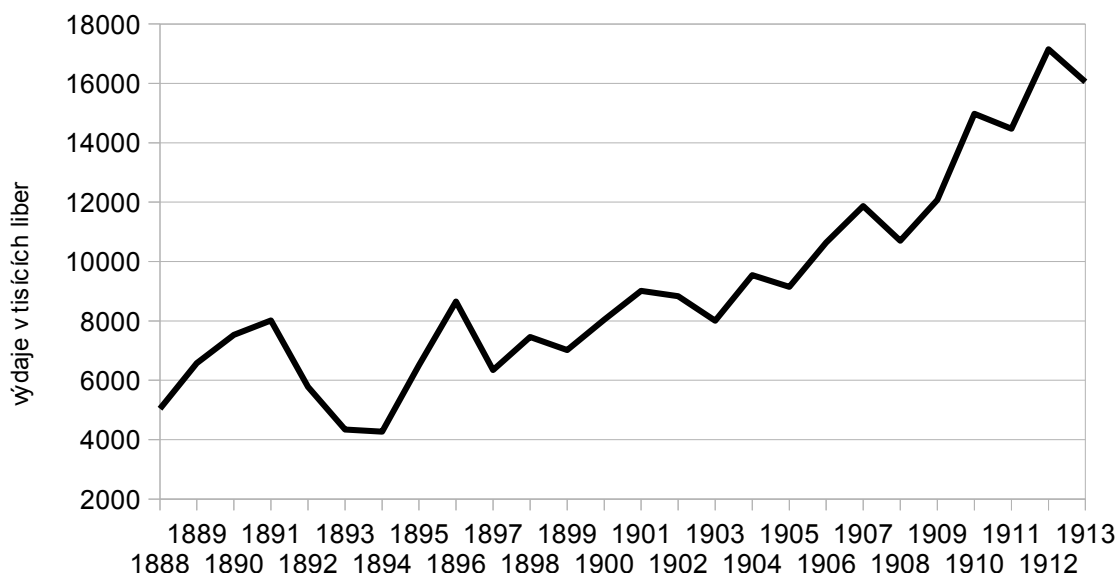
Ekonomická situace

V ekonomické rovině se představitelé nového režimu pokusili představit dvě hlavní reformy. Za prvé se snažili zmenšit státní aparát, který za Balmacedovy vlády silně narostl. Jak ukazuje graf 2, v prvních letech jejich vlády byla tato snaha částečně úspěšná. Z dlouhodobého hlediska se ale stoupající tendenci státních výdajů zvrátit nepodařilo. Podobná zůstala i struktura státního rozpočtu. Jediným významným rozdílem je proporcionální nárůst výdajů na zbrojení a stavbu železnic doprovázený snížením výdajů na školství. Tyto změny je ale třeba vidět v kontextu relativně klidné mezinárodní situace za vlády Balmacedy a rostoucího napětí na hranici s Argentinou ve druhé polovině 90. let. Ve státních financích se tedy parlamentnímu režimu nepodařilo způsobit významné změny.

62 MONTEÓN 1982, op. cit., 91-92

63 Ibid., 85

Graf 2 - Výdaje chilského státního rozpočtu 1888 - 1898

Zdroj: BOWMAN and WALLERSTEIN, op. cit., 450

Druhým bodem ekonomického plánu nového režimu bylo vrátit pesetě směnitelnost za zlato. První pokus byl učiněn hned v roce 1892 a skončil katastrofou. Chile si vzalo půjčku jeden milión liber s cílem stáhnout z oběhu nekryté bankovky v kurzu 24 pencí za pesetu. Kurz byl schválně nadhodnocen a vláda optimisticky předvídala, že tato sebejistá a odvážná akce sama vyžene tržní hodnotu pesety na tento kurz. Bohužel, trhy neuvěřily v sílu chilské ekonomiky garantovat tento kurz a zareagovaly přesně opačně než vláda očekávala. Hodnota pesety začala na mezinárodním trhu padat a rozdíl mezi částkou garantovanou státem a reálnou hodnotou rostl. Investoři začali stahovat své investice z Chile ve snaze využít výodného směnného kurzu a kdo měl příležitost, nakupoval buď přímo zlato nebo britské libry. To vedlo k výraznému odlivu kapitálu ze země a vláda bylo nakonec nucena směnitelnost pesety zrušit. Výsledkem byl vyšší dluh veřejných financí, a díky pádu kurzu pesety i silné inflační tlaky.

Navzdor tomuto zjevnému neúspěchu byl v roce 1895 pokus zopakován. Tentokrát si Chile vzalo půjčku dvou miliónů liber a stanovilo kurz výkupu na realističtějších 18 pencí za pesetu. V prvních měsících se vše vyvíjelo přijatelně, ale

i tak byla cena za zavedení směnitelnosti vysoká. Úbytek oběživa způsobil kontrakci ekonomiky a rozvoj byl silně podvázán⁶⁴. K problémům spojeným se snížením objemu peněz přibýly i problémy politické. Na mezinárodní scéně se Chile dostávalo do sporu s Argentinou a jeho výdaje na zbrojení prudce rostly. Ve druhé polovině 90. let začaly padat světové ceny nitrátů a mědi a příjmy Chile z vývozních daní se propadly (Tabulka 4). Situace státních financí se v důsledku kombinace těchto vlivů stávala méně stabilní a investoři přestávali pesetě důvěřovat. Roku 1898 již nebylo pro Chile možné udržet směnitelnost pesety. Navíc, aby Chile bylo schopno dostát svým finančním závazkům, napumpovala vláda do ekonomiky dalších 50 milionů peset, tedy zhruba stejné množství, jaké původně za značných objetí stáhla. Následky tohoto neúspěchu byly podobné jako o pár let dříve.

Tabulka 4 - podíl vývozních cel na příjmech Chile (1893 - 1898)

1893	1894	1895	1896	1997	1998
44%	52%	42%	34%	42%	32%

Zdroj: BOWMAN and WALLERSTEIN, op. cit., 443

I když se vláda soustavně snažila, nebo to alespoň plánovala, nekryté peníze z oběhu stáhnout, nelze jednoduše konstatovat, že jejich vliv byl pouze negativní. Klesající kurz pesety zdrazil dovoz a tím stimuloval domácí výrobu. Rostoucí inflace motivovala banky k poskytování úvěrů a nutila investory hledat pro své peníze využití. Úrokové sazby půjček byly nižší a ekonomika nabírala na dynamice. Chilské vývozní artikly byly konkurenceschopnější a v přepočtu na domácí měnu jejich vývoz přinášel větší bohatství. Podle většiny ekonomických ukazatelů se první polovina první dekády 20. století jeví jako období prosperity a růstu⁶⁵. Nekryté peníze si našly své obhájce, takzvané papeleros, kteří odmítali návrat na zlatý standart. Během prudkého nárůstu oběhu oběživa v letech 1905 - 1907 ale začaly převládat negativní důsledky. Inflace a růst cen měly neblahé dopady na životní úroveň nejchudších vrstev chilské společnosti a nestabilní kurz pesety nevytvářel stabilní

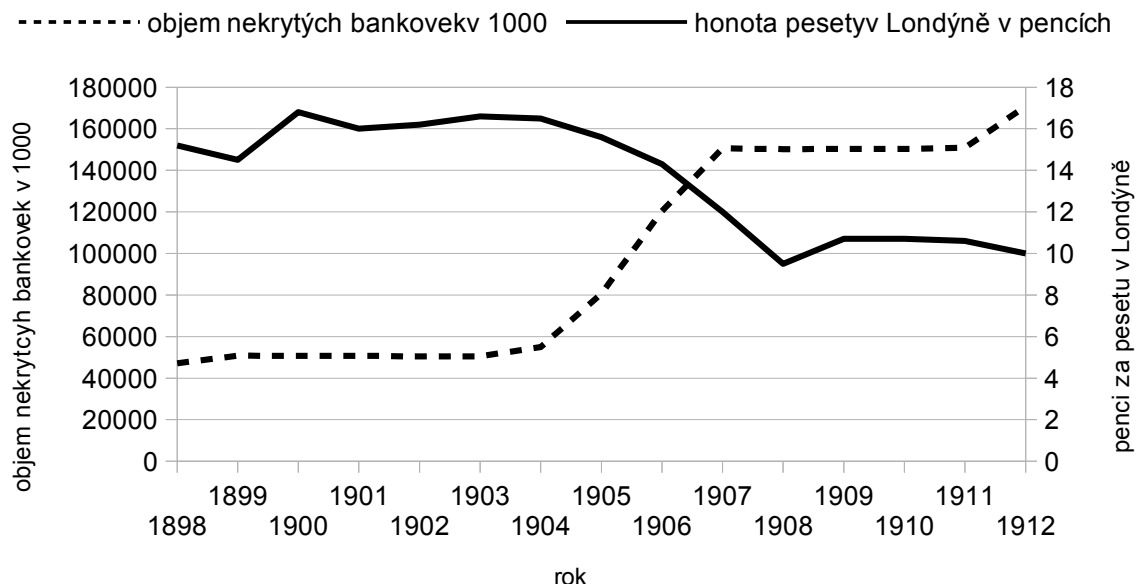
⁶⁴ COLLIER and SATER, op. cit., 167

⁶⁵ Ibid., 168

prostředí pro rozvoj obchodu. Zatímco nekrytá měna umožnila rychlý rozvoj Chile pod vládou prezidenta Balmacedy a prvních let parlamentní republiky, na začátku století se situace stávala již neudržitelnou.

I přes problémy, které stálý nárůst objemu peněz v ekonomice přinášel, došlo v letech 1905 - 1907 k dalšímu tisknutí nekrytých bankovek (Graf 3). Hlavním důvodem pro zvýšená státní vydání byl krach burzy v roce 1906 následovaný zemětřesením, které z velké části zničilo Valparaíso. Kurz pesety prudce klesal a inflace, důsledek dražších dovozů, narůstala. Nestabilní hodnota pesety vedla v obchodním styku, zvláště u obchodů s většími částkami, ke stále častějšímu určování cen v librách a využívání 90ti denních směnek denominovaných v librách splatných v Londýně jako platidla. Rostoucí cena potravin také snižovala kupní sílu dělníků a napomáhala vytváření podmínek pro společenské konflikty. Vláda v Chile si tyto problémy uvědomovala a hodnotu pesety se snažila stabilizovat. K tomuto účelu byl roku 1912 založen konverzní fond. Ten umožňoval bankám provozujícím své aktivity v Chile vydávat bankovky směnou za zlato v kurzu 12 pencí za pesetu. Zlato mohlo být z fondu opět vybránou směnou za odpovídající objem bankovek a prezentací certifikátu o původním vložení zlata. Cílem chilské vlády byla snaha poskytnout ekonomice dostatečný objem oběživa bez nutnosti vydávat nekryté bankovky a zároveň poskytnout investorům jistou záruku ohledně stability kurzu pesety.

Graf 3 - Objem nekrytých peset a kurz pesety (1898 - 1912)

Zdroj: MONTEÓN 1982, op. cit., 77

Ekonomická politika parlamentní republiky tedy nebyla příliš úspěšná. Během první dekády po svém nástupu byl nový režim nucen upustit od obou svých hlavních ekonomických plánů. První dvě dekády parlamentní republiky byly poznamenány trvalým zvyšováním objemu oběživa a silnými inflačními tlaky. Peněžní politika - a stav ekonomiky obecně - v období parlamentní republiky byly v ostrém kontrastu s relativní stabilitou 80. let. Jednotlivé společenské a ekonomické skupiny obyvatelstva měly ve finanční a peněžní politice rozdílné zájmy, které byly často navzájem neslučitelné. Zatímco inflace benefitovala domácí výrobce, její vliv na dělnictvo byl zdrcující. Vláda se zpravidla snažila najít rozumný politicky realizovatelný kompromis.

Mezinárodní situace

Na mezinárodní scéně nebyla situace o nic jednodušší než ve vnitrostátních záležitostech. Během poslední dekády 19. století a prvních let století dvacátého dominovala chilské zahraniční politice hrozba válečného konfliktu s Argentinou. Příčinou sváru byly teritoriální neshody ve dvou oblastech: na jihu, v okolí

Magallanova průlivu a na severovýchodní hranici Chile v oblasti Puna de Atacama. Dohoda z roku 1878, kde se oba státy dohodly na mírovém řešení svých konfliktů v oblasti, byla následována dalšími smlouvami vesměs technického rázu, které dále upřesňovaly hranici a pravidla pro její vymezení⁶⁶. Hlavním vodítkem, podle něhož se postupovalo při vytyčování hranice v jižní části jihoamerické pevniny, bylo kontinentální rozvodí a pomyslná linie protínající nejvyšší vrcholky And. Roku 1898 vyvstal problém, kdy tento klíč umožnil dvě možné vedení hranice. Chile a Argentina se dostaly do sporu, kdy každý stát trval na interpretaci smlouvy, která by mu přičkla větší území. Během jednání začaly obě země intenzivně zbrojit a připravovat se na válku. Vzájemné vztahy i domácí veřejné mínění se postupně vyvíjely směrem k vojenskému řešení situace. Chile si pro potřeby svých ozbrojených složek obehednalo v Británii dvě válečné lodě (Prat, Blanco Encalada) a vzalo si úvěr 4 miliónů liber. K bojům nakonec nedošlo a konfliktu se podařilo zabránit diplomatickou dohodou. Argentina souhlasila předat problém k řešení do rukou Velké Británie v roli arbitra výměnou za chilský souhlas se separátním řešením neshod v oblasti Puna de Atacama.⁶⁷ Politickou vážnost dohodě dodalo setkání prezidentů obou zemí na palubě argentinského křižníku Belgrano přímo v oblasti Magallanova průplavu. Toto posvěcení mírového řešení z nejvyšších míst vešlo do obecného povědomí jako "abrazo del estrecho".

V oblasti Puna de Atacama byla situace složitější. Jednalo se o původně bolivijské území, které bylo od konce ledkové války pod okupací Chile. V roce 1889, v rámci vyjednávání o celkové podbě vzájemné hranice, Bolívie toto území podstoupila Argentině. Situaci dále komplikovala geografická neurčitost definice území ve smlouvě a příměří mezi Chile a Bolívií z roku 1884. Chile pověřilo zmocněnce prozkoumáním oblasti s cílem zjistit, zda převod území do rukou Argentiny je v souladu s touto dohodou. Závěry jeho práce vyjádřil velice trefně J. Eyzaguirre: "Ve shrnutí, pro Bertranda [zmocněnec Chile] nedávala z geografického hlediska hranice určená touto dohodou smysl a byla založena na "nejstarších a

66 Guillermo Lagos CARMONA, *Historia de las fronteras de Chile, 1923-1933*, Santiago de Chile, Andres Bello, 1966 Accessed 22.8. 2011 Stable URL: <http://books.google.com/books?id=7b3C8LM7T8wC>, 87-98

67 Ibid., 102

nejméně přesných mapách jaké existují"[...]"⁶⁸. Situace vyústila ve spor mezi Argentinou a Chile, kde oba státy trvaly na vytyčení hranice podle výkladu smlouvy, jež by jim přiřkl co největší území. Výsledkem byla dohoda, podle které měla být Puna de Atacama rozdělena tříčlennou komisí ze zástupců Chile, Argentiny a velvyslance USA v Buenos Aires. Tato komise rozhodovala prostým hlasováním, a zástupce USA tak de facto fungoval v roli arbitra. Výstupem jednání byla hranice, podle které zhruba 15% území připadlo Chile a zbytek Argentíně. Na území rozkládajícím se na jih od Puna se Atacama hranici rozhodla vláda Vlekové Británie podle předešlých dohod, čímž byly územní spory mající původ v nepřesném vytyčení hranice na několik desetiletí vyřešeny.

Definitivní tečkou za územními spory mezi Chile a Argentinou v tomto období přinesly takzvané "Actos de Mayo". Roku 1902 se sešli zástupci Argentiny a Chile a dohodli se na mírovém řešení případných teritoriálních neshod. Přijali také dohodu o omezení zbrojení, které během krize vysávalo rozpočty obou stran. Dohoda přinesla normalizaci vztahů a uzavřela spor o vymezení hranic v regionu⁶⁹.

Těžba mědi

Těžba mědi v USA

Měděný průmysl na přelomu 19. a 20. století procházel sérií důležitých změn. Geologická realita spolu s technologickým a ekonomickým vývojem v odvětví nutila investory zakládat společnosti, které se svou velikostí a šíří aktivit kvalitativně lišily od důlních společností předešlých let. Význam USA jako velmoci v měděném průmyslu rostl jak na straně produkce, tak na straně spotřeby. Spojené státy byly místem, kde se rodily nejprogresivnější technologické a manažerské postupy a kde se poprvé začaly objevovat těžební společnosti, které svým výkonem a silou byly základem mezinárodních důlních společností typických pro 20. století.

Počátek tohoto vývoje sahá do poloviny 19. století, kdy začala prudce růst produkce mědi v USA. Mezi lety 1845 a 1865 došlo k nárůstu ze 112 tun ročně na

⁶⁸ Ibid., 108

⁶⁹ Spory ohledně hranice začaly být opět aktuálním tématem na konci 70. let 20. století, kdy se oba státy znovu dostaly na pokraj války.

9,520 tun⁷⁰. Většina produkce pocházela z oblasti Velkých jezer, konkrétně ze státu Michigan. Zde byla měď v hornině v relativně čisté formě a to, atypicky pro tento typ naleziště, ve velkých objemech. Těžba i následné zpracování bylo jak technologicky tak ekonomicky relativně snadné a těžba zde byla ekonomicky velmi výnosná a poskytla motivaci pro další rozvoj.

Od roku 1869 byl měděný průmysl USA chráněn celní bariérou a mohl se rozvíjet, aniž by byl ohrožen dovozem ze zahraničí. Roku 1883 stále rostoucí produkce mědi v USA překonala Chile, kde produkce v tomto období klesala. V důsledku nastupující elektrifikace spotřeba mědi v USA i ve světě rostla vysokým tempem a celé odvětví bylo na vzestupu. Za těchto okolností bylo dalším přirozeným krokem měděného průmyslu USA rozšíření těžebních operací do západních států. Stejně jako na východě, i zde probíhala těžba v mnoha lokalitách (např. Arizona, Kalifornie). V první fázi se hlavní oblastí těžby stala Montana, která na konci 80. let 19. století začala co do objemu produkce překonávat produkci z Michiganu. Technologicky byla těžba v Montaně diametrálně odlišná od těžby ve východních státech. Měď se zde vyskytovala smíšená s jinými prvky a po vytěžení rudy bylo třeba k dosažení finálního produktu větší míry zpracování. Nedílnou součástí těžby, ústředním bodem v procesu produkce mědi, se tak staly mimo vlastního dolu i hutě. Investiční náročnost, optimální návratnost investice při vysokých objemech výroby a nutnost stálého přísunu rudy dala velkým společnostem značnou komparativní výhodu.

Dalším milníkem ve vývoji měděného průmyslu se stal začátek těžby v Utahu na konci 90. let 19. století. Zde byla zavedena do praxe těžba mědi z porfyrické rudy⁷¹. Tato rudní akumulace je charakteristická nízkým obsahem zájmové složky (Cu^{2+}). Avšak kvalitativní chudost je často vyvážena velkou rozlohou nalezišť a vysokým objemem rudy ke zpracování. Naleziště zpravidla nejsou ukončena přesně definovanou hranicí jako v případě ostatních typů ložisek mědi, ale bohatost horniny postupně klesá. Hranice ložiska je tedy určena spíše technologií zpracování a

70 F. E. RICHTER, "The Copper-Mining Industry in the United States, 1845-1925", in: *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 41, No. 2, Feb. 1927, 236-291. Accessed 20.7. 2011. Stable URL:

<http://www.jstor.org/stable/1883502>., 238

71 Ibid., 266

ekonomickou rentabilitou. Svými charakteristikami porfyrová naleziště motivovala těžební společnosti k novému stylu organizace práce a kapitálu. Pro maximalizaci zisků bylo nutné organizovat těžební operace v co největších možných objemech. Příprava práce vyžadovala značný vstupní kapitál a doba mezi zahájením prvních prací a přechodu společnosti k zisku byla také delší než u ostatních typů ložisek⁷². Zároveň ale neselektivní těžba, obvyklá pro tyto naleziště, díky jejich homogennímu a rozlehlému charakteru, umožňovala minimalizovat náklady na těžbu jednotky objemu rudy. Pro investory tedy začalo být výhodnější stát se podílníkem velké společnosti, než vlastníkem menšího provozu.

Rozšíření těžby do západních států USA a s tím spojený nárůst podílu produkce mědi pocházející ze sloučenin mělo dvojí účinek. Vyvolalo poptávku po nových technologiích zpracování rudy a vzhledem k ekonomické náročnosti a objemu vstupních investic nutných pro zpracování byli investoři nuceni zakládat co možná největší provozy. Nová naleziště se často vyskytovala daleko od dopravní infrastruktury a sídel a tudíž kladla na společnosti rostoucí požadavky na ekonomické i manažerské zajištění produkce. Výsledkem byla série fúzí a vzájemných převzetí. Sektoru těžby mědi v USA začal dominovat stále klesající počet stále větších společností provozujících stále širší rozsah služeb (těžba, úprava rudy, transport, lesnictví). Společnosti nyní těžily chudší rudu ve větších množstvích na nalezištích, kde vysoká vstupní investice diktovala dlouhodobou produkci. Tato koncentrace a technologická inovace v krátkodobém horizontu snižovala náklady a z dlouhodobého hlediska vytvářela subjekty připravené na globální expanzi.

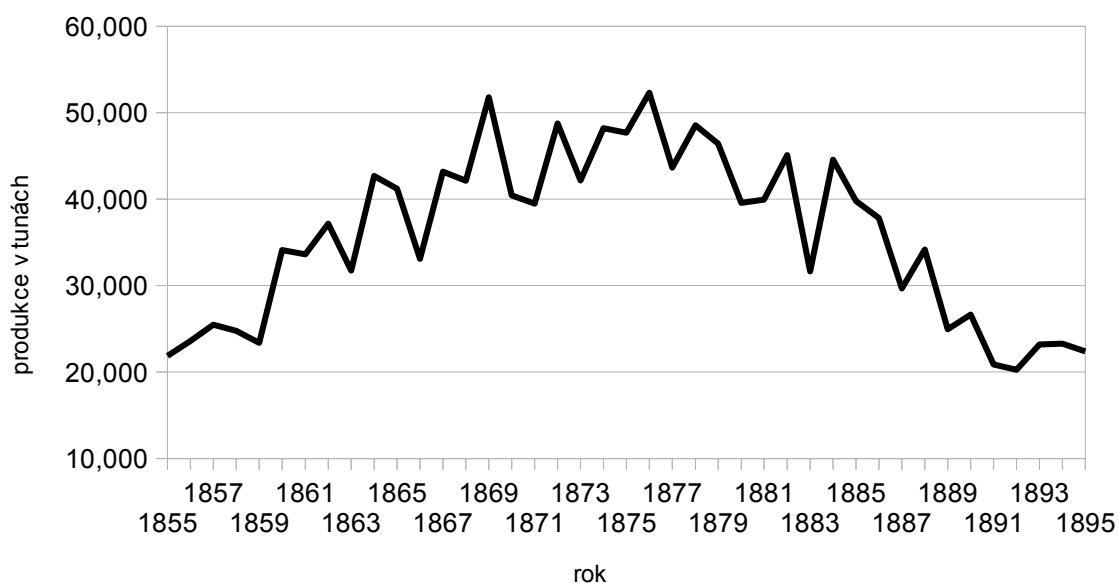
Chilský měděný průmysl

Od 70. let 19. století klesal význam těžby mědi v Chile. Původní bohatá ložiska byla vyčerpána a těžba nitrátů nabízela daleko vyšší zhodnocení investic. V průběhu 80. a 90. let vládl chilské ekonomice jako hlavní exportní artikl ledek a těžba mědi byla postupně méně a méně významná (Graf 4). Změna přišla v roce 1904, kdy byl při zpracování mědi poprvé představen flotační proces. Nová

⁷² Pro ilustraci poslouží důl Chuquicamata v Chile, do kterého dříve, než začal produkovat zisk, bylo nutné během pěti let investovat 100 miliónů USD. COLLIER and SATER, op. cit., 160

technologie umožňovala daleko efektivnější zpracování měděné rudy a umožnila těžbu i na ložiscích, kde se práce starou technologií již ekonomicky nevyplácela. Byla vhodná pro zpracování chudé rudy ve velkých objemech, čímž otevřela cesta pro novu etapu těžby mědi v Chile.

Graf 4 - Produkce mědi v Chile 1855 - 1895

Zdroj: Guillermo YUNGE (ed.), *Estadística minera de Chile en 1908 i 1909*, vol. 4, Santiago, 1910, 41-42 in J. Fox PRZEWORSKI, *The decline of the Copper Industry in Chile and the Entrance of the North American Capital*, USA, Arno Press Inc. 1980, 17

Symbolem nové etapy v těžbě mědi se stalo otevření tří velkých dolů: El Teniente, Chuquicamata a Potrerillos, doly kterým se souhrnně přezdívá "Gran Minería". První z nich, El Teniente, byl otevřen roku 1904, ale vysoký objem investic nutných na zprovoznění těžby donutil původního majitele roku 1908 prodat naleziště rodině Guggenheim. Tito američtí investoři, jedni z nejvýznamnějších v měděném průmyslu v USA, byli schopni zajistit nutné finanční prostředky a přivést důl k zisku. Roku 1911 rozšířili Guggenheimové svůj podíl na těžbě mědi v Chile otevřením dolu Chuquicamata. Třetí velké naleziště byl důl Potrerillos vlastněný Anaconda Copper Company a otevřený roku 1916. Technologicky i ekonomicky se jednalo o zcela nové provozy. Těžba probíhala s maximálním využitím nejmodernější techniky

neselektivním způsobem. Náklady na jednotku vytěžené rudy tak byly nižší než u dřívějšího modelu těžby. Nárůst produkce, výrazně uspišen válečnou konjunkturou v letech 1915 až 1918, byl dramatický. Mezi lety 1907 a 1918 se produkce zvýšila o 155%. Důležitější než konkrétní zvýšení, je ale kvalitativní změna v produkci. Zatímco důlní operace před nástupem Gran Minería pomalu ztrácely na světovém trhu konkurenceschopnost, nové provozy byly vystaveny s využitím nejprogresivnějších manažerských a technologických postupů. Na rozdíl od pracovních táborů přidružených k *salitreras*, zde panovaly výrazně lepší životní i pracovní podmínky.⁷³ Gran Minería přinesla vdechla nový život do odvětví, které se zdálo na ústupu a umožnilo vstoupit do Chile kapitálu z USA.

Chile se tak v polovině druhé dekády 20. století řadilo k producentům mědi světového významu. Co bylo však důležitější byla stoupající tendence v produkci a potenciál, který v těžbě mědi spočíval. I když válečná konjunktura přinesla ledkovému průmyslu dočasnou prosperitu, nad jeho budoucností se již zatahovaly mraky. Nástup syntetických produktů jej nezvratně odsouval do pozadí a renesance těžby mědi byla pro Chile možnou cestou k prosperitě.

Těžba ledu

I v období parlamentní republiky zůstával ledek hlavním zdrojem příjmů státní pokladny. Stejně jako dříve, i v poslední dekádě 19. století trpěla jeho těžba vysokou nestálostí světových cen. Celé odvětví tak i nadále bylo charakterizováno střídajícími se cykly konjunktury a kontrakce, jež negativně ovlivňovaly nejen subjekty podnikající v ledkovém průmyslu, ale i chilský stát jako celek. Parlamentní vláda v prvních letech vlády pokračovala v Balmacedově negativním postoji vůči monopolům a ledkovým *combinación*. Důvod tohoto odporu byl dvojitý. Jednalo se o popření principu laissez faire kapitalismu, na němž si Chile zakládalo a jež byl mezi chilskými elitami dominantní. Druhým důvodem byl strach z přílišné britanizace odvětví, pokud by se britským společnostem podařilo ovládnout rozhodovací procesy v *combinación*.⁷⁴ V tomto směru největší obavy v Santiagu způsoboval

⁷³ El Mercurio, 7. listopadu 1915 v COLLIER and SATER, op. cit., 161

⁷⁴ J. R. BROWN, "Nitrate Crises, Combinations, and the Chilean Government in the Nitrate Age ", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 43, No. 2, May 1963, 230-246 . Accessed 27.6.

hlavně J.T. North a míra jeho vlivu v Tarapacá. V neposlední řadě, je třeba zmínit, že do chilské státní kasy proudily příjmy z ledku v závislosti na vyvezeném množství a nikoli na ceně za něj utržené. Omezování těžby s cílem zvýšit cenu tedy sice mohl pomoci producentům, ale určitě ne chilskému státnímu rozpočtu. Ve vztahu k producentům ledku vláda po roce 1891 zastávala podobnou politiku jako prezident Balmaceda. Změny v ledkovém průmyslu nebyly nijak významné ani překotné a proces vývoje byl spíše evoluční než revoluční.

V letech 1889 - 1890 došlo k nadprodukci ledku a jeho cena na mezinárodním trhu začala klesat. Právě probíhající politická krize ale způsobila odklad vzniku druhé *combinación* až do doby po pádu prezidenta Balmacedy. Hlavním iniciátorem jejího vzniku byly hlavně velké britské firmy, na které propad světových cen ledku dopadl nejtvrději. Jejich situace byla komplikovaná, neboť se často jednalo o nově vzniklé společnosti. Jako pozdě příchozí často získaly těžební koncese pro oblasti s méně kvalitní rudou. Díky závazkům vůči svým investorům a nutnosti splácet vstupní investice měly méně manévrovacího prostoru a propad v ziscích pro ně byl často kritický. Ostatní společnosti, často zavedené firmy v rukou Chilanů nebo jiných nebritských investorů, byly spíše menší a jejich vstupní vklady již byly z velké míry splaceny. Měly tedy možnost reagovat na změny na trhu pružněji a situace na trzích pro ně neprezentovala takové nebezpečí. Potřeba k vytvoření *combinación* z jejich strany nebyla tak silná⁷⁵. Nicméně po nástupu nové vlády po pádu Balmacedy se ledkovým společnostem podařilo dohodnout. Došlo ke vzniku *combinación*, která přežila až do roku 1894, kdy opět stouply ceny na trhu. K jejímu rozpadu přispěla i chilská vláda, která ve stejném roce nabídla k odprodeji další územní koncese na těžbu ledku. Některé společnosti v nich viděly možnost, jak zvýšit produkci a zlepšit své postavení. Pro ty limity na těžbu nastavené účastí v *combinación* přestaly být výhodné. Nabídka by kartel zničila pravděpodobně i v případě, že by novou koncesi neodkoupila žádná ze společností podílejících se na *combinación*. Nové naleziště by v takovém případě využila nová společnost nevázaná omezeními produkce a existence *combinación* by ztratila smysl. Ledkové společnosti měly za takovýcho

2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2510493>, 234, 237
75 Ibid., 234-235

podmínek zájem využít zlepšujících se podmínek na trhu a prodat co největší objem ledku, než dojde ke spuštění těžby na nových koncesích. Odprodej nových nalezišť nitrátů vytvořil podmínky, za nichž další setrvávání v *combinación* a s ní spojené umělé omezení produkce přestalo být výhodné a ta se v dubnu 1894 rozpadla.

Konec limitů produkce ledku ale opět vedl k přesycení trhu, pádu cen a situace z konce 80. let se opakovala. Roku 1896 došlo k vytvoření třetí *combinación*, tentokrát již s podporou vlády. Vnitřní rozpory sice vedly k jejímu rozpadu po pouhém roce fungování, ale snaha o vytvoření kartelu k zajištění dlouhodobé prosperity zůstala. I přes rostoucí ceny nitrátů zůstali producenti věrni ideí kooperace a roku 1901 vytvořili čtvrtou *combinación*. Ta se těšila poměrně dlouhému fungování a byla relativně úspěšná. Poučení z předchozích pokusů se členům podařilo nastavit podmínky pro udělování kvót a fungování kartelu dostatečně pružně, aby vnitřní spory nevedly k rozpadu. Chilská vláda opět vyjádřila podporu a nekladla překážky. Jejím cílem bylo stabilizovat produkci ledku za podmínek přijatelných pro všechny zúčastněné strany a zamezit cyklickému střídání prosperity a kontrakce. Výsledkem byla dlouho kýžená stabilita cen a jistota příjmů pro producenty a zprostředkovaně i pro chilskou státní pokladnu. Konečně bylo dosaženo stabilizace odvětví. Sice roku 1906 hrozilo, že vnitřní spory o kvóty povedou k rozpadu, ale vládní intervence vedla k okamžitému založení páté kombinace, jež trvala až do roku 1909.

Na konci první dekády 20. století již byla situace jiná a vláda neměla zájem vstupovat do vyjednávání o kartelu. Nové geologické průzkumy ukázaly, že zásoby ledku jsou větší než se původně předpokládalo a nebyla tedy potřeba šetřit ledek na pozdější dobu. Zároveň technologický pokrok v chemickém průmyslu a rostoucí konkurence syntetických hnojiv činila nebezpečné držet cenu nitrátů uměle vysoko. Tím by došlo k ohrožení ztráty tradičních trhů ve prospěch nových a levnějších alternativ a zvýšilo by to motivaci pro hledání syntetické náhražky ledku. Ani producenti sami se nebyli schopni dohodnout, neboť technologické rozdíly ve výrobě začaly být natolik významné, že společnosti schopné produkovat výrazně levněji ztratili o kartel zájem⁷⁶. Aby byly schopné pokrýt své režijní a kapitálové náklady, byly

76 Ibid., 244

velké firmy s moderní technologií nuceny produkovat ve velkých objemech. Limity diktované kartelem přestávaly odpovídat jejich potřebám, neboť jejich technologické postupy byly ekonomicky daleko citlivější na objem produkce než na finální cenu. Situace v odvětví se stabilizovala a od roku 1911 až do konce ledkového období v Chile již volatilita cen nikdy nedosáhla svých předešlých úrovní.

Zhodnocení

V období od pádu prezidenta Balmacedy do první světové války došlo v Chile k mnoha důležitým změnám. Politický i ekonomický systém fungující v Chile od 30. let až do pádu prezidenta Balmacedy začal být nahrazován systémem novým. Svrženy prezident známý svými autokratickými sklony a jeho sebevražda byly svým způsobem tečkou za jednou epizodou dějin Chile. Vývoj po roce 1891 přinesl mnoho nových aspektů.

Dřívější dělení společnosti na vládnoucí elity a chudé masy většinou venkovského obyvatelstva již nebylo aktuální. Nyní se o svou roli ve společnosti hlásily i jené skupiny. Během poslední třetiny 19. století vznikla třída mocných chilských finančníků⁷⁷ s osobními kontakty na vládnoucí elity a se schopností ovlivňovat rozhodovací procesy ve státě. Domácí ekonomika se diversifikovala a o svůj podíl na moci se začala hlásit třída domácích výrobců požadující celní ochranu a odpovídající peněžní politiku. Rozvoj těžby nitrátů a dalších průmyslových aktivit vytvořil početně nezanedbatelnou vrstvu dělníků, kteří se neváhali dožadovat alespoň minimální ochrany a podpory ze strany státu. V neposlední řadě s nárůstem státního aparátu a byrokracie začala vznikat střední třída. Většina těchto změn měla své kořeny již v dřívější době, ale teprve v období po roce 1891 začalý být významné pro státní zřízení v Chile.

Stejně jako ve společenské rovině, přineslo období předcházející první světové válce mnohé změny i v rovině ekonomické. Vývoj jednotlivých *combinación* v první polovině 20. století ukázal směr budoucího vývoje směrem k větší kooperaci mezi jednotlivými producenty ledku a chilského státu. Došlo k obnově těžby mědi na

⁷⁷ například Edwards, Puelma

moderních základech a s ní spojenému vstupu kapitálu z USA. Snaha navázat chilskou pesetu na zlato se definitivně ukázala jako nerealizovatelná, ale zavedení konverzního fondu přineslo jistou stabilizaci měny. Chilská ekonomika začínala být komplexnější a byla schopna uspokojovat stále širší pole požadavků svých občanů.

První světová válka

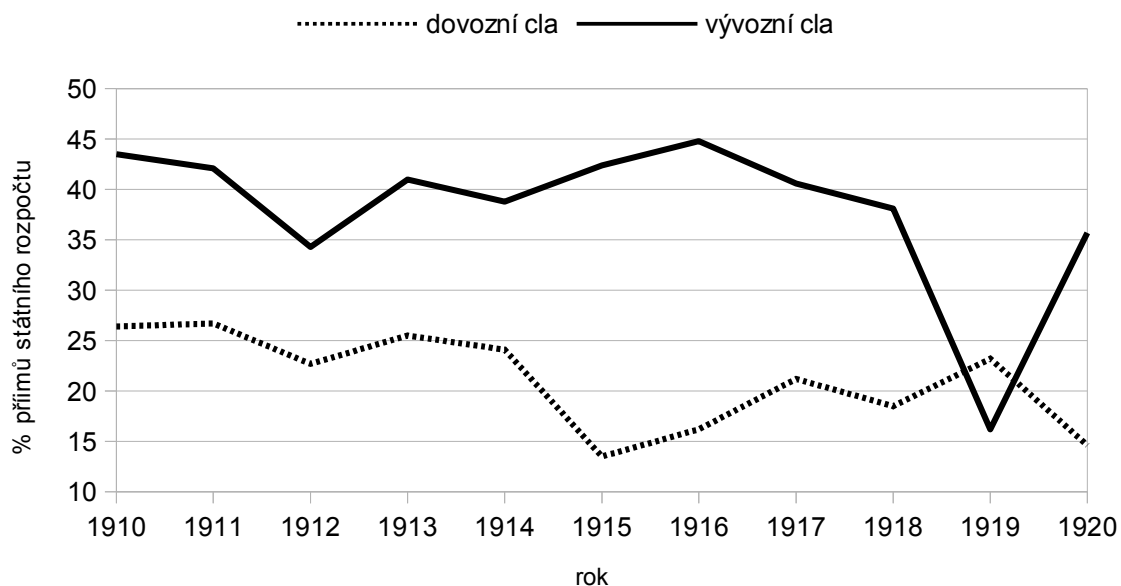
Vypuknutí první světové války v Evropě mělo velice silný vliv i na dění v Chile. Podobně jako většina ostatních států Latinské Ameriky se Chile snažilo zachovat neutralitu. Nicméně, ač formálně neutrální, nemělo jinou možnost než prakticky stát na straně spojenců. Britské námořnictvo bylo dostatečně silné na to, aby znemožnilo obchod s centrálními mocnostmi. Zahraniční a ekonomická politika Velké Británie vynakládala značné snahy na zavádění bojkotu německého kapitálu i na území neutrálních států. Chilská ekonomika tak byla v donucena podporovat válečné úsilí spojenců i když v ní žila početná německá komunita a vnitřní politické síly se snažily udržovat neutralitu. Tento tlak ještě zesílil po vstupu USA do války v roce 1917. První světová válka přinesla i některé trvalé změny v organizaci chilské ekonomiky. USA se během konfliktu podařilo využít dočasného oslabení evropských států a proniknout do mnoha odvětví, které před válkou kontrolovaly evropské státy. Stejně tak dočasný propad v mezinárodním obchodu umožnil rozvoj a diversifikaci domácí ekonomiky. I když konflikt nijak výrazně nezměnil politické a ekonomické směřování Chile, výrazně posílil již existující trendy.

Dopady války na chilskou ekonomiku

Dopad válečných událostí v Evropě na Chile lze rozdělit do tří etap. Na začátku války utrpěla chilská ekonomika výrazné škody. Britská námořní blokáda Německa odepřela chilským produktům přístup na trh jeho největšího odeběratele ledu a významného obchodního partnera. Nedostatek kapacity lodní přepravy a prudký nárůst sazeb za pojištění lodní přepravy výrazně utlumil chilský zahraniční obchod a tím zprostředkovaně i příjmy státní pokladny. Jak ukazuje graf 4, zvláště objem dovozu se výrazně propadl. Vezmeme-li v úvahu, že Chile dováželo velké množství spotřebního zboží a velká část jeho obchodu pocházela ze států nyní se účastnících válečného konfliktu, není tento vývoj překvapující. Naštěstí pro chilskou ekonomiku ale byly nitráty též využívány při výrobě výbušnin a munice a tak zvýšený odběr spojenců zabránil trvalému propadu těžby a vývozu ledu. S troškou

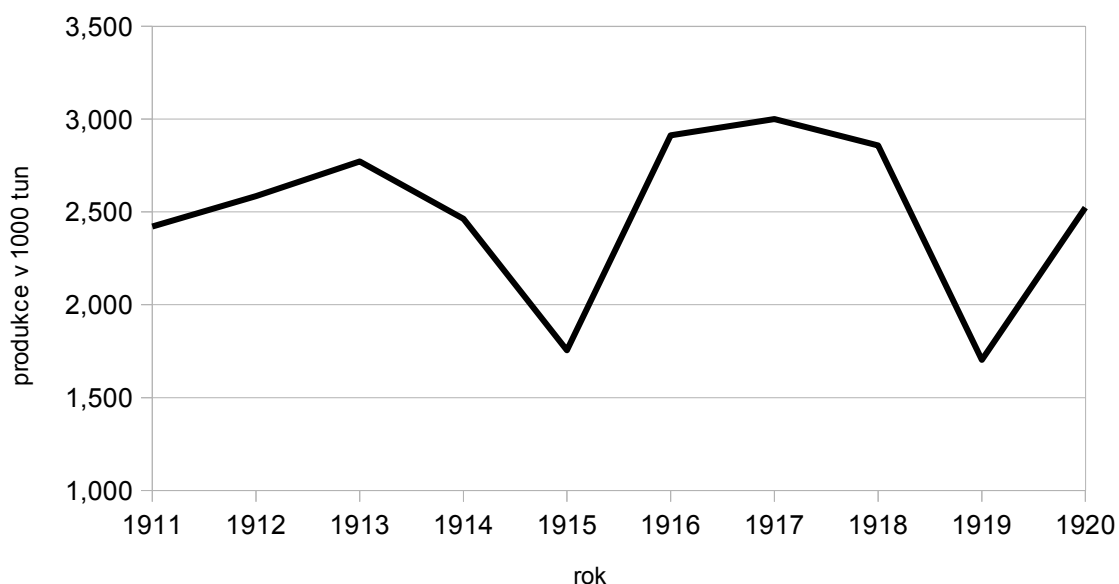
nadsázky a cynismu pak lze poznamenat, že chilský ledek si cestu ke svým německým spotřebitelům nakonec stejně našel. Příjmy státních financí během války stahoval pokles zisku z dovozních cel. Narozdíl od exportu, který byl stimulován potřebou válčících národů, se import během války na původní úroveň již nenavrátil. V prvních měsících války trpěl chilský zahraniční obchod - a zprostředkovaně i ledkový průmysl - hlavně nedostatkem lodní tonáže pro přepravu. Neodvezený ledek se hromadil v přístavech a chilští producenti byli nuceni omezit těžbu (Graf 5). Některé *salitreras* byly nuceny zavřít a mnoho dělníků přišlo o práci. Situace se začala lepší spolu s opětovným nárůstem produkce ledku k růstu až v únoru 1915. Předválečné úrovně bylo dosaženo v poslední čtvrtině téhož roku. Propad na začátku války byl tedy spíše výsledkem zmatků na počátku války než důsledek hlubších strukturálních změn. Jako takový trval pouze několik měsíců a jeho negativní efekt brzy vynahradila válečná konjunktura.

Graf 5 - Zisky z vývozních a dovozních cel (1910 - 1920)

Zdroj: BOWMAN and WALLERSTEIN, op. cit., 444

Graf 6- Produkce ledku v Chile (1910 - 1920)

Zdroj: Pro léta 1810-1912 MONTEÓN 1982, op. cit., 70, ostatní Juan Ricardo COUYOUMDJIAN, *Chile y Gran Bretaña durante la primera guerra mundial y la postguerra, 1914 -1921*, Santiago de Chile, Universidad Católica de Chile/Andres Bello 1986, 274

Druhá etapa vlivu světové války na Chile byla ve znamení zvýšení cen i objemu vývozu. Vedení války si vyžadovalo značné zdroje a Chile bylo připravené je spojencům nabídnout. Jak bylo naznačeno výše, od roku 1915 začala produkce ledku stoupat. Spojenci byli schopni zorganizovat lodní přepravu a i přes její vysoké ceny těžební průmysl prosperoval. Válka v Evropě měla pozitivní vliv i na vývoj průmyslu a výroby v Chile. Zvýšené ceny námořní přepravy a nedostatky na evropském trhu umožnily domácímu průmyslu posílit (Tabulka 5). Odvětví, která dříve sotva přežívala, začala během války prosperovat a mnoho dříve dovážených produktů bylo nyní nahrazeno domácí produkcí. Nejednalo se přitom jen o spotřební zboží, ale například i o cement nebo stavební dřevo⁷⁸.

78 COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 274

Tabulka 5 - Průmyslová produkce Chile (1914 - 1918)

	1914	1915	1916	1917	1918
miliony peset (pesety 1924)	747.6	839.3	977.7	1034.8	1119.2

Zdroj: Oscar G. MUÑOZ, *Crecimiento Industrial de Chile 1914-1965*, Santiago 1968, 158-159 in COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 274

Ke konci války přišla třetí etapa, která byla pravým opakem ekonomického rozkvětu etapy druhé. Od začátku roku 1918 byl chilský ledek západními mocnostmi nakupován centrálně s cílem zamezit konkurenci mezi spojenci a zbytečnému zvyšování cen ledku. Pro tento účel byla založena *Nitrate of Soda Executive*, kterou byla zodpovědná za nákup, transport a distribuci veškerého ledku. I když tento systém snížil příjmy producentů, nebyl jeho efekt příliš drastický a v kontextu válečné konjunktury nepůsobil na firmy v ledkovém průmyslu nijak katastroficky. Producenti jej přijali jako fakt a jeho zavedení nezpůsobilo žádné větší komplikace. Problém přišel po skončení konfliktu. *Nitrate of soda executive* byla zrušena a její zásoby nitrátů byly nabídnuty k prodeji na volném trhu. To vedlo k přesycení trhu a pádu cen ledku. Celkové vývozy nitrátů z Chile byly v roce 1919 pouhých 27.5% oproti roku 1918⁷⁹. Cena ledku připraveného k nalodění (F.O.B.) se ve stejném období propadla na 87.8%⁸⁰. Tyto propady měly negativní efekt na situaci v Chile a byly neslavným koncem tučných válečných let.

Německý kapitál v Chile

Před první světovou válkou byli němečtí obchodníci a investoři nezanedbatelnou součástí chilské ekonomiky. V roce 1913 kontrolovali 15% produkce nitrátů⁸¹ a byli i jeho největším odběratelem. Roku 1912 odebralo Německo více ledku než všechny ostatní evropské státy dohromady a téměř dvakrát více než USA⁸². První světová válka tuto situaci změnila. S jejím příchodem bylo Německo během několik málo let téměř vymazáno z ekonomické mapy Chile. Jeho

79 Ibid., 275

80 Ibid., 272

81 SATER and COLLIER, op. cit., 165

82 Chile, ministerio de hacienda, *Antecedentes sobre la industria salitrera*, pp.39-41 v MONTEÓN 1982, op. cit., 112

opuštění pozice největšího odběratele nitrátů bylo válkou sice uspíšeno, ale jednalo se víceméně o přirozený proces. Od roku 1913 byly v Německu produkovány syntetické nitráty Haber-Boschovým procesem a nemožnost si během války obstarat přírodní ledek tak jen uspíšila přechod na syntetický produkt. Situace byla daleko komplikovanější v případě německých firem fungujících v Chile. Od roku 1915 udržovala vláda Velké Británie seznam německých společností, společností s německým kapitálem a společností s německými společnostmi obchodujícími. Cílem bylo tyto firmy bojkotovat a způsobit německé ekonomice co největší škody. Ve své podstatě se jednalo o globální ekonomickou válku vedenou Velkou Británií na území neutrálních států. Podmínky pro zařazení na černou listinu se postupně upravovaly a bojkot se týkal stále rostoucího počtu společností. Přirozeně se na seznam dostaly i v Chile fungující *salitreras* v německých rukách. Pro ně to mělo negativní důsledky ze dvou důvodů. Za prvé, byly jim do cesty kladeny překážky v prodeji. Černé listiny britské vlády byly pro mnoho firem důvodem, proč nechtít s německými producenty obchodovat. Často nebyly schopny prodat svůj produkt ani pod cenou. Za druhé čelily nedostatku jutových pytlů nutných pro vývoz ledku. Situace to byla téměř neřešitelná. Část jejich produkce byla nakonec odkoupena společnostmi v USA s účastí chilského státu jako prostředníka. Ten německým producentům zaplatil zlatem z konverzního fondu, které měl uloženo v bankovní úschově v Německu. Tento obchod byl ale jednorázový. Na naléhání chilské vlády proběhl s vědomím Velké Británie a jeho hlavním cílem bylo umožnit Chile získat zpět své finanční prostředky, ke kterým nemělo jinak přístup. Systém černých listin tedy úspěšně eliminoval Německo z odvětví těžby a prodeje nitrátů v Chile.

Snaha Velké Británie způsobit škody německé ekonomice se setkala s daleko menším úspěchem v případě v Chile fungujících bank s německou účastí. Po vypuknutí války mezi Německem a Velkou Británií jim byl v souladu s politikou černých listin pochopitelně odepřen přístup na finanční trhy v Londýně. To ale pro banky nebyl nepřekonatelný problém a své aktivity přesunuly do New Yorku. Jak ukazuje tabulka 6, po propadu vkladů v prvním roce války se německým bankám podařilo obnovit svou důvěryhodnost a obnovit růst objemu vkladů. Část finančních

aktivit Chile se tedy během tohoto období přesunula z Londýna do USA. V důsledku tohoto kroku začaly německé banky využívat místo liber dolary, čímž přispěly k navázání užších obchodních kontaktů mezi USA a Chile⁸³. Tato normalizace provozu německých bank po přechodu na finanční trhy v New Yorku měla krátkého trvání. Se vstupem USA do války na straně spojenců v dubnu 1917 ztratily přístup i sem a některým byly dokonce i zabaveny prostředky v New Yorku uložené. Tento vývoj přinesl druhý propad vkladů německých bank ve válečném období.

Tabulka 6 - Vývoj vkladů v bankách v Chile (1914 - 1918)

	1914	1915	1916	1917	1918
britské	82	104	141	195	309
německé	65	90	109	135	107
ostatní	107	123	180	225	291
celkem	96	114	167	216	265

Poznámka: Data k 31. prosinci, květen 1914 = 100

Zdroj: COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 156

Posílení ekonomických vazeb mezi Chile a USA

První světová válka umožnila posílit obchodní a ekonomický vliv USA v Chile a uspíšila jejich vstup na chilský trh. Postupný nárůst významu USA v obchodních a finančních kruzích Chile je patrný již v předválečném období, ale během války tento trend výrazně posílil. K postupnému posilování vzájemných vazeb mezi Chile a USA docházelo po dobu celého konfliktu a USA se během této doby podařilo proniknout i do odvětví, která byla tradičně výsadou firem evropských států. Příčin bylo několik.

Za prvé, válka v Evropě dramaticky změnila světový trh s ledkem a ovlivnila složení kapitálu investovaného do jeho produkce. Jak bylo ukázáno výše, Německo před první světovou válkou bylo zdaleka největším odběratelem chilského ledku a německý kapitál kontroloval i nezanedbatelnou část jeho produkce. Před vypuknutím války to bylo zhruba 15%. Během první světové války znemožnili

83 COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 156

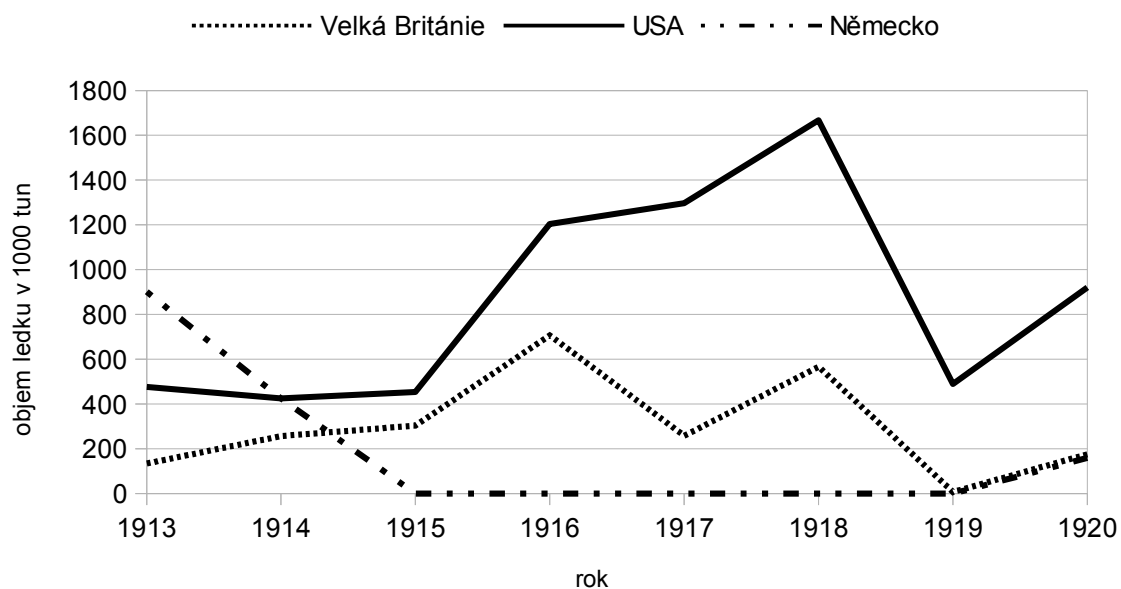
spojenci prostřednictvím ekonomických a obchodních omezení výměnu zboží mezi Německem a Chile a německý dovoz ledku tak definitivně skončil. Uvolněnou pozici největšího odběratele postupně od Německa přebraly Spojené státy. Jak ukazuje graf 7, zotavení obchodu s ledkem bylo převážně díky zvýšenému dovozu do USA. Zvýšení poptávky Velké Británie nebylo zdaleka tak výrazné. Během několika let černé listiny prakticky eliminovaly německý kapitál i z účasti na produkci ledku. Vlastnická struktura německých *salitreras* sice často zůstala zachována, ale omezení ze strany spojenců jim znemožnily vyvézt svou produkci. Nárůst podílu USA v oblasti produkce ledku byl minimální a produkce německých *salitreras* byla nahrazena především nárůstem těžby společností pod kontrolou chilského kapitálu (Tabulka 5). Zvýšení objemu obchodu mezi USA a Chile nebylo limitováno pouze na obchod s nitráty. Nárůst byl znatelný ve všech odvětvích. Jak ukazují grafy 7 a 8, podíl USA na dovozech i vývozech z a do Chile během války také výrazně posílil. Zvláště nárůst dovozu z USA je důkazem o jejích silícím postavení.

Tabulka 7 - Podíl na těžbě ledku podle země původu společnosti (1913 - 1921)

	1913	1918	1921
Chile	49.9	60.7	58.71
Velká Británie	35.06	36.53	34.49
Německo	15.02	0.63	4.32
USA	0.83	2.77	2.48

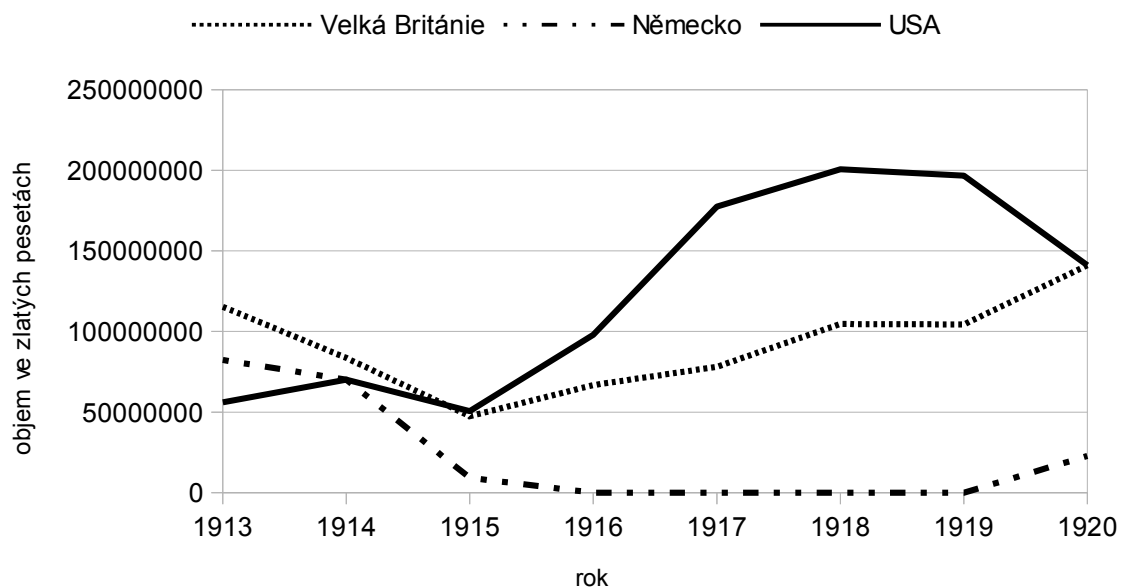
Zdroj: COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 275 a MONTEÓN 1982, op. cit., 237

Graf 7 - Export ledku z Chile podle země určení (1913 - 1920)

Zdroj: COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 275 a MONTEÓN 1982, op. cit., 112

Graf 8 - Import Chile podle země původu (1913 - 1920)

Zdroj: COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 255, 258-259 a MONTEÓN 1982, op. cit., 115

Vstup firem z USA do Chile samozřejmě provázelo i množství problémů a nedorozumění. USA se netěšily v Chile nejlepší pověsti. I když, jak bylo ukázáno výše, reintegrace balmacedistů po občanské válce roku 1891 byla relativně rychlá a ve 20. století byli již plnohodnotnými politickými partnery, USA byly díky své podpoře prezidentovi Balmacedovi stále vnímány jako spojenec strany, která prohrála. Stejně tak během ledkové války podporovaly USA Peru a navíc se během konfliktu USA ukázaly jako nedůvěryhodní partneři a jejich diplomacie jako velice neobratná. Stejně tak nezvýšil oblibu Spojených států v Chile ani jejich sílící imperialismus. Chile sledovalo s nedůvěrou rozpínavost USA v Karibiku a bylo opatrné, aby samo nespadlo příliš hluboko do sféry vlivu Spojených států⁸⁴. Když roku 1913 zveřejnily USA návrh Panamerické smlouvy, Chile ji odmítlo. Vzhledem k právní situaci na území provincií Arica a Tacná nemělo zájem na přijetí dohody, která by v případě konfliktu diktovala mírové řešení a zachování teritoriální integrity účastníků. Zároveň existovala obava, aby smlouva nebyla v budoucnu využita jako záminka pro vojenskou intervenci ze strany USA⁸⁵. Strategické zájmy USA, politika definovaná Moonroevou doktrínou a přehmaty v minulosti tak byly v Chile v tomto období obchodu a vzájemnému navazování kontaktů spíše na obtíž.

Komplikace vyvstávaly i na osobní a obchodní úrovni. V Chile, hlavně ve Valparaísu, existovala od dob získání nezávislosti britská komunita a Chileané tak byly na přítomnost Britů zvyklí. Mnoho Britů v Chile našlo nový domov a jejich potomci se nezdědka stali důležitou součástí chilské společnosti, nejvyšší vrstvy nevyjímaje. Tito potomci chilských emigrantů se sice zpravidla cítili více Chileany než Brity, ale i díky nim byla chilská společnost vůči britské přítomnosti tolerantnější⁸⁶. Při navazování obchodních styků tak britští obchodníci mohli využít kontaktů a určitého prestižního postavení, které nebylo k dispozici jejich kolegům z USA. I v čistě obchodních záležitostech byli obchodníci ze Spojených států v prvních letech méně oblíbení partneři. Chilští zákazníci si stěžovali na nízkou kvalitu služeb a zboží a na

84 MONTEÓN 1982, op. cit., 109

85 COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 63-64

86 Více o společenských aspektech britské přítomnosti v Chile např: MAYO, op. cit. a COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 28-31

neochotu dodat zboží na dluh.⁸⁷ Poskytování půjček, záloh na zboží a jiných - ve své podstatě bankovních - služeb bylo historicky jednou z aktivit poskytovaných evropskými importními a exportními společnostmi a chilští partneři na ně byli zvyklí⁸⁸. Firmy Velké Británie měly díky své delší přítomnosti značnou výhodu jak v nabytých kontaktech, tak v lepší znalosti obchodní kultury, kterou v Chile pomáhaly vybudovat.

Možná nejvýraznější překážkou pro rozvoj obchodu mezi Chile a USA byla ale problematika směnitelnosti jejich měn. Chilská ekonomika byla silně navázána na Velkou Británii a ve svém mezinárodním obchodě využívala především britskou libru. 90ti denní směnky denominované v librách a splatné v Londýně byly hojně využívány v zahraničním i domácím obchodním styku⁸⁹. Od roku 1830 byly směňovány na burze ve Valparaísu⁹⁰. Později, s otevřením poboček zahraničních bank, bylo možné pro obchodní styk využít i jejich služeb. Dolar ale nebyl na burze ve Valparaísu kótován a jeho potenciál jako pro zahraniční obchod použitelné měny byl v Chile značně omezen. Dolarové směnky splatné v New Yorku nebyly k dispozici. Pro některé společnosti tak bylo řešením využít pro obchod směnky kótované v librách, ale splatné v Londýně v dolarech v kurzu platném v den jejich splatnosti⁹¹. Mimo značné praktické nevýhody a vysoké náklady na realizaci tohoto typu obchodů byly pro firmy nevýhodné i proto, že blokovaly kapitál a vystavovaly příjemce kurzovému riziku. Na Panamerické finanční konferenci ve Washingtonu v roce 1915 uvedli zástupci Chile, mimo jiné, jako největší překážky obchodu s USA neexistenci dolarových směnek a nemožnost získat od firem z USA dlouhodobý kredit. K částečnému řešení přispěl obchod bank s německým kapitálem z londýnských finančních trhů do New Yorku (viz. výše). Další zlepšení přišlo v roce 1916, kdy po uvolnění legislativy v USA, byla založena pobočka New Yorku National

87 MONTEÓN 1982, op. cit., 114

88 První bankou založenou v Chile byla *Banco de Valparaíso* roku 1866. První zahraniční banka byla založena až roku 1888. Do této doby jejich služby částečně suplovaly importní a exportní společnosti. Více: COUYOUMDJIAN 2000, op. cit., 73-79

89 COUYOUMDJIAN 1986, op. cit., 19

90 Burza ve Valparaísu vznikla jako neformální sdružení obchodníků s cílem umožnit obchody se směnkami. Postupně, přes několik změn sídla a jména se vyvinula v moderní burzu cenných papírů.

91 L. Frederic a Warburg, Federal Reserve Board, Feb. 11, 1915, U.S. Diplomatic Correspondance, class 8, pt. 6. in MONTEÓN 1982, op. cit., 113

City Bank v Santiagu. Podle legislativy USA sice mohla poskytovat úvěry nejvíce na 90 dní, ale i tak se jednalo o výrazné zjednodušení v obchodním styku mezi USA a Chile.

V neposlední řadě se během války staly USA pro chilskou vládu i zdrojem kapitálu. V roce 1913 začalo Chile vyjednávat ve Velké Británii státní půjčku u Rothschildů. Jednání nebyla úspěšná a Chile začalo hledat věřitele jinde. Nakonec banka Morgan, Grenfell & Company, britská pobočka J.P. Morgan & Co byla ochotna poskytnout půjčku dvou miliónů liber splatnou do roku 1916. Díky kolapsu vývozu nitrátů a transatlantického obchodu obecně, se finanční situace Chile ve druhé polovině roku 1914 a začátkem roku 1915 výrazně zhoršila. Ve snaze zabránit masivnímu propouštění a krachům ledkových společností rozhodla chilská vláda vykupovat ledek od těžebních společností, které souhlasily omezit svou produkci o 20%. Platby producentům byly realizovány v nekrytých státovkách, což vedlo k pádu kurzu pesety. Chile si nutně potřebovalo zajistit přísun zahraniční měny, aby mohlo stabilizovat měnu a zajistit obsluhu státního dluhu. Vzhledem k minimálním příjmu z vývozu ledu úvěr sjednaný v roce 1915 tak v podstatě zachránil Chile před státním bankrotem. Rostoucí význam USA jako finančního partnera na nejvyšší úrovni ilustroval i přesun části chilského konverzního fondu od Rothschildů právě k Morgan, Grenfell & Company.

Během první světové války se finanční a obchodní vztah mezi Chile a USA stal výrazně užší. Mnohé pozice vyklizené evropskými mocnostmi byli schopni obsadit finančníci a obchodníci z USA. Evropský konflikt umožnil USA vybudovat si v Chile pozici, kterou se mu podařilo udržet i po válce. Evropské firmy měly samozřejmě zájem se po roce 1918 navrátit na pozice, které byly během konfliktu nuceny opustit. Do jisté míry se jim to dařilo, ale v mnoha aspektech se situace změnila a Spojené státy se staly silou, se kterou bylo třeba počítat. Mechanismy a kontakty vybudované během války tak posloužily jako odrazový můstek pro nárůst vlivu USA v poválečném období.

Meziválečné období

Politická situace

Politický vývoj po první světové válce pokračoval v souladu s tendencemi patrnými již před rokem 1914. Politickou iniciativu začínalo přebírat stále aktivnější dělnictvo a nově se formující střední třída. Tato změna byla zřetelná při prezidentských volbách v roce 1920, kdy se tyto nové politické síly postavily za kandidáta *Alianza Liberal* Arturo Alessandriho. I když jejich očekávání z velké části nebyla splněna a s nástupem nového prezidenta nepřišly výrazné změny v sociální politice vlády, minimálně se změnila politická rétorika. V roce 1924 se Alessandri jako první úřadující prezident vydal na předvolební turné, důkaz rostoucí demokratizace politického systému. Alessandri se neúspěšně snažil prosadit nový pracovní zákoník a na začátku své vlády několikrát podpořil dělnictvo ve střetu se zaměstnavateli. Obecně ale byla jeho sociální politika pro dělníky spíše zklamáním. I přes jeho rétoriku a osobní charisma byly výstupy jeho vlády v oblasti pracovního práva a pozice dělnictva v situaci nevelké.

Proaktivní dělnictvo mezitím začalo hledat politickou reprezentaci mimo politický mainstream. Aktivita dělnictva rostla, ale jeho vliv trpěl nejednotou. Část se sdružovala ve *Federación de obreros de Chile* (FOCH). Tato organizace, založená roku 1909 jako sdružení spolků vzájemné pomoci, se od roku 1919 začínala stále více ideologicky blížit socialismu a navazovat těsnější vazby s *Partido obrero socialista* (POS). Roku 1921 se POS přejmenovala na *Partido Comunista de Chile* a podala přihlášku do Cominterny. Bolševické ideje tak našly své místo na chilské politické scéně. Druhou významnou organizací sdružující dělnictvo byly odbory hlásící se pod *Industrial Workers of the World* (IWW). Mnozí dělníci, kteří se účastnili stávek a byli i jinak aktivní, nebyli sdruženi v žádné významné organizaci. V poválečném období stále rostly dělnické organizace jak do hloubky v míře své aktivity, tak do šířky v počtu členů. I přes stále značnou roztržičnost tak vliv dělnictva na politické dění v Chile sílil.

Ke konci roku 1924 se politická situace v Chile začala vyhrocovat. Nový parlament vzešlý z voleb 1924 jako jeden ze svých prvních významných zákonů navrhl ústavní reformu. Ta vyvolala ve společnosti značný odpor i přesto, že se těšila podpoře napříč politickými stranami. Jejím nejkontroverznějším bodem bylo zvýšení diet pro členy parlamentu. Parlamentu bylo vyčítáno, že není schopen řešit aktuální problémy Chile a začíná být stále více odtržen od reality. Návrh vzbudil nesouhlas v armádních kruzích a důstojníci armády a námořnictva se rozhodli jednat. Byla vytvořena *Junta Militar y Naval* a Chile se ocitla na pokraji státního převratu. Za této nové situace neměl parlament jinou možnost než schválit zákony předložené vojenským vedením. Pokud by tak neučinil hrozil zemi pád režimu. Nejdůležitější přijatou normou bylo zrušení nových diet poslanců a senátorů a přijetí Alessandriho pracovního zákoníku. Ozbrojené složky se ale nehodlaly vrátit zpět do apolitické role a vojenská junta zůstala funkční s cílem zajistit aplikaci požadovaných reforem. Prezident Alessandri považoval za nepřijatelné, aby se o moc dělil s vojenským vedením a vládl pod stálým nebezpečím vojenské intervence. Dne 9. září 1924 rezignoval a odešel do exilu.

Jeho vyhnanství ale nemělo dlouhého trvání. Již na jaře 1925 byl zpět. Přijel na pozvání mladších vojenských důstojníků, kteří se postavili plánům nejvyššího vedení ve vládnoucí juntě, která připravovala návrat k politickému konzervatismu. Alessandri po svém návratu využil volnosti, kterou mu dávala podpora nové vojenské junty a neexistence parlamentu a roku 1925 založil centrální banku Chile. V tomto období byla také připravena nová ústava. Ta mimo jiné znemožnila parlamentu vydírat presidenta odmítnutím podpisy periodické zákony. Došlo k definitivnímu oddělení státu od církve a vznikl nezávislý soud pro posuzování sporných situací při volbách.

Politický vývoj v Chile po první světové válce byl ve znamení obrody parlamentního režimu. Ideová vyprázdněnost charakteristická pro období okolo přelomu století se vytratila a politická scéna se opět ukázala schopna řešit reálné problémy. Cesta k této obrodě sice vedla nebezpečně blízko okraje propasti vojenského převratu, ale nakonec k němu nedošlo.

Ekonomická situace

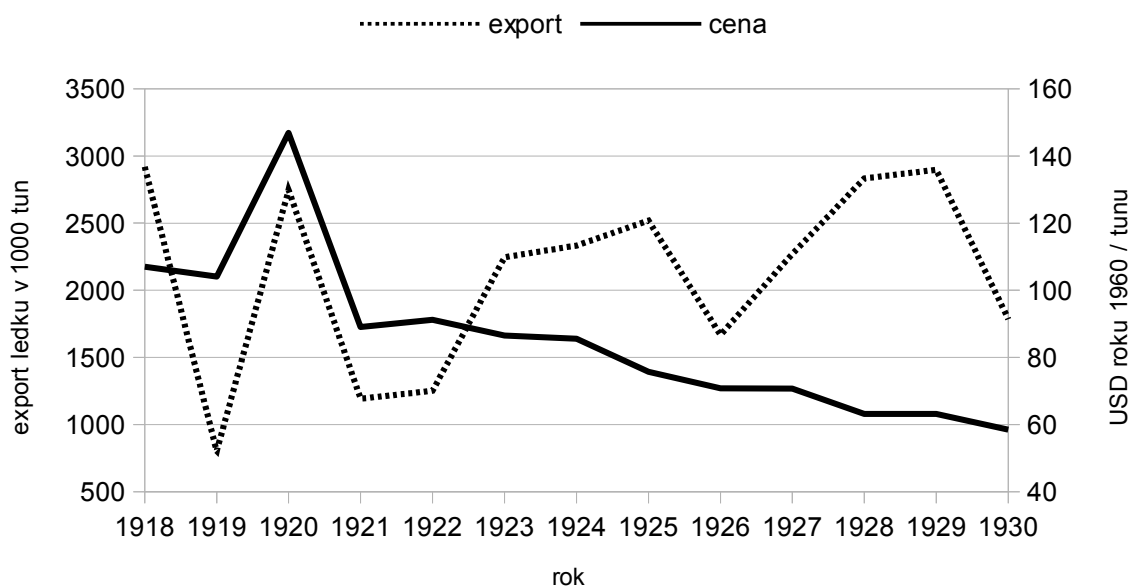
Z ekonomického hlediska bylo období od konce první světové války do začátku 30. let obdobím proměn. Ledek byl v roli hlavního vývozního artiklu nahrazen mědí. Došlo k stabilizaci státních financí a peněžní politiky a k reformě daňového systému. Chilská ekonomika se modernizovala a vyvíjela směrem, který ji přiváděl blíže do orbitu Spojených států.

V oblasti těžby a exportu ledku došlo po skončení první světové války k výraznému propadu. Po kapitulaci centrálních mocností ukončili spojenci nákupy prostřednictvím *Nitrate of Soda Executive* a vrhli zásoby ledku v jejím držení na volný trh. Prudké zvýšení nabídky vedlo k jejímu přebytku, pádu cen a omezení produkce v Chile. Situace se výrazně zlepšila v roce 1920, kdy byly tyto zásoby zpotřebovány, ale ekonomický propad v USA v letech 1920 - 1921 slibný růst zastavil. Po zotavení ekonomiky docházelo k postupnému návratu produkce nitrátů na předkrizové hodnoty, ale tento vzestup v objemu produkce byl doprovázen poklesem cen ledku (Graf 9). Zatímco dříve v období pádu cen volili producenti dobrovolné omezení produkce s cílem zvýšit cenu, nyní byla situace těžší. S podporou vlády fungoval sice od roku 1919 kartel *Asociación de Productores de Salitre de Chile* (APSCH), ale chilskému přírodnímu ledku konkuroval ledek syntetický a zvyšování ceny nebylo možné. Členy APSCH se nestaly firmy ze sídlem v USA z obav z porušení antimonopolní legislativy platné ve Spojených státech⁹². Nutnost obstát v konkurenčním boji vynesla na světlo všechny slabiny chilského ledkového průmyslu. Závislost chilské státní kasy na příjmech z ledku znemožňovala snížit vývozní clo, které producenti považovali za hlavní důvod nízké konkurenceschopnosti svých exportů. *Salitreras* využívající stále zastaralé výrobní postupy byly díky kartelům a vládní podpoře uměle drženy při životě a snižovaly tak celkovou efektivitu odvětví. Situace se stávala stále méně zvladatelnou a vláda se nakonec rozhodla v roce 1927 zrušit veškerá omezení a uvolnit trh. Výsledkem byl nárůst produkce a krach mnoha menších a méně efektivních provozů. Produkce ledku se začínala koncentrovat v rukou velkých firem, které měly potřebný kapitál na

⁹² Vstup společností do APSCH vnímalo vedení firem jako neslučitelné s pravidly *Sherman Antitrust Act* z roku 1890. MONTEÓN 1982, op. cit., 156

zavedení investičně náročných ale efektivních technologií. To otevřelo prostor pro nárůst podílu na produkci pro firmy ze Spojených států. Příkladem je v roce 1927 otevřená ledková *oficina* "Maria Elena" vlastněná rodinou Guggenheimů. Využití nových technologických řešení získávání ledku zde umožnilo zvýšit výnos z 55% - 75% dosažitelných jinde využívaným systémem *Shanks* až na 90%. Kapacita tohoto provozu byla 500,000 tun ročně a byla tak schopna pokrýt téměř třetinu celkových vývozu Chile⁹³. Nová technologie dala Guggenheimům konkurenční výhodu dostatečně výraznou aby neměli potřebu brát ohledy na ostatní producenty. Ti bez jejich účasti nebyli schopni sjednat smysluplnou jednotnou politiku a jejich provozy se přestaly vyplácet. Výsledkem byla postupná konsolidace odvětví po kontrolou stále menšího počtu společností, která vyvrcholila vytvořením polostátní *Compañia de Salitre de Chile* (COSACH) v roce 1931. Její pád a dluhy které za ní Chile bylo nucené zaplatit, byly posledním hřebíčkem do rakve chilského ledkového průmyslu.

Graf 9 - Export a cena ledku (1918 - 1930)

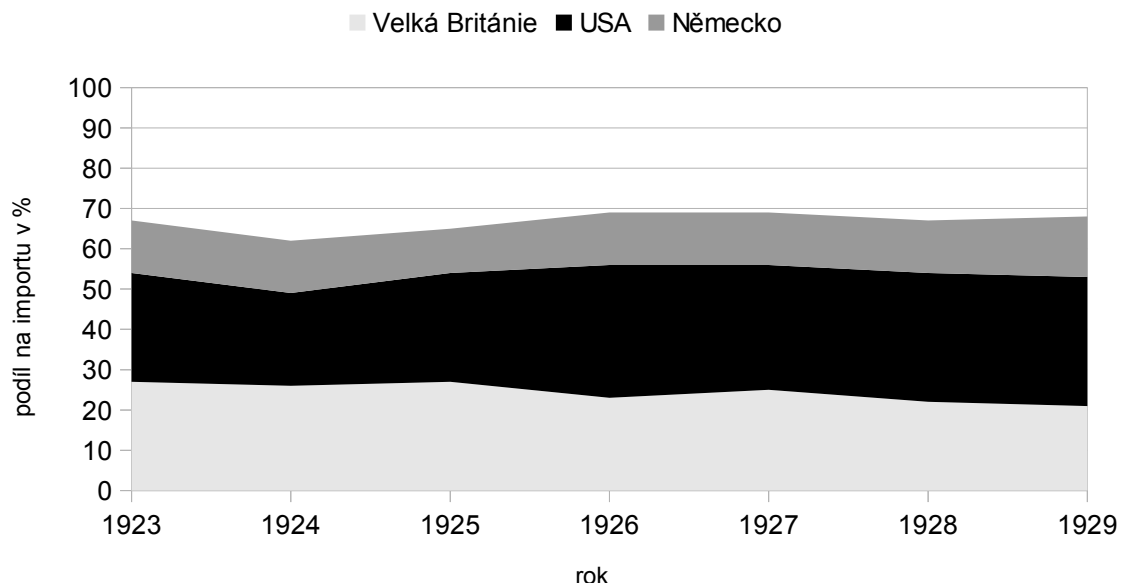
Zdroj: SATER and COLLIER, op. cit., 203, 218

93 MONTEÓN 1982, op. cit., 169

Vývoj mezinárodního obchodu v období po první světové válce byl definován dvěma hlavními tendencemi: nárůstem podílu mědi na exportu z Chile a upevňování pozice USA jako hlavního obchodního partnera. Jak ukazuje graf 11, byl nárůst podílu mědi na celkové hodnotě vývozů doprovázen propadem vývozu ledku při zachování celkového objemu podílu vývozu nerostných surovin. Tyto dva jevy na sobě byly nezávislé. Nárůst vývozu mědi souvisel s rozvojem *Gran Minería* a rostoucím rozmachem elektrifikace, zatímco propad ledku byl spojen hlavně s růstem popularity syntetického ledku. Tento vývoj měl své dopady i na strukturu státních financí Chile. V roce 1927 byla zvýšena jejich daňová zátěž. Daň z příjmu byla navýšena z 5% na 15%. Odpisy na investice byly pouhých 6% a společnostem nebyly umožněny odpisy na zohlednění ubývajících zásob rudy.

Spojené státy postupně přebíraly od Velké Británie i roli hlavního obchodního partnera Chile. Po první světové válce se Velké Británii již nepodařilo obnovit podíl na mezinárodním obchodu na úroveň předválečných let, ale i přesto byla její role nezanedbatelná. Míra jejích vývozů do Chile byla po skončení války srovnatelná s USA. Její dovoz z Chile byl výrazně nižší než dovoz z USA. Podstatná část nárůstu dovozu USA z Chile byla ale důsledkem vývozu ledku původně odebíraného Německem. Během 20. a 30. let ale začal význam Velké Británie pro chislký zahraniční obchod klesat (Graf 10). Britské vývozy musely čelit stále silnější konkurenci výrobků z USA a mnoho pozic byly nuceny vyklidit. Obchodníci z Velké Británie neopouštěli své pozice dobrovolně, ale byli vytlačeni svými konkurenty z USA, kteří se těšili lepší podpoře své vlády, vyspělejší organizaci a modernějším metodám sdílení informací, marketingu a prodeje. Britské zboží také často nedoshovalo tak vysokého poměru ceny a kvality jako zboží z USA. Zatímco němečtí exportéři byli schopni konkurovat USA a drželi si svůj podíl, Britové své pozice vyklízeli.

Graf 10 - Import Chile podle země původu (1923 - 1929)

Zdroj: DRAKE, op. cit., 77

Podobná jako v obchodě byla situace Velké Británie i ve finančnictví. Během první světové války došlo k růstu významu New Yorku jako mezinárodního finančního centra na úkor Londýna a k přesunu části chilských dluhů do New Yorku. USA zvětšovaly objem investic i po skončení války a parity s Velkou Británií dosáhly v roce 1927. Vzhledem k významu finančních vazeb pro navazování obchodních vazeb měl tento vývoj značný vliv na mezinárodní obchod Chile. I když v některých oblastech, jako například v oblasti půjček chilskému státu, se angažovaly obě země, byly ve struktuře jejich investic rozdíly. Velká Británie měla své peníze uloženy hlavně v železnicích a těžbě nitrátů. Spojené státy se soustředily spíše na těžbu mědi, půjčky obcím a investic do půdy⁹⁴. První světová válka zasadila britským finančním kruhům příliš velkou ránu než aby si mohly udržet i nadále globální iniciativu. Jejich pozici rychle vyplnili bankéři a investoři ze Spojených států.

⁹⁴ Více o konkrétních překážkách britských obchodníků v Chile a důvodech jejich slabší pozice ve srovnání s konkurenty z USA: Jonathan R. BARTON, "Struggling against Decline: British Business in Chile, 1919-33", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 32, No. 1, Andean Issue, Feb. 2000, 235-264. Accessed 7.4. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/157786>.

Ke změnám došlo i v ekonomické politice. Na pozvání druhé vojenské junty přicestoval do země profesor ekonomie z Princetonské univerzity W. E. Kremmer. Jeho mise měla za cíl provést analýzu chilské ekonomiky a identifikovat příležitosti pro reformy. Ty byly v drtivé většině případů přijaty chilskou vládou beze změn⁹⁵. Mezi jeho nejdůležitější doporučení patřilo zřízení centrální banky, návrat na zlatý standard s využitím konverzního fondu pro zaručení směnitelnosti a zjednodušení daňové struktury. Jeho reformy obecně byly přínosné pro investice a volný obchod. Ne všechny byly ale naplněny. V roce 1928 byla založena *Caja de crédito Agrario* aby kompenzovala úvěrovou politiku centrální banky změřenou převážně na krátkodobé úvěry. Stejně tak ke konci 20. let vláda neuposlechla Kremmerových doporučení a zvýšila dovozní cla na vybrané zemědělské a průmyslové produkty, jejichž domácí výrobu chtěla podpořit⁹⁶. I když pan Kremmer zdůrazňoval, že pracuje pro chilskou vládu a nikoli pro USA, byly jeho reformy odrazem ekonomického smýšlení Spojených států. Jejich aplikace vytvořila podmínky, ve kterém měly firmy z USA nejlepší předpoklady prosperovat. Po aplikaci jeho doporučení došlo ke skokovému nárůstu nepřímých zahraničních investic do Chile a peseta byla až do roku 1930 stabilizována na hodnotě 6 pencí⁹⁷. Nově zavedené reformy měly nesporně pozitivní účinek na chilskou ekonomiku, kde vytvořily výhodné podmínky pro obchod a stabilitu, jež přitahovala zahraniční investory. Tyto zlepšení ale přišly za cenu užšího navázání Chile na finanční struktury USA.

95 Paul W. DRAKE, *The Money Doctor in the Andes: the Kemmerer Missions, 1923-1933*, USA, Duke University Press, 1989, 91

96 Více o doporučeních mise W.E. Kremmera v: DRAKE, op. cit., 76-125

97 DRAKE, op. cit., 110

Závěr

Od vyhlášení nezávislosti Chile až do první světové války rostl vliv britských zájmů na chilském území. V prvních obdobích působily v Chile převážně obchodníci a Velká Británie byla pro Chile také nejdůležitějším zdrojem kapitálu. S postupem času pronikal britský vliv i do dalších odvětví ekonomiky. Na přelomu 70. a 80. let tak britští investoři měli v Chile vybudovanou dostatečně silnou základnu, aby mohli plně využít plánu chilské vlády odprodat *salitreras* v čerstvě dobyté provincii Tarapacá. Disponovali nejen schopností získat potřebný kapitál, ale i vztahy na místní elity a znalostí prostředí. Většina těžby a mnoho dalších přidružených činností se tak dostaly pod úplnou nebo částečnou kontrolu britského kapitálu. Míra jeho koncentrace v oblasti vedla vládu v Santiagu k obavám o svou suverenitu v oblasti, což dával prezident Balmaceda před svým pádem jasně najevo.

Toto pronikání britského kapitálu probíhalo spíše spontánně a bez přímé podpory britské vlády. Nejednalo se o řízenou snahu dostat chilský stát pod britskou nadvládu, ale o prostý výsledek vývoje, kde britští obchodníci a finančníci měli výhodnější pozici a v prostředí volného obchodu tak byli schopni porážet svou konkurenci. Velká Británie se po dobu celého 19. století těšila na mezinárodní scéně velké ekonomické a vojenské síle a globální iniciativě. Její hlavní konkurenti, Německo, USA a Francie začaly do Chile pomalu pronikat teprve až ve druhé polovině 19. století a v případě Spojených států byly první důležité kontakty navázány teprve začátkem 20. století. Delší působení britských obchodníků a finančníků v Chile a v Latinské Americe obecně umožnilo britským zájmům si v regionu vytvořit pozici, na kterou bylo pro nově příchozí velice těžké zaútočit. Je tedy přirozené, že když Chile v roce 1881 rozhodlo privatizovat *salitreras*, většinu z nich se podařilo získat britským investorům. *Foreign Office* zjevně necítila potřebu zasahovat do událostí které se i bez zásahu vyvíjely pro Velkou Británii příhodně.

Během 80. let dosáhla britská dominance v ledkovém průmyslu vrcholu. Britské finanční a obchodní zájmy a zájmy chilských vládnoucích elit byly častý spojeny prostřednictvím společných investic. V této době bylo nemyslitelné aby

vládnoucí kruhy v Chile postupovaly proti zájmu britských investorů neboť by tím byly i sami proti sobě. Tahle situace se ale stávala postupně méně a méně udržitelnou. K vyhocení situace došlo, když prezident Balmaceda začal ohrožovat svou politikou ekonomické a politické zájmy těchto elit. Situace se vyřešila svržením Balmacedy. Impuls pro státní převrat 1891 byl tedy domácího původu, ale britské zájmy jej nepochybně podpořily. Prohra Balmacedových soupeřů by vedla k oslabení jejich pozice.

Až do první světové války trvala britská dominance v chilském zahraničním obchodě a přeshraničních finančních operacích. Během 20. století začala míra vlivu klesat. Na jednu stranu se chilská ekonomika začínala diversifikovat. Mnohé produkty, které byly dříve dováženy z Velké Británie, se začaly vyrábět v Chile a podíl chilského kapitálu na produkci ledku rostl. Chilský stát se začínal modernizovat a o podíl na moci se začínaly ucházet dříve politicky nevýznamné skupiny jako dělnictvo, střední třída, domácí průmyslníci a farmáři z jižních částí země. Měnící se struktura ekonomiky měla vliv i na fungování trhů a zavedený systém interakce mezi místními elitami a britskou obchodní komunitou se pomalu začínal rozpadat. Vládnoucí třída přestávala být představitelem jasně definované homogenní elity s ekonomickými vazbami na Velkou Británii a s jasným názorem na nejvhodnější ekonomické a politické směřování státu. Pomalu se stávala arbitrem, jehož přežití záviselo na získání alespoň částečné podpory od více skupin. Tento vývoj oslabil privilegovaný vztah jenž v minulosti měla britská obchodní a finanční komunita s chilskými vládnoucími elitami. Na druhé straně byla dominance britského kapitálu ohrožena postupným nárůstem vlivu jeho konkurentů. V oblasti obchodu a přímých investic začínalo Velké Británii konkurovat Německo a začátkem 20. století přibýly i Spojené státy. Část britského dovozu byla nahrazena domácí produkcí.

USA byly schopné při pronikání do Chile využít své technologické vyspělosti. Nové pracovní postupy umožnily otevřít doly velikostí, stylem práce i ekonomickou organizací nesrovnatelné s předešlou těžbou. Vznik *Gran Minería* umožnil vstoupit do Chile společnostem z USA a poskytl jim odrazový můstek pro další rozvoj. Rodina Guggenheimů poprvé přišla jako investor do těžby mědi, ale během 20. let

se jim tak podařilo získat kontrolu také nad těžbou ledku. Jejich výhodou oproti britské a chilské konkurenci byla technologická vyspělost a bohaté ekonomické zdroje umožňující implementaci nejpokročilejších a nejefektivnějších metod práce. Rostoucí objem obchodu mezi USA a Chile vytvořil potřebu zřízení pobočky banky z USA v Chile k usnadnění peněžních operací a repatriace zisků. Zřízení této banky a usnadnění peněžních operací mezi oběma státy bylo stimulem pro další rozvoj obchodu. Podobná byla situace i se zásobováním měděných dolů. Když se roku 1927 režim prezidenta Ibañeze pokusil zavést clo na dovoz uhlí a nafty vyšlo najevo, že *Gran Minería* uspokojuje své energetické potřeby téměř výhradně dovozem z USA. Pronikání kapitálu USA bylo tedy řetězovou reakcí, kde úspěch jedné firmy vytvořil podmínky pro úspěšné fungování firem dalších.

V prvních dvou dekádách 20. století se Spojeným státům podařilo etablovat se také jako politická mocnost. Sice ještě na konci 20. let panovala vůči USA značná nevraživost, kdy *Gran Minería* byla obviňována z vysávání bohatství Chile, ale v žádném případě již nebyla síla a moc USA podceňována. Během ledkové války bylo Chile v pozici kdy se nebálo riskovat se Spojenými státy otevřený konflikt. Několik desetí poté převládal spíše strach aby se Chile nedostalo pod příliš silnou kontrolu USA. V této době zahraniční politika USA dospěla a jak personálně tak obsahově se zkvalitnila. Tato změna ve vzájemném vztahu nebyla pouze důsledkem zkvalitnění diplomatického zboru a nárůstem bojové síly námořnictva USA. Pravděpodobně nejdůležitějším faktorem byl nárůst finančního vlivu. Rostoucí důležitost finančních a obchodních vazeb učinila prosperitu mnoha částí společnosti v Chile závislou na dobrých vztazích s USA. Pro chilskou vládu tak bylo velice obtížné nerespektovat požadavky USA nebo přímo konat proti jejich zájmům.

Zásadní změnou ve vývoji zahraničních a obchodních vztahů Chile byla první světová válka. Během čtyř válečných let došlo ke skokovému nárůstu vlivu Spojených států v Chile na úkor Velké Británie a Německa. Kořeny této změny je ale třeba hledat ve vývoji na světové scéně, neboť situace v Chile pouze odrážela globální vývoj. Konflikt zasadil těžkou ránu evropskému kontinentu a znemožnil evropským zemím investovat do držení svých pozic v zámoří prostředky v objemu,

jako před vypuknutím konfliktu a expanze nepřipadala v úvahu vůbec. Na válečné úsilí bylo vynaloženo do té doby nevidané množství lidských a ekonomických zdrojů a fungování válčících států bylo plně podřízeno potřebám bojiště. V této situaci se USA začaly jevit jako hlavní vítěz bez ohledu na vývoj na evropských bojištích. Pozdní vstup do války a geografická vzdálenost od vlastních bojů umožnily USA využít zvýšené poptávky způsobené válečnou konjunkturou k růstu a posílení své domácí ekonomiky i svých zájmů v zahraničí. Neschopnost evropských států vést aktivní politiku v zámoří jim dala možnost proniknout na trhy, které jim dříve byly zapovězeny a to i v odvětvích, které byly před válkou výsadou Evropanů. Neschopnost evropských států uspokojit poptávku po svých produktech a službách tak vytvořila podmínky pro růst firem ze Spojených států. Na konci první světové války tak USA byly na zámořských trzích obecně v daleko silnější pozici než tomu bylo před válkou a Evropané museli o návrat na své pozice tvrdě bojovat.

Období po skončení první světové války bylo v Chile ve znamení dalšího posilování vlivu USA na úkor Velké Británie. Význam ledku a obchodu s ním byl v úpadku a systém, který přežíval od 80. let 19. století již nebyl funkční. Po neúspěšném pokusu Guggenheimů vrátit přírodnímu ledku konkurenceschopnost na světovém trhu využitím nových technologií při těžbě a zpracování, začalo být na konci 20. let zřejmé, že jeho roli nezadržitelně převzaly syntetické nitráty. Hlavním vývozním artiklem Chile se se postupně začala stávat měď. New York přebíral roli Londýna jako hlavní finanční centrum pro Chile a libry začaly být v mezinárodním obchodu a financích nahrazovány dolary. Bankovní domy se sídlem v USA začaly být zdrojem většiny úvěrů pro chilskou vládu a nahradily tak dříve využívané londýnské bankéře. Valparaíso, tradiční centrum britské obchodní komunity, ztrácelo pozici obchodního centra země a jeho roli přebíralo Santiago, kde měly své centrum spíše společnosti ze Spojených států. USA posilovaly i jako země původu většiny chilského dovozu. V prosazování výrobků ze Spojených států byly klíčové nové metody marketingu, prodeje a sdílení informací. Obchodníci z USA byli představiteli nového stylu práce a jejich britští kolegové se nebyli schopni adaptovat. Vliv USA tak stoupal a pomalu vytlačoval Velkou Británii. V absolutních číslech sice nebyla

domnince stále nijak výrazná, ale tendence byla jednoznačná. Chile ekonomicky i politicky vstoupilo do 20. století, kde hegemonem Latinské Ameriky byly Spojené státy americké.

Bibliografie

Rafael Sagredo BAEZA and Eduardo Devés VALDÉS (ed.), *Discursos de José Manuel Balmaceda: Iconografía*, Santiago de Chile, Centro de Investigaciones Diego Barros Arana/Dirección de Bibliotecas Archivos y Museos 1991

Jonathan R. BARTON, "Struggling against Decline: British Business in Chile, 1919-33", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 32, No. 1, *Andean Issue*, Feb. 2000, 235-264 . Accessed 7.4. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/157786>.

C. Richard BATH and Dilmus D. JAMES, "Dependency Analysis of Latin America: Some Criticisms, Some Suggestions ", in: *Latin American Research Review*, Vol. 11, No. 3, 1976, 3-54 . Accessed 21.8. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2502502>.

Harold BLAKEMORE, "The Chilean Revolution of 1891 and Its Historiography ", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 45, No. 3, Aug 1965, 393-421 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2511748>.

John R. BOWMAN and Michael WALLERSTEIN, "The Fall of Balmaceda and Public Finance in Chile: New Data for an Old Debate ", in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 24, No. 4, Nov 1982, 421-460 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/165583>.

J. R. BROWN, "Nitrate Crises, Combinations, and the Chilean Government in the Nitrate Age ", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 43, No. 2, May 1963, 230-246 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2510493>.

Albert G. BROWNE, Jun'r., "The Growing Power of the Republic of Chile ", in: *Journal of the American Geographical Society of New York*, Vol. 16, 1984, 1+3-88 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/196360>.

Alejandro Soto CÁRDENAS, *Influencia Británica en el salitre: origen, naturaleza y decadencia*, Santiago de Chile, Editorial Universidad de Santiago, 1998 Accessed 28.8.2011 Stable URL: <http://www.memoriachilena.cl/archivos2/pdfs/MC0000312.pdf>.

Guillermo Lagos CARMONA, *Historia de las fronteras de Chile, 1923-1933*, Santiago de Chile, Andres Bello, 1966 Accessed 22.8. 2011 Stable URL: <http://books.google.com/books?id=7b3C8LM7T8wC>.

Charles William CENTNER, "Great Britain and Chilean Mining 1830-1914 ", in: *The Economic History Review*, Vol. 12, No. 1/2, 1942, 76-82 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2590393>.

Simon COLLIER and William F. SATER, *A History of Chile 1808 - 1994*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996

Juan Ricardo COUYOUMDJIAN, *Chile y Gran Bretaña durante la primera guerra mundial y la postguerra, 1914 -1921*, Santiago de Chile, Universidad Católica de Chile/Andres Bello 1986

Juan Ricardo COUYOUMDJIAN, "El Alto Comercio de Valparaíso y las grandes casas extranjeras, 1880 - 1930. Una Aproximación", in: *Historia*, Vol. 33, 2000, 63-99 . Accessed 7.3. 2011. Stable URL: http://www.memoriachilena.cl/temas/top_descarga.asp?id=MC0001484&tipo=1.

Paul W. DRAKE, *The Money Doctor in the Andes: the Kemmerer Missions, 1923-1933*, USA, Duke University Press, 1989

Dorothy Burne GOEBEL, "British-American Rivalry in the Chilean Trade, 1817-1820", in: *The Journal of Economic History*, Vol. 2, No. 2, Nov. 1942, 190-202 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2113825>.

David HEALY, *James G. Blaine and Latin America*, Missouri, University of Missouri Press 2001. Accessed: 28.8.2011 11:20 Stable URL: <http://site.ebrary.com/lib/natl/docDetail.action?docID=10001725>

Nora HAMILTON, "State Autonomy and Dependent Capitalism in Latin America ", in: *The British Journal of Sociology*, Vol. 32, No. 3, Sep 1981, 305-329 . Accessed 10.9. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/589280>.

V. G. KIERNAN, "Foreign Interests in the War of the Pacific ", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 35, No. 1, Feb. 1955, 14-36 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2509249>.

John MAYO, "Britain and Chile, 1851-1886: Anatomy of a Relationship", in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 23, No. 1, Feb. 1981, 95-120. Accessed 22.8. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/165544>.

Donald MCCONNELL, "The Chilean Nitrate Industry ", in: *The Journal of Political Economy*, Vol. 43, No. 4, Aug 1935, 506-529 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1822952>.

Michael MONTEÓN, "The British in the Atacama Desert: The Cultural Bases of Economic Imperialism ", in: *The Journal of Economic History*, Vol. 35, No. 1, *The Tasks of Economic History* , Mar 1975, 117-133 . Accessed 22.8. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2119159>.

Michael MONTEÓN, "The Enganche in the Chilean Nitrate Sector, 1880-1930", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 6, No. 3, *Studies on the State and Development and on Popular Mobilization*, Summer 1979, 66-79 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2633400>.

Michael MONTEÓN, *Chile in the Nitrate Era: The Evolution of Economic Dependence, 1880 - 1930*, Madison, The University of Wisconsin Press, 1982.

Michael MONTEÓN, "John T. North, the Nitrate King, and Chile's Lost Future ", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 30, No. 6, *Chile since 1990: The Contradictions of Neoliberal Democratization, Part 2* , Nov. 2003, 69-90 . Accessed 6.9. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3185084>.

- Hernan Ramirez NECOCHEA, *Historia del imperialismo en Chile*, Santiago de Chile, Empresa Editorial Austral Ltda, 1960
- Thomas F. O'BRIEN, "Chilean Elites and Foreign Investors: Chilean Nitrate Policy, 1880-82 ", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 11, No. 1, May. 1979, 101-121 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156409>.
- Thomas F. O'BRIEN, "The Antofagasta Company: A Case Study of Peripheral Capitalism ", in: *The Hispanic American Historical Review*, Vol. 60, No. 1, Feb 1980, 1-31 . Accessed 27.6. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2513890>.
- Robert OPPENHEIMER, "National Capital and National Development: Financing Chile's Central Valley Railroads ", in: *The Business History Review*, Vol. 56, No. 1, Spring 1982, 54-75 . Accessed 7.4. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3114975>.
- Luis ORTEGA, "The First Four Decades of the Chilean Coal Mining Industry, 1840-1879", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 14, No. 1, May 1982, 1-32 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/155725>.
- Luis ORTEGA, "Nitrates, Chilean Entrepreneurs and the Origins of the War of the Pacific", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 16, No. 2, Nov 1984, 337-380 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/157426>.
- Charles G. PREGGER-ROMAN, "The Origin and Development of the Bourgeoisie in Nineteenth-Century Chile", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 10, No. 2/3, *Social Classes in Latin America, Part II: Class Formation and Struggle*, Spring - Summer 1984, 39-59 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2633458>.
- Charles PREGGER-ROMAN, "Nineteenth-Century Chile: A Case Study: Subordination, the Class Process, and the Relative Autonomy of States", in: *Latin American Perspectives*, Vol. 18, No. 1, *Military Rule and the Struggle for Democracy in Chile*, Winter 1991, 113-135 . Accessed 10.9. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2633732>.
- Joanne Fox PRZEWORSKI, *The decline of the copper industry in Chile and the entrance of North American capital, 1870-1916*, USA, Arno Press Inc., 1980
- F. E. RICHTER, "The Copper-Mining Industry in the United States, 1845-1925", in: *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 41, No. 2, Feb. 1927, 236-291 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/1883502>.
- William F. SATER, "Chile during the First Months of the War of the Pacific", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 5, No. 1, May. 1973, 133-158 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156004>.
- William F. SATER, "Chile and the World Depression of the 1870s", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 11, No. 1, May. 1979, 67-99 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156408>.

Christopher SCHMITZ, "The Rise of Big Business in the World Copper Industry 1870-1930", in: *The Economic History Review, New Series*, Vol. 39, No. 3, Aug. 1986, 392-410 . Accessed 20.7. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2596347>.

Peter DE SHAZO, "The Valparaiso Maritime Strike of 1903 and the Development of a Revolutionary Labor Movement in Chile", in: *Journal of Latin American Studies*, Vol. 11, No. 1, May. 1979, 145-168 . Accessed 31.8. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/156411>.

Irving STONE, "*British Long-Term Investment in Latin America, 1865-1913*", in: *The Business History Review*, Vol. 42, No. 3, Autumn 1968, 311-339 . Accessed 7.4. 2008. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3112503>.

Jorge TAPIA-VIDELA, "The Chilean Presidency in a Developmental Perspective", in: *Journal of Interamerican Studies and World Affairs*, Vol. 19, No. 4, Nov 1977, 451-481 . Accessed 10.9. 2011. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/165484>.